

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1990'LAR SONRASI AB'NDE RUSYA'YA KARŞI
GÜVENLİK SORUNU

Süleyman Samet ARTAN

Danışman
Doç. Dr. Özgür SARAÇ

2025

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1990'LAR SONRASI AB'NDE RUSYA'YA KARŞI
GÜVENLİK SORUNU

Süleyman Samet ARTAN

Danışman
Doç. Dr. Özgür SARAÇ

İZMİR - 2025

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : SÜLEYMAN SAMET ARTAN
Öğrenci No : 2021801278
Tez Başlığı : 1990'lar Sonrası AB'nde Rusya'ya Karşı Güvenlik Sorunu

Savunma Tarihi : 10.04.2025
Danışmanı : Doç.Dr. Özgür SARAÇ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Doç.Dr. Özgür SARAÇ	-Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof.Dr. Burçak Müge VURAL	-Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof.Dr. İbrahim Alper ARISOY	-Ankara Üniversitesi	

SÜLEYMAN SAMET ARTAN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği()/ oy çokluğu() ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zehra Nilüfer KARACASULU
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1990’LAR SONRASI AB’NDE RUSYA’YA KARŞI GÜVENLİK SORUNU” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

2/05/2025

Süleyman Samet ARTAN

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

1990'lar Sonrası AB'nde Rusya'ya Karşı Güvenlik Sorunu

Süleyman Samet ARTAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Birliği Programı

Bu çalışma, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında Avrupa Birliği (AB) ile Rusya arasındaki güvenlik ilişkilerini çok boyutlu bir bakış açısıyla incelemektedir. Soğuk Savaş yıllarında NATO ve Sovyetler Birliği arasındaki güç dengesi, Avrupa güvenlik mimarisinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte AB, Rusya'yı başlangıçta stratejik bir ortak olarak görmüş, ancak Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'daki askeri müdahaleleri, bu algının tehdit odaklı bir bakış açısına dönüşmesine neden olmuştur. Çalışmada, NATO'nun doğuya genişlemesi ve AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) kapsamındaki girişimleri detaylı şekilde analiz edilmiştir. Ayrıca, AB'nin enerji bağımlılığı ve Rusya'nın bu bağımlılığı stratejik bir araç olarak kullanması incelenmiştir. 2008 Gürcistan Krizi ve 2014 Kırım'ın ilhakı, AB'nin güvenlik politikalarını dönüştüren kritik dönüm noktaları olarak ele alınmıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırıları sonrasında AB'nin uyguladığı yaptırımlar ve Ukrayna'ya sağladığı askeri ve ekonomik destekler, AB'nin güvenlik anlayışında köklü bir değişime işaret etmektedir. Çalışma, AB'nin Rusya'ya karşı güvenlik ve savunma politikalarında stratejik özerklik hedeflerini ve NATO ile iş birliğini güçlendirme çabalarını kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir. Bu kapsamda, AB-Rusya ilişkilerinde güvenlik odaklı dönüşümler, Avrupa'nın stratejik dengesini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: AB, Rusya, Güvenlik, Savunma, NATO, Enerji Güvenliği

ABSTRACT

Master Thesis

The Problem of Security against Russia in the European Union after the 1990s

Süleyman Samet ARTAN

Dokuz Eylul University

Institute of Social Sciences

European Union Department

European Union Programme

This study analyses the security relations between the European Union (EU) and Russia during and after the Cold War from a multidimensional perspective. During the Cold War years, the balance of power between NATO and the Soviet Union was decisive in shaping the European security architecture. With the collapse of the Soviet Union, the EU initially viewed Russia as a strategic partner, but Russia's annexation of Crimea and its military interventions in Ukraine have transformed this perception into a threat-oriented perspective. In this study, NATO's eastward enlargement and the EU's initiatives under the Common Security and Defence Policy (CSDP) are analysed in detail. In addition, the EU's energy dependence and Russia's use of this dependence as a strategic tool are analysed. The 2008 Georgia Crisis and the 2014 annexation of Crimea are analysed as critical turning points that transformed the EU's security policies. The sanctions imposed by the EU after Russia's aggression against Ukraine and the military and economic support it provided to Ukraine point to a fundamental change in the EU's understanding of security. The study comprehensively evaluates the EU's strategic autonomy goals in its security and defence policies towards Russia and its efforts to strengthen its cooperation with NATO. In this context, security-oriented transformations in EU-Russia relations are among the important factors affecting Europe's strategic balance.

Keywords: EU, Russia, Security, Defence, NATO, Energy Security

1990’LAR SONRASI AB’NDE RUSYA’YA KARŞI GÜVENLİK SORUNU

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEMDE TEHDİT VE GÜVENLİK ALGISI

1.1. ULUSLARARASI SİSTEMDE GÜVENLİK	5
1.1.1. Güvenlik Kavramı	5
1.1.2. Uluslararası Güvenlik	6
1.1.3. Ulusal Güvenlik	7
1.1.4. Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı	8
1.1.4.1. Realizmin Güvenlik Kavramına Bakışı	9
1.1.4.2. Neorealizmin Güvenlik Kavramına Bakışı	10
1.1.4.3. İdealizmin Güvenlik Kavramına Bakışı	11
1.2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ULUSLARARASI GÜVENLİK	12
1.2.1. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algısı	12
1.2.2. NATO’nun Kuruluşu ve Soğuk Savaş Dönemi NATO Stratejileri	14
1.2.2. Silahlanma Yarışı ve Nükleer Caydırıcılık	18
1.2.3. Vekalet Savaşları	19

1.3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI GÜVENLİK	20
1.3.1. Küreselleşen Dünyada Genişleyen Güvenlik Algısı	21
1.3.2. 11 Eylül ve Değişen Güvenlik Algısı	23
1.3.3. Yeni Güvenlik Teorileri	24
1.3.3.1. Kopenhag Okulu	25
1.3.3.2. Eleştirel Teori	26
1.3.3.3. Konstrüktivist Yaklaşım	28
1.3.3.4. Postmodernizm	29
1.3.3.5. Feminizm	29

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ AB – RUSYA İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK

2.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AB’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARI	32
2.1.1. Avrupa’da Güvenlik Mimarisinin Temelleri	32
2.1.2. NATO ve Avrupa Güvenliği	35
2.1.3. ABD’nin Avrupa Güvenliğindeki Rolü	37
2.2. SOVYETLER BİRLİĞİ VE AVRUPA ARASINDAKİ GÜVENLİK GERİLİMLERİ	39
2.2.1. Sovyet Bloku ve Batı Avrupa’ya Karşı Tehdit Algısı	40
2.2.2. Silahlanma ve Doğu-Batı Ayrımı	42
2.2.3. Demir Perde ve Batı Avrupa’nın Savunma Kaygıları	44
2.2.4. Ekonomik ve Enerji İlişkilerindeki Güvenlik Algısı	47
2.3. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN DAĞILMASINDA AVRUPA’NIN ROLÜ	50
2.3.1. Sovyetler Birliği’nin Çöküşü ve Soğuk Savaş’ın Sonu	50
2.3.2. Soğuk Savaş’ın Sona Ermesinde Avrupa’nın Rolü	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SOĞUK SAVAŞ SONRASI AB – RUSYA İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK	
3.1. RUSYA’YA KARŞI AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GÜVENLİK ALGISININ DÖNÜŞÜMÜ	56
3.1.1. Yeni Güvenlik Dinamikleri	56
3.1.3. NATO’nun Doğuya Genişlemesi ve AB’nin Tehdit Algısı	59
3.2. AB’NİN RUSYA’YA KARŞI UYGULADIĞI GÜVENLİK POLİTİKALARI	62
3.2.1. AB’nin ABD ve NATO’dan Bağımsız Güvenlik Politikası Arayışı	62
3.2.2. AB-Rusya İlişkilerinde Hukuki Zemin	66
3.2.3. Enerji Güvenliği ve Rusya’ya Bağımlılık	68
3.2.4. AB Komşuluk Politikası ve Rusya	69
3.3. AB-RUSYA İLİŞKİLERİNDE KRİTİK DÖNEMLER	70
3.3.1. 2008 Gürcistan Krizi ve Avrupa’nın Güvenlik Tepkisi	71
3.3.2. 2014 Kırım’ın İlhakı ve AB Yaptırımları	73
3.3.3. Rusya-Ukrayna Savaşı ve Avrupa Güvenlik Politikalarının Yeniden Şekillenmesi	75
3.4. AVRUPA BİRLİĞİ RUSYA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ	77
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	85

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK (ESDI)	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (European Security and Defence Identity)
AGSP (ESDP)	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (European Security and Defence Policy)
BAB (WEU)	Batı Avrupa Birliği (Western European Union)
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
ECT	Energy Charter Treaty (Enerji Şartı Antlaşması)
EUMM	Avrupa Birliği İzleme Misyonu (European Union Monitoring Mission)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
OGSP (CFSP)	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (Common Foreign and Security Policy)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde yaşanan dönüşüm, Avrupa Birliği (AB) ve Rusya arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemi başlatmıştır. Avrupa devletleri, güvenlik anlayışını yeniden tanımlayarak ideolojik kutuplaşmaların yerini alan küresel tehditlerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Ekonomik bütünleşme ve siyasi işbirliği kavramları ön plana çıkarken, geleneksel askeri stratejilerle şekillenen güvenlik yaklaşımları da değişim sürecine girmiştir. AB'nin genişlemesiyle ortaya çıkan yeni coğrafi ve siyasi koşullar, Rusya ile ilişkilerde etkileşimin kapsamını genişletmiştir. Aynı zamanda, bölgesel çatışmalar, terörizm ve siber tehditler gibi faktörler, Avrupa'da güvenlik algısının birçok farklı açıdan ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda, AB içinde ulusal egemenlik kavramı yeniden yorumlanmış ve küresel işbirliğine yönelik eğilimler artış göstermiştir. Bu nedenle de Soğuk Savaş sonrası dönemde AB-Rusya arasındaki güvenlik politikaları, uluslararası ilişkilerin koşullara bağlı yapısını yansıtan temel bir inceleme alanı haline gelmiştir.

Tarihsel olarak bakıldığında, Soğuk Savaş boyunca Avrupa'da hakim olan bloklar arasındaki rekabet, güvenlik politikalarını keskin biçimde etkilemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması, AB ülkelerinin güvenlik sistemini yeniden kurgulamalarına olanak tanımıştır. Artık tehditler yalnızca askeri boyutta değil, ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörler bağlamında da değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu genişleyen güvenlik yaklaşımı, AB'ye üye ve aday ülkelerin stratejik önceliklerini birbirine daha fazla yakınlaştırmıştır. Rusya'nın enerji kaynakları ve jeopolitik konumu ise Avrupalı devletler için hem bir fırsat hem de zorluk teşkil etmiştir. Dolayısıyla AB'nin Rusya ile geliştirdiği ilişkiler, hem ekonomik kazanımları hem de güvenlik endişelerini aynı anda barındırmıştır. Bu süreçte NATO ve AB gibi uluslararası örgütlerin rolü, Avrupa'nın istikrarını koruma amacına yönelik temel çerçeveler sunmuştur. Ancak, AB ve Rusya arasında yaşanan gerginlikler, güvenlik algısının ne kadar değişken olduğunu gözler önüne sermiştir.

1990'lar sonrasında AB, güvenlik politikasında kurumsal bir derinleşme yoluna gitmiştir. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ve sonrasında geliştirilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), bu çabanın kurumsal temelini

oluşturmuştur. Bu politikalar, AB ülkeleri arasında ortak bir savunma anlayışı inşa etmeyi hedeflemiş ve NATO ile etkileşimde görece otonom bir yapı arayışına kapı aralamıştır. Diğer yandan, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılım süreci, Rusya'nın yakın çevresindeki güç dengelerini değiştirmiştir. Rusya, bu genişleme sürecini istikrarsızlaştırıcı bir tehdit olarak yorumlamış ve güvenlik endişelerini sıkça dile getirmiştir. Enerji diplomasisi, Rusya'nın AB'ye karşı elini güçlendiren bir unsur olurken, AB'nin enerji arz güvenliği endişeleri işbirliği arayışlarını zorunlu kılmıştır.

AB ve Rusya arasındaki ilişkiler, sadece askeri veya ekonomik ekseninde değil, aynı zamanda insan hakları ve demokratik değerler boyutunda da şekillenmektedir. AB, genişleme süreciyle birlikte aday ülkeler için demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıyı temel ön şartlar olarak belirlemiştir. Bu tutum, Rusya ile yaşanan siyasi gerginliklerin kaynağını oluşturan faktörlerden biri haline gelmiştir. Rusya, AB'nin bu normatif yaklaşımını zaman zaman Batı'nın içişlerine müdahalesi olarak yorumlamış ve ulusal egemenliğini koruma adına tepki göstermiştir. Ayrıca, AB içinde de Rusya'nın demokratik standartlar konusundaki eksikleri tartışma konusu olmuştur. Ancak enerji ve ticaret gibi alanlarda devam eden karşılıklı bağımlılık, ilişkilerin kopma noktasına gelmesini engelleyerek diyalog kanallarını açık tutmuştur. Bu nedenle, güvenlik kavramının siyasi, ekonomik ve insani yönlerini birleştiren yeni çerçeveler, AB-Rusya ilişkilerinin geleceğini belirlemede kilit bir rol üstlenmektedir.

Siber tehditler ve hibrit savaş yöntemleri, AB-Rusya ilişkilerinde öne çıkan yeni boyutlardan biridir. Rusya'nın, Avrupa ülkelerinde seçimlere müdahale iddiaları ve dezenformasyon kampanyaları gibi konular, güvenlik yelpazesini geleneksel çatışma tanımlarının ötesine genişletmiştir. AB, bu tür hibrit tehditlerle mücadele edebilmek için dijital altyapıların korunması ve istihbarat paylaşımı gibi alanlarda ortak politikalar geliştirme gereği duymuştur. NATO bünyesinde de siber savunma kapasitesinin artırılması, transatlantik işbirliğini güçlendiren bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, Rusya bu iddiaları sıklıkla reddederek uluslararası alanda suçlamalara maruz kaldığını vurgulamaktadır. Fakat yaşanan gelişmeler, Soğuk Savaş sonrası dönemde dahi AB-Rusya arasındaki rekabetin teknoloji ve bilgi

alanında devam ettiğini göstermektedir. Bu tabloda, klasik askeri sınırların dışında kalan, ancak devletlerin egemenlik alanlarını tehdit eden faktörler öne çıkmaktadır. Küresel sorunlar ve uluslararası krizler, AB ile Rusya'nın karşılıklı etkileşim sahalarını artırmaktadır. Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki çatışmalar, mülteci akını ve radikal terör örgütlerinin faaliyetleri gibi konularda iki aktör de politik etki ve sorumluluğa sahiptir. Rusya'nın Suriye İç Savaşı'ndaki müdahalesi, Avrupa'da güvenlik endişelerine yol açmış, aynı zamanda enerji yolları ve ticaret hatlarının güvenliği açısından yeni tartışmaları gündeme getirmiştir. AB, bir yandan Rusya ile bölgesel krizlerde işbirliği arayışındayken, diğer yandan da Rusya'nın güç politikalarına mesafeli yaklaşmaktadır. Bu ikili tutum, her iki tarafın jeopolitik çıkarları arasındaki denge arayışını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın uluslararası kuralları ihlal eden askeri eylemleri, AB ülkelerinin yaptırım politikalarını gündeme getirmiştir. Böylece uluslararası krizler, AB-Rusya ilişkilerinde güvenlik algısının değişimini tetikleyen ana faktörler haline gelmiştir. Güvenlik algısındaki bu dönüşüm, teorik çerçevelerin de evrilmesini beraberinde getirmiştir. Realizm ve neorealizm gibi klasik teoriler, uluslararası çatışmaları güç mücadelesi ve devlet çıkarları üzerinden açıklamaya devam etse de yeni tehditlerin fazlalığı farklı bakış açılarını gerekli kılmıştır. Kopenhag Okulu, konstrüktivizm ve feminist yaklaşımlar gibi eleştirel teoriler, güvenlik olgusunun kimlik, söylem ve toplumsal cinsiyet boyutlarını vurgulayarak daha kapsamlı analizler sunmuştur. AB-Rusya ilişkilerinde gözlemlenen ekonomik, toplumsal ve teknolojik etkileşimler, bu eleştirel teorilerin önemini artıran örnekler sağlamaktadır. Soğuk Savaş sonrası paradigmanın değişimi, güvenliğin sadece devletlerin hayatta kalması değil, bireylerin ve toplumların refahı ve haklarıyla da ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, Avrupa'nın güvenlik perspektifi, içsel ve dışsal tehditlerin yanı sıra insan güvenliği kavramıyla daha bütünsel bir anlayış geliştirmeye yönelmiştir. AB-Rusya ekseninde yaşanan her kriz veya işbirliği girişimi, bu yeni yaklaşımın sınırlarını ve imkânlarını gözler önüne sermektedir. Tarihsel süreçte, Avrupa'nın savunma kimliğini inşa etme çabaları NATO, BAB ve daha sonra AB bünyesinde geliştirilen mekanizmalar üzerinden yürütülmüştür. Rusya ise kendi güvenlik stratejisinde, eski Sovyet coğrafyasında nüfuzunu korumayı ve Batı etkisini sınırlamayı amaçlayan politikalar izlemiştir. Bu amaç,

Avrupa'nın doğusunda çatışma ihtimalini artırırken, AB ile Rusya'nın güvenlik düzeyinde uzlaşma arayışını da güçleştirmiştir. Ukrayna krizi gibi somut örnekler, enerji hatları ve etnik gerilimler aracılığıyla kıta güvenliğinin ne kadar hassas olduğunu göstermiştir. AB, yaptırım politikaları ve diplomatik girişimlerle Rusya'yı uluslararası hukuka uymaya davet etmiştir. Ancak, Rusya bu girişimleri sık sık Batı'nın çifte standardı olarak nitelendirerek geri adım atmamıştır. Bu durum, güvenlik alanında karşılıklı güvensizlik duygusunu pekiştirmiş, barışçıl çözüm girişimlerini ise kısıtlamıştır. Dolayısıyla, AB ile Rusya arasındaki stratejik rekabet, Doğu Avrupa'yı jeopolitik bir fay hattı konumuna getirmiştir.

Özetle, Soğuk Savaş sonrası dönemde AB-Rusya ilişkilerinde güvenlik konuları birbirinin içine geçmiş çok faktörlü bir nitelik göstermiştir. Eski bloklar arası çekişmenin mirası, ideolojik farklılıklar ve yeni güvenlik tehditleri ile birleşerek zemini gittikçe kayganlaştırmıştır. AB, ortak bir savunma ve dış politika anlayışı geliştirmeye çalışsa da üyelerin farklı ulusal öncelikleri, tam anlamıyla bütüncül bir strateji kurmayı zorlaştırmıştır. Rusya, jeopolitik öncelikleri çerçevesinde etki alanını koruma eğilimini sürdürmüş, enerji kaynakları ve askeri kapasitesiyle Avrupa'da önemli bir aktör olmaya devam etmiştir. Bu dengenin korunmasında diplomasi ve ekonomik karşılıklı bağımlılık zaman zaman olumlu sonuçlar verse de siyasi gerginlikler sık sık gündeme gelmiştir. Sonuç olarak, güvenlik algısının küresel ölçekte yeniden tanımlandığı bu çağda, AB-Rusya ilişkileri birbiriyle çelişen işbirliği ve rekabet dinamiklerini birlikte barındırmaktadır. Bu ilişkilerin geleceği, bölgesel ve küresel istikrarın da önemli belirleyicilerinden biri olacaktır. Dolayısıyla, AB ve Rusya arasındaki güvenlik etkileşimlerinin anlaşılması, uluslararası ilişkilerde devam eden dönüşüm sürecinin kritik bir parçasını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEMDE TEHDİT VE GÜVENLİK ALGISI

1.1. ULUSLARARASI SİSTEMDE GÜVENLİK

Uluslararası sistemde güvenlik kavramı, küreselleşme ve ulusötesi tehditlerin artmasıyla birlikte çok boyutlu ve dinamik bir yapıya bürünmüştür. Güvenlik, yalnızca askeri tehditlerle sınırlı kalmayıp ekonomi, siyaset, çevre ve insan hakları gibi geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Sert güvenlik yaklaşımı, askeri güç ve egemenlik odaklı iken, yumuşak güvenlik daha çok insan hakları ve çevresel tehditler gibi konulara odaklanmaktadır. Devletler, bu çok boyutlu tehditlere karşı yerel ve küresel düzeyde güvenlik politikaları geliştirerek iş birliğine yönelmektedir. Böylece uluslararası güvenlik, yalnızca devletlerin değil, bireylerin ve toplumların da güvenliğini kapsayan kapsamlı bir anlayışa evrilmiştir.

1.1.1. Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramı, özellikle küreselleşme süreci ve ulus ötesi tehditlerin artması ile birlikte önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Çok yönlü bir kavram olan güvenlik, ekonomi, siyaset, jeopolitik, toplum ve ideoloji gibi çeşitli boyutlar bağlamında ele alınmaktadır (Demiray & İşcan, 2008: 150). Bu çok yönlülük, referans nesnelerinin belirlenmesini ve bu nesnelerle ilişkili karmaşıklıkların analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Kavramın kökeni Latince “securus” sözcüğüne dayanmakta olup, bakım veya tehlikeden uzak olmayı ifade etmektedir (Arends, 2009: 17). Güvenlik kaygıları, bireylerin, toplumların ve devletlerin kaynaklarına, sistemlerine ya da egemenliklerine yönelik algılanan tehditler ile şekillenmektedir (Ergil, 2001: 27). Aynı zamanda güvenlik, göç ve yönetim gibi alanlara yönelik disiplinler arası bir yaklaşımı da bünyesinde barındırmaktadır (Çikrıkçı, 2017: 220).

Güvenlik iki temel perspektiften incelenmektedir: sert ve yumuşak güvenlik. Sert güvenlik, geleneksel ya da klasik güvenlik olarak da anılmakta ve askeri tedbirlerle kamu düzeninin korunmasına odaklanmaktadır (Buzan, 2008: 35). Yumuşak güvenlik ise insan merkezli bir yaklaşım benimsemekte ve insan hakları, çevresel

sorunlar, ekonomik eşitsizlikler ile sağlık krizleri gibi konuları öncelikli hale getirmektedir (Demir, 2009). Sert güvenlik, çatışmaları önlemek ve egemenliği korumak amacıyla güç kullanımını meşru bir yöntem olarak görürken, yumuşak güvenlik bireylerin refahını ön planda tutan bir anlayışı benimsemektedir. Bu iki yaklaşım, güvenliğin hem devletin hem de bireylerin korunmasındaki ikili rolünü vurgulamakta ve birbirine bağlı öncelikleri kapsamaktadır (Demiray & İşcan, 2008: 164).

Uluslararası ilişkilerde güvenlik, sistem bütünlüğünden bireylerin korunmasına kadar farklı düzeylerde ele alınmaktadır (Dedeoğlu, 2014: 42). Aktörler, iç yönetişimden dış ilişkilere kadar çeşitli düzeylerde işleyen güvenlik sistemleri kurmakta ve yerel ile küresel tehditlere yönelik politikalar geliştirmektedir (Dedeoğlu, 2014: 38). Güvenlik ve insan hakları arasındaki ilişki ise politika çerçevelerinde şeffaflık ve açıklığın önemini ortaya koymaktadır. Bu tür politikaların oluşturulması, insan haklarının güvenlileştirilmesini engellemekte ve güvenlik kavramının göçmenlere ya da hassas gruplara karşı kısıtlayıcı tedbirler için kötüye kullanılmasını önlemektedir. Şeffaf ve hesap verebilir politikalar, keyfi uygulamaları önlemekle kalmayıp, güvenlik tedbirlerini etik ilkelerle uyumlu hale getirmekte ve tüm aktörlerin adil bir şekilde korunmasını mümkün kılmaktadır (Powell, 2012: 15).

1.1.2. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası güvenlik bireysel güvenlik kaygılarıyla paralellik gösterir. Zira devletler de tıpkı bireyler gibi küresel bağlamda varoluşsal kaygılar yaşarlar. Uluslararası güvenliğin sürdürülmesi büyük ölçüde devletlerin sahip olduğu güç ve etkiye bağlıdır. Ulusal güvenlik uluslararası güvenliği güçlendirirken, uluslararası göç gibi sorunlar çoğu zaman tek tek devletlerin bağımsız olarak ele alma kapasitesini aşmaktadır. Bu nedenle de devletler bu önemli güvenlik sorunlarını birlikte ele almak ve böylece küresel sistemin bütünlüğünü güçlendirmek için uluslararası ittifaklar kurmak zorunda kalmaktadır (Dedeoğlu, 2014: 47). Dolayısıyla insan kaçakçılığı, terörizm, salgın hastalıklar ve ekolojik dengesizlikler gibi çağdaş sorunlar, eşgüdümlü uluslararası stratejiler gerektirmektedir. Soğuk

Savaş'ın sona ermesi, devlet merkezli güvenlik yaklaşımlarında bir değişim yaratarak siyasi, askeri ve ekonomik işbirliği yoluyla çok boyutlu krizleri ele alma kapsamını genişletmiştir (Elmas, 2013: 44).

Küreselleşme, teknoloji, iletişim ve ulaşım ağları aracılığıyla birbirine bağılılığı artırarak uluslararası güvenliği daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu gelişmeler ekonomik refah ve kişisel özgürlük beklentilerini arttırırken, kitlesel göç ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler gibi kırılganlıkları da şiddetlendirmiştir (Sancak, 2013: 129). Terörizmden ekolojik bozulmaya kadar güvenlik tehditlerinin çeşitlenmesi, tek taraflı devlet eylemlerinin yetersizliğini göstermekte ve uluslararası işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. Bu tür bir işbirliğinin devlet egemenliğine zarar verebileceği yönündeki endişelere rağmen, çok taraflı çabalar, ortak küresel zorlukları ele alarak nihayetinde ulusal güvenliği ve egemenliği güçlendirebilir. Ek olarak başta ABD olmak üzere hegemonik güçlerin uluslararası güvenlik politikalarını şekillendirmedeki etkisi, bu politikaların küresel sistemin kolektif çıkarlarına mı yoksa egemen devletin stratejik hedeflerine mi hizmet ettiğine dair soruları gündeme getirmektedir (Kolasi, 2014). Bu gelişen güvenlik ortamı, uluslararası güvenliğin siyasi, ekonomik, ekolojik ve sosyolojik alanlara doğru genişlediğini göstermektedir.

1.1.3. Ulusal Güvenlik

Ulusal güvenlik, bireyler için kişisel güvenliğin taşıdığı önemle paralellik göstermekte ve devletler açısından da temel bir endişe alanı oluşturmaktadır. Devletin varlığını, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini muhafaza etme gerekliliği, ulusal güvenliğin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda, bir ulusun iç istikrarını ve birliğini sağlama çabaları bu kavramın merkezinde yer almaktadır (Demiray & Işcan, 2008: 153; Elmas, 2013: 44). Devletler, egemenliklerini ve sürekliliklerini tehdit eden unsurlarla başa çıkabilmek için sıklıkla ittifaklar kurmakta veya daha güçlü devletlerle dayanışma stratejileri geliştirmektedir (Dedeoğlu, 2014: 30). Bunun yanında ulusal güvenlik, vatandaşların güvenliğini arttırmayı ve toplumsal istikrarı sağlamayı hedefleyen politikaları da içermektedir. Günümüz ulusal güvenlik anlayışı, olası riskleri azaltmayı amaçlayan kapsamlı

stratejiler geliştiren proaktif bir siyasi yaklaşımı benimsemektedir (Atalay, 2020). Örneğin, 11 Eylöl saldırılarının ardından ortaya çıkan durum, hiçbir devletin güvenlik açısından tamamen kendi kendine yetemeyeceğini göstermiş ve uluslararası iş birliğinin gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur (Beck, 2003: 260). Ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik arasındaki etkileşim, bu iki alanın birbirine olan bağımlılığını gözler önüne sermektedir. Ulusal güvenlik politikaları, egemenlik, siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğü gibi konulara öncelik vermekle birlikte, vatandaşların refah ve güvenlik ihtiyaçlarını da kapsamaktadır (Baldwin, 2018: 53). Bununla birlikte, ulusal güvenlik bağlamında tehdit ve çıkar tanımları çoğunlukla belirsiz olup, genellikle devletlerin öncelikleri ve iç yapıları tarafından şekillenmektedir (Birdişli, 2011: 154). Bu durum, devletlerin hem i zorunluluklara hem de küresel güvenlik sorunlarına uyum sağlayabilecek politikalar geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Etkili bir ulusal güvenlik stratejisi, dış tehditleri öngörmeye, teyakkuzu sürdürmeye ve küresel sorunlar karşısında güçlü kalabilmek için uluslararası iş birliğini teşvik etmeye dayanmaktadır (Rasmussen, 2001: 290).

1.1.4. Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı

Geleneksel güvenlik yaklaşımı, tarihsel bağlamlar ve teorik gelişmeler doğrultusunda dönüşerek uluslararası ilişkilerde merkezi bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, başlangıçta devlet merkezli bir anlayışla şekillenmiş ve ulusal egemenlik ile toprak bütünlüğünün korunmasını temel hedef olarak belirlemiştir (Beckmann & Erpul, 2023: 12). Askeri güç kullanımı, tehditlerin caydırılması ve güç dengesi ilkesi, geleneksel güvenlik anlayışının ana unsurları arasında yer almaktadır (Sears, 2021). Ancak geleneksel yaklaşıma yönelik eleştiriler, özellikle Avrupa merkezli perspektiflere dayalı önyargılara odaklanmiş ve daha kapsayıcı yöntemlerin geliştirilmesi yönündedir (Beckmann & Erpul, 2023: 12).

1.1.4.1. Realizmin Güvenlik Kavramına Bakışı

Realizm, uluslararası ilişkilerde güvenliği devlet merkezli bir anlayışla ele almakta ve ulusal çıkarların korunmasını, güç dengesinin sağlanmasını ve anarşik uluslararası sistemde devletlerin varlıklarını sürdürmelerini hedeflemektedir. Bu teoriye göre devletler, uluslararası sistemde birincil aktörler olarak hareket etmekte ve merkezi bir otoritenin bulunmadığı bir ortamda kendi güvenliklerini sağlama yükümlülüğünü taşımaktadır. Bu bağlamda devletler, güvenliklerini artırmak için askeri kapasitelerini geliştirmekte ve stratejik ittifaklar oluşturmaktadır. Örneğin, Edinger ve Lees (2022: 1885), bu yaklaşımın devletlerin rasyonel karar alma süreçlerini şekillendirdiğini ve güvenlik sorunlarını güç ve tehdit algıları üzerinden değerdendirdiğini ifade etmektedir (Lees, 2023).

Realist anlayışa göre güç, özellikle askeri kapasite, güvenliğin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Devletler, egemenliklerini koruma ve tehditleri caydırma amacıyla güç biriktirmeye odaklanmaktadır. Güç dengesi, realizmde merkezi bir rol oynamakta ve devletlerin hegemonik bir gücün ortaya çıkmasını engellemek için ittifaklar kurduğu bir mekanizma olarak değerdendirilmektedir (Dawood, 2024). Saldırgan gerçekçilik perspektifine göre, Rusya'nın Ukrayna'daki faaliyetleri, güç artırımı ve güvenlik sağlama stratejilerinin bir yansıması olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda Edinger, Rusya'nın güvenlik kaygılarının ve liderlik hedeflerinin güç politikası çerçevesinde incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir (Edinger, 2022: 1880).

Realizm, devletlerin ulusal çıkarlarını güvenlik ve güç bağlamında rasyonel bir şekilde tanımladığını ileri sürmektedir. Bu rasyonalite, devletlerin maliyet-fayda analizi yaparak stratejik kararlar alma kapasitesini ifade etmektedir (Lees, 2023). Ancak realizme yönelik eleştiriler, bu yaklaşımın devlet dışı aktörlerin ve ulusötesi meselelerin güvenlik üzerindeki etkisini yeterince dikkate almadığını göstermektedir. Örneğin, iklim değışikliği ve terörizm gibi küresel tehditler, askeri güce dayalı analizlerle tam anlamıyla açıklanamamaktadır (Hobson & Corry, 2023: 635). Dolayısıyla bu durum, realizmin modern uluslararası ilişkilerdeki karmaşıklıkları ve varoluşsal riskleri yeterince ele almadığını ortaya koymaktadır.

1.1.4.2. Neorealizmin Güvenlik Kavramına Bakışı

Neorealist teori, uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramını, anarşik uluslararası sistemin devletler üzerindeki etkileri çerçevesinde incelemektedir. Bu teori, devletlerin merkezi bir otoritenin bulunmadığı sistemde, kendi kendine yardım stratejileri geliştirmek zorunda olduğunu öne sürmektedir (Kadercan, 2013: 1020). Devletler, varlıklarını sürdürmek adına toprak bütünlüklerini ve rejim istikrarlarını korumayı öncelik haline getirmiştir. Bu durum, bir devletin güvenliğini artırmaya yönelik eylemlerinin diğer devletlerde güvensizlik yaratabileceği ve güvenlik ikilemlerine neden olabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, neorealizm, devletlerin rasyonel aktörler olarak tehdit algılarına karşı dengeleme politikaları izlediğini ve bu süreçte güç mücadelesine girdiklerini savunmaktadır (Parent & Rosato, 2015: 72).

Uluslararası sistemin yapısal dinamikleri, neorealist güvenlik anlayışının temel unsurlarını oluşturmaktadır. Anarşi, devletleri kendi güvenliklerini sağlamak için öz kapasitelerine dayanmak zorunda bırakmaktadır. Bu yapı, güç ve güvenliğin birbirine bağımlı olduğu bir kendi kendine yardım sistemi yaratmaktadır (Zhang, 2023: 390). Sistemin kutupluluk seviyesi, güvenlik rekabetinin niteliğini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Örneğin, tek kutuplu bir düzenden çok kutuplu bir düzene geçiş, büyük güçler arasında güvensizlik yaratabilmekte ve saldırgan politikaları teşvik edebilmektedir (Zhang, 2023: 390). Bunun yanı sıra, göreceli kazançlar kavramı, devletlerin yalnızca güvenliklerini artırmakla yetinmediğini, aynı zamanda diğer devletlere göre daha avantajlı bir konum elde etmeye çalıştığını göstermektedir. Bu durum, devletler arası işbirliği potansiyelini sınırlamakta ve güvenlik işbirliğini karmaşık hale getirmektedir (Simón, 2017: 190).

Her ne kadar neorealist teori, geleneksel güvenlik konularını anlamada güçlü bir çerçeve sunsa da, iklim değişikliği ve nükleer yayılma gibi varoluşsal tehditler karşısında yetersizlikler sergilemektedir. Bu tür tehditler, devlet merkezli güvenlik anlayışlarının ötesine geçilmesi gerektiğini ortaya koymakta ve uluslararası işbirliği ile kolektif eyleme olan ihtiyacı artırmaktadır (Sears, 2021). Aynı zamanda, bu tehditler, ulusal güvenlik politikaları ile küresel hayatta kalma arasındaki karşılıklı bağımlılığı içeren daha geniş bir güvenlik anlayışını zorunlu kılmaktadır. Bu

bağlamda, neorealizmin devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemdeki etkisini yeterince dikkate almadığı yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Günümüzde ulusötesi işbirliği ve güvenlik paradigmalarının yeniden değerlendirilmesi, çağdaş uluslararası ilişkilerde karşılanması gereken önemli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır (Sears, 2021).

1.1.4.3. İdealizmin Güvenlik Kavramına Bakışı

İdealist teori, uluslararası ilişkilerde güvenliği etik ilkeler ve ortak insani değerlere dayalı bir yaklaşımla ele almaktadır. Adalet, özgürlük ve eşitlik gibi normatif ideallerin siyasi karar alma süreçlerinde belirleyici olması gerektiğini savunan bu yaklaşım, ahlaki değerler temelinde bir küresel düzenin inşasını hedeflemektedir. Evrensel etik ilkeler, idealizmin merkezinde yer almakta ve bu bağlamda çatışmaların önlenmesi ile uluslararası düzenin sürdürülebilirliğinde ortak değerlerin teşvik edilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır. İdealizm, bu değerlerin insanlığı özgürlük ve özerkliğe yönlendirme potansiyeline sahip olduğunu ileri sürmektedir.

Uluslararası barışın ve işbirliğinin sağlanması konusunda idealist teori, karşılıklı anlayış ve diyalog üzerine inşa edilen uluslararası kurumların rolünü ön plana çıkarmaktadır (Baily, 2023: 715). Küresel zorlukların üstesinden gelmek için kolektif eylemin zorunlu olduğunu savunan bu teori, ulusların farklılıklarını aşarak ortak insani idealler doğrultusunda birlikte hareket edebileceğini öngörmektedir. Bu perspektifte güvenlik, yalnızca devlet merkezli bir anlayışla sınırlandırılmamaktadır. “Mundicide” (bir gezegen ya da gök cisminin tamamen yok edilmesi) gibi kavramlar, insan ve insan olmayan varlıklar arasındaki ilişkilere dikkat çekmekte ve güvenlik anlayışının etik sınırlarının genişletilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Mitchell, 2014: 10). Böyle bir yaklaşım, ulusal düzeyin ötesine geçerek küresel bir güvenlik çerçevesine ulaşma çabalarına da rehberlik etmektedir. Bununla birlikte, idealist teori eleştirilere de konu olmaktadır. Bazı eleştirmenler, bu yaklaşımın uluslararası ilişkilerdeki güç dinamiklerini yeterince dikkate almadığını ve soyut bir düzeyde kaldığını iddia etmektedir. Ayrıca, idealizmin sunduğu liberal barış inşa stratejilerinin, alternatif insan güvenliği kavramlarını

dışladığı ifade edilmektedir. Realist teoriler ise idealizmin acil tehditlere yönelik pratik çözümler üretmekte yetersiz kaldığını öne sürmektedir. Tüm bu eleştirilere rağmen, idealist teori, etik ilkelere dayalı bir uluslararası düzen tasavvur etme açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Barışçıl ve işbirlikçi bir küresel düzen arayışında değerli bir rehber olarak varlığını sürdürmektedir.

1.2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ULUSLARARASI GÜVENLİK

Soğuk Savaş dönemi uluslararası güvenlik anlayışı, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik ve stratejik rekabetin etkisiyle şekillenmiştir. Bu süreçte ABD, Sovyet genişlemesini sınırlamak amacıyla ekonomik yardımlar (Marshall Planı), askeri ittifaklar (NATO), diplomatik girişimler ve propaganda faaliyetleri gibi çok yönlü stratejiler geliştirmiştir. Güvenlik paradigması, yalnızca askeri güçle değil, aynı zamanda kültürel ve ekonomik etkileşimlerle de desteklenmiştir. Gizli operasyonlar, istihbarat faaliyetleri ve ideolojik mücadeleler, küresel güç dengelerini belirleyen önemli unsurlar olmuştur. Bu politikalar, Batı Avrupa'da istikrar sağlarken, Doğu Avrupa'da sınırlı başarı göstermiştir. Soğuk Savaş'ın güvenlik anlayışı, küresel barışı tehdit eden krizler ve vekalet savaşları gibi konuları kapsamış ve uluslararası ilişkilerin seyrini köklü bir şekilde etkilemiştir.

1.2.1. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş dönemi güvenlik anlayışı, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında gerçekleşen küresel güç mücadelesi ve bu süreçte benimsenen politikalar doğrultusunda şekillenmiştir. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da komünist rejimleri desteklemesi, ABD'nin Batı Avrupa'daki Sovyet etkisini sınırlandırmaya yönelik stratejiler geliştirmesine neden olmuştur. Özellikle Çekoslovakya'daki 1948 krizi, Sovyet genişlemesine dair endişeleri artırmış ve ABD'nin çok yönlü bir yaklaşım benimsemesine zemin hazırlamıştır. Bu yaklaşım, ekonomik yardımlardan askeri ittifaklara, diplomatik manevralardan propaganda faaliyetlerine kadar çeşitli unsurları kapsamıştır (Zorin, 2022: 70). ABD'nin Sovyet

tehdidine yönelik algısı, Avrupa’da güç dengesi oluşturma çabalarını yönlendirmiş ve ideolojik çatışmayı derinleştirmiştir (Cox, 1985: 491; Avey, 2012: 172).

Ekonomik yardım, Soğuk Savaş sırasında ABD’nin güvenlik politikalarının önemli bir parçası olmuştur. Marshall Planı, savaş sonrası Avrupa’nın ekonomilerini yeniden inşa etmek ve komünizmin cazibesini azaltmak amacıyla uygulanmıştır. Bu plan, Avrupa’da siyasi ve ekonomik istikrarı güçlendirmeyi hedeflemiş ve NATO gibi ittifakların kurulmasına temel oluşturmuştur. Ayrıca, ekonomik yardımların alıcı ülkeler arasında işbirliği koşuluna bağlanması, Batı Avrupa ülkelerinin birleşik bir cephe oluşturmalarını sağlamıştır (Zorin, 2022: 72). Ancak, Polonya gibi Doğu Avrupa ülkelerinde bu tür girişimlerin başarısız olması, ABD’nin bu bölgelerdeki etkisini sınırlayan bir faktör olmuştur.

Askeri ittifaklar da ABD’nin güvenlik stratejilerinde kritik bir yer tutmuştur. NATO’nun kurulması, Sovyet tehdidine karşı kolektif bir savunma mekanizması oluşturmuş ve Batı Avrupa’nın güvenliğini sağlamıştır (Shiffrinson, 2016: 23). Bu ittifak, yalnızca güvenliği artırmakla kalmamış, aynı zamanda ABD’nin Avrupa üzerindeki etkisini pekiştirmiştir. Bununla birlikte, ABD’nin Almanya’nın yeniden birleşmesi sürecinde Sovyetler Birliği’ne NATO’nun genişlemeyeceğine dair verdiği gayri resmi güvenceler, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan jeopolitik sorunların temelini oluşturmuştur (Shiffrinson, 2016: 30).

ABD’nin diplomatik ve siyasi stratejileri, Batı Avrupa’nın entegrasyonunu destekleyerek Sovyet etkisini dengelemeyi amaçlamıştır. Avrupa Ortak Pazarı’nın kurulması, bu entegrasyonu güçlendiren bir adım olarak ekonomik büyümeyi teşvik etmiştir. Aynı zamanda, ABD’nin anti-komünist propaganda çabaları, NATO Bilgi Servisi gibi kurumlar aracılığıyla organize edilmiş ve Batı demokrasisinin değerlerini yaymayı hedeflemiştir (Risso, 2011: 340). Bu faaliyetler, ideolojik mücadelenin bir parçası olarak Sovyet propagandasına karşı kullanılmıştır.

Gizli operasyonlar ve istihbarat faaliyetleri de ABD’nin Sovyet etkisini sınırlandırma stratejilerinde tamamlayıcı bir unsur olarak yer almıştır. Özellikle Çekoslovakya’daki kriz sırasında istihbarat eksiklikleri dikkat çekmiş ve diğer ülkelerde benzer durumların önlenmesi için daha proaktif yaklaşımlar benimsenmesi gerektiği anlaşılmıştır (Yungblud, 2023: 142). ABD’nin rejim

değişikliği ve siyasi müdahaleler için gizli operasyonlara yönelmesi, hem etkili hem de etik açıdan tartışmalı bir yöntem olarak değerlendirilmiştir (Roberts, 2022: 140). Soğuk Savaş'ın güvenlik paradigması, kültürel ve sosyal boyutları da kapsamına alarak genişlemiştir. ABD, kültürel alışverişleri teşvik etmiş ve demokratik değerlerin benimsenmesi için barış hareketlerini desteklemiştir (Jairo, 2022). Bu girişimler, Sovyet politikalarının cazibesini azaltmaya yönelik bir yumuşak güç stratejisi olarak işlev görmüştür. Bunun yanı sıra, Batı Avrupa'da refah devleti modelinin yaygınlaşması, komünist ideolojilere karşı alternatif bir yaklaşım sunmayı hedeflemiştir (Hedin, 2016: 220). Ancak bu politikaların uzun vadeli etkileri hem bölgesel hem de küresel düzeyde ciddi sonuçlar doğurmuştur.

1.2.2. NATO'nun Kuruluşu ve Soğuk Savaş Dönemi NATO Stratejileri

1949 yılında NATO'nun kurulması, Sovyetler Birliği'nin Avrupa üzerindeki genişleme potansiyelini dengelemek ve Batı dünyasında kolektif savunma anlayışını pekiştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan jeopolitik gerilimler, böyle bir uluslararası örgütün kurulmasının gerekliliğini net bir şekilde ortaya koymuştur (Moran, 2020: 340). NATO'nun kuruluş felsefesi, Sovyet genişlemesine karşı caydırıcılık sağlamaya odaklanmıştır. Doğu Avrupa'daki Sovyet hakimiyeti, Batı demokrasileri için ciddi bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum, komünist ideolojilere karşı birleşik bir savunma mekanizması kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. Maddesi, kolektif savunma ilkesini kurumsallaştırmış ve bu yaklaşım, özellikle Sovyetler Birliği'nin etkisine karşı etkili bir araç olarak değerlendirilmiştir (History, 2023).

NATO'nun kuruluşunda siyasi ve stratejik unsurlar önemli bir rol oynamıştır. ABD, Fransa ve Büyük Britanya, mevcut savunma düzenlemelerinin Sovyet tehdidini kontrol altına almakta yetersiz kaldığını görmüş ve daha kapsamlı bir politik-stratejik yapı oluşturma gerekliliğini ortaya koymuştur (Schmidt, 2014: 20). Örneğin, Norveç ve Danimarka'nın NATO'ya dahil edilmesi, İskandinav bölgesinde Sovyet etkisini sınırlamaya yönelik stratejik bir adım olarak

görülmüştür. Ancak bu süreç, özellikle İngiltere’de güvenlik ihtiyaçları ile kaynakların etkin kullanımı arasında tartışmalara neden olmuştur (Folly, 2012).

Batı Avrupa’nın siyasi ve askeri entegrasyonu, NATO’nun önemli hedeflerinden biri olmuştur. Batı Almanya’nın yeniden güvenlik çerçevesine dahil edilmesi, Avrupa’nın istikrara kavuşturulması ve bölgedeki potansiyel yeniden askerileşmenin önlenmesi açısından kilit bir adım olarak değerlendirilmiştir (Moran, 2020: 337). Bu süreçte ABD, Avrupa ülkelerinin savunma kapasitelerini geliştirmek için ekonomik ve askeri destek sağlayarak lider bir rol üstlenmiştir. Böylece NATO, yalnızca bir savunma ittifakı olmaktan öteye geçmiş ve Batı Avrupa’nın siyasi ve askeri dayanışmasını güçlendiren bir platforma dönüşmüştür. Zamanla NATO, yalnızca Sovyet tehdidine karşı değil, terörizm ve bölgesel çatışmalar gibi yeni güvenlik sorunlarına karşı da faaliyetlerini genişletmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde eski Sovyet uydu devletlerinin NATO’ya dahil edilmesi, Avrupa’daki güç dengesini yeniden şekillendirmiştir. Günümüzde NATO, Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin oluşturduğu tehditlere uyum sağlamak amacıyla savunma maliyetlerini paylaşma ve güvenlik iş birliğini artırma çabalarını sürdürmektedir (Hartley, 2020: 50). Bu uyum sağlama yeteneği, NATO’nun dinamik güvenlik ortamında önemini koruduğunu ve uluslararası ilişkilerde etkin bir rol oynamaya devam ettiğini göstermektedir.

NATO’nun kuruluşundan Soğuk Savaş’ın sona erdiği 1991 yılına kadar olan dönemde, savunma stratejileri caydırıcılık ve kolektif savunma ilkelerine odaklanmaktaydı. Bu yaklaşım, işbirliği ve güvenlik önlemleriyle desteklenmekteydi. Dönemin temel stratejileri arasında, saldırganlığı engellemeye yönelik politikalar geliştirilmesi ve entegre bir askeri güç oluşturulması önemli bir yer tutmaktaydı. Bu stratejiler, özellikle nükleer savaş tehdidinin ciddiyeti nedeniyle öncelikli hale gelmiştir. Soğuk Savaş’ın oluşturduğu iki kutuplu uluslararası sistem, NATO’nun stratejik yaklaşımlarını derinden şekillendirmiştir. Bu durum, ittifakın üye devletlerini koruma ve Sovyetler Birliği kaynaklı küresel çatışmaları caydırma misyonlarını üstlenmesini sağlamıştır. NATO’nun temel stratejisi, caydırıcılığı ön planda tutarak potansiyel tehditleri etkisiz hale getirmeyi amaçlamış, aynı zamanda askeri işbirliği yoluyla bölgesel istikrarı güvence altına alma hedefini benimsemiştir (Güngör, 2018: 32).

1950’li yıllarda benimsenen “Caydırıcılık Stratejisi”, dayanışmayı merkeze alan uzlaşmacı ittifaklar yoluyla zorlayıcı tehditlere karşı koymayı hedeflemiştir (Hadfield, 2018: 38). Bu stratejik yaklaşım teorik olarak basit görünmekle birlikte, özellikle öngörülemeyen sürpriz saldırılar gibi durumlara karşı uygulamada önemli zorluklar yaratmıştır. NATO’nun bu dönemde caydırıcılığı güç kullanmaya hazır olma duruşu ile birleştirmesi dikkat çekici bir özelliktir. İttifak, bu stratejiyi üye devletlerin kolektif kapasiteleriyle uyumlu hale getirmiş ve ABD’nin nükleer silahlarının caydırıcılık rolünü kabul etmiştir (Zapfe, 2017: 45). Bu yaklaşım, NATO’nun çatışmayı önleme kararlılığını ve caydırıcılık stratejisinin başarısız olması durumunda güç kullanımını meşru kılma iradesini ortaya koymuştur.

Caydırıcılığın tek başına yeterli olmadığının fark edilmesi, Sovyetler Birliği ile Kore arasındaki gerginliklerde belirginleşmiş ve NATO’yu bu tür krizlere uyum sağlamak için yeni stratejiler geliştirmeye yöneltmiştir (Dedeoğlu, 2014: 12). İttifak başlangıçta Sovyet tehdidine karşı bir savunma mekanizması olarak kurulmuş olsa da, zamanla kriz yönetiminin ötesine geçerek barışın korunmasını önceleyen hükümetler arası bir yapıya evrilmiştir. Kore Savaşı’nın 1950 yılında patlak vermesi, küresel savunma stratejilerinde köklü değişimlere neden olmuş ve NATO’nun kolektif güvenlik çabalarını güçlendirmek adına entegre bir askeri güç stratejisi benimsemesine yol açmıştır. Bu dönüşümle birlikte, birleşik bir askeri komuta yapısının kurulmasına karar verilmiş ve 19 Aralık 1950 tarihinde Dwight D. Eisenhower NATO’nun ilk Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı olarak atanmıştır. Yunanistan ve Türkiye’nin NATO’ya katılımı, ittifakın stratejik yapısını daha da güçlendirmiştir. Ayrıca, 3 Aralık 1952’de onaylanan Stratejik Konsept, NATO’ya bölgesel savunmayı sağlamak için gerekli tüm askeri araçları kullanma yetkisi tanımıştır. Lizbon’da resmi olarak belirlenen bu yaklaşım, NATO’nun entegre bir komuta sistemi altında, tek tek üye devletlerin kapasitesini aşan bir yetkinlikle çeşitli ortamlarda operasyonlar gerçekleştirebilmesini mümkün kılmıştır (Güngör, 2016: 33).

1952-1967 yılları arasında uygulanan “Topyekûn Mukabele Stratejisi” döneminde NATO, ilk kez 1954 yılında Amiral Arthur W. Radford tarafından önerilen ve daha sonra ABD Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından resmileştirilen bir stratejik anlayışı benimsemiştir. Bu yaklaşım, Sovyetler Birliği’nden gelebilecek tehditlere karşı

nükleer silahları birincil caydırıcı unsur olarak kullanmayı esas almıştır. NATO'nun yapısal gelişimleri ve "Yeni Yaklaşım Grubu" tarafından hazırlanan "NATO Askeri Kuvvetlerinin Önümüzdeki Beş Yıl İçinde En Etkili Şekilde Yapılandırılması" raporu, bu nükleer güven merkezli stratejinin yerleşmesine katkı sağlamıştır (Gökçe, 2005: 50). Ancak, bu stratejinin uygulanması, iki kutuplu dünya düzeninde herhangi bir nükleer çatışmanın karşılıklı yıkım riskini artırdığı gerekçesiyle önemli eleştirilerle karşılaşmıştır (Uluhan, 2018). Nükleer caydırıcılığa aşırı bağımlılığın ortaya çıkardığı bu zorluklar, NATO'nun 1967 yılında daha uyarlanabilir bir yaklaşımı benimseyerek Esnek Mukabele Stratejisi'ne geçiş yapmasına neden olmuştur. Bu yeni strateji, potansiyel çatışmalara hızlı ve esnek bir şekilde yanıt verebilmeyi amaçlamış ve nükleer silahlara olan bağımlılığı azaltmayı hedeflemiştir (Turan, 1971: 47).

"Esnek Mukabele Stratejisi" (1967-1991), NATO ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginliklerin, özellikle 1962 Küba Füze Krizi gibi olaylarla zirveye ulaştığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu strateji, çok katmanlı bir caydırıcılık modeli sunarak konvansiyonel kuvvetlere, kontrollü tırmanmaya ve nükleer misillemeyi son çare olarak kullanmaya odaklanmıştır. Harmel Raporu (1967), güçlü savunma tedbirlerine ek olarak yumuşamayı destekleyen ve silahsızlanmaya vurgu yapan bir yaklaşımı benimsemiştir (Yücel, 2023: 27).

1970'lerin sonlarına doğru NATO, kolektif güvenliği koruma taahhüdünü sürdürürken silahların azaltılması hedefini de benimsemiştir. Bununla birlikte, süper güçlerin nükleer odaklı stratejileri, özellikle Orta ve Doğu Avrupa'daki diğer ulusların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine yol açmıştır. Bu durum, geleneksel askeri yaklaşımların sınırlılıklarını daha belirgin hale getirmiştir. Esnek Mukabele Stratejisi, konvansiyonel tepkilere öncelik vermeyi ve nükleer silah kullanımını yalnızca olağanüstü durumlara saklamayı amaçlamıştır. Bu yaklaşım, nükleer caydırıcılığı sınırlandırmayı ve kriz yönetiminde esnekliği artırmayı hedeflemiştir. 1980'lerin sonlarına doğru Mikhail Gorbachev'in liderliği ile başlayan reform süreci ve 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması, küresel gerilimlerde önemli bir azalmaya yol açmıştır. Bu gelişme, Soğuk Savaş döneminin sona ermesini sağlamış ve NATO için yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir (Ceylan, 2023: 38).

1.2.2. Silahlanma Yarışı ve Nükleer Caydırıcılık

Soğuk Savaş dönemi, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında tehlikeli bir güç dengesi üzerine inşa edilmiş ve bu denge, Karşılıklı Garantili İmha (Mutual Assured Destruction-MAD) doktrini ile desteklenmekteydi. Bu stratejik yaklaşım, bir ilk saldırıyı caydırma amacıyla nükleer silah stoklarının artırılmasını gerektirmiş ve bu durum kırılgan bir barış ortamının devamına neden olmuştur (Urbelis & Paulauskas, 2008: 91). Küba Füze Krizi, bu dengenin ne denli hassas olduğunu ortaya koyarak dünyayı nükleer savaş tehlikesine yaklaştırmıştır. Kriz, stratejik denklik ihtiyacının önemini gözler önüne sermiş ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (Nuclear Non-Proliferation Treaty-NPT) ile Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (Strategic Arms Limitation Talks-SALT) gibi önemli girişimlere zemin hazırlamıştır. Bu anlaşmalar, kontrolsüz nükleer silahlanmanın doğurabileceği riskleri azaltmayı hedeflemiştir (Urbelis & Paulauskas, 2008: 94).

Alınan önlemlere karşın, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısı, küçük devletlerin güvenlik kaygılarını büyük ölçüde görmezden gelmiş ve bu durum küresel silahsızlanma girişimlerini daha karmaşık hale getirmiştir. Güvenlik açıklarını gidermek isteyen devletlerin nükleer kapasite geliştirme çabaları, uluslararası güvenlik dinamiklerini daha da karmaşıklştırmıştır (Rapan, 2019: 327). Süper güçler nükleer silah stoklarını azaltmış olmakla birlikte, bu silahların modernizasyonuna yönelmişlerdir. Bu yaklaşım, çatışma riskini sürdüren bir çelişki doğurmuştur. Geleneksel caydırıcılık stratejilerinin, çok kutuplu dünyada karşılaşılan karmaşık sorunlara çözüm getirmedeki yetersizliği, nükleer silahların yayılmasını etkili biçimde ele almak için yenilenmiş uluslararası iş birliği ve diyalogun gerekliliğini göstermektedir (Rapan, 2019: 327).

Soğuk Savaş sırasında, teorik çalışmalar caydırıcılık stratejilerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Oyun teorisi ve psikolojik analizlerden elde edilen bulgular, nükleer güçler arasındaki stratejik etkileşimlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır (Ganghua & Yongxian, 2007: 320). Bu dönemde, topyekûn misilleme doktrininden esnek yanıt ve sınırlı nükleer seçenekler gibi daha uyarlanabilir stratejilere doğru bir geçiş yaşanmıştır. Bu yeni stratejiler, değişen güç

dinamiklerini ve inandırıcı caydırıcılık gereksinimlerini daha karmaşık bir biçimde ele almayı yansıtmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında ise nükleer caydırıcılığın etkileri küresel güvenlik üzerinde varlığını sürdürmektedir. Yeni nükleer güçlerin ortaya çıkışı ve teknolojik gelişmeler, geleneksel caydırıcılık modellerinin uygulanabilirliğini sorgulanır hale getirmiştir (Hobbs & Harries, 2012: 20). Nükleer kapasiteye sahip devletler arasındaki artan karşılıklı bağımlılık, istikrarsızlık doğurmakta ve caydırıcılık çerçevelerinin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Silahsızlanma çağrılarına rağmen, nükleer silahlar küresel güvenliğin temel unsurlarından biri olmaya devam etmektedir. Bu durum, nükleer silahların yayılmasından kaynaklanan risklerin yönetilmesi ve uzun vadeli istikrarın sağlanması için uluslararası diyalogun ve iş birliğinin önemini açıkça ortaya koymaktadır (Hobbs & Harries, 2012: 23).

1.2.3. Vekalet Savaşları

Kore ve Vietnam Savaşları, Soğuk Savaş dönemi uluslararası güvenlik ve güç mücadelesinin seyrini derinden etkileyen önemli tarihsel olaylar arasında yer almaktadır. Kore Savaşı, Kore Yarımadası'nın bölünmesini kalıcı hale getirerek ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki doğrudan çatışma riskini azaltmıştır. Ancak bu durum, uluslararası siyasetin militarize olmasını hızlandırmış ve Güneydoğu Asya'da ABD'nin müdahil olduğu sonraki çatışmaların önünü açmıştır. Ayrıca, Çin'in uluslararası sahnedeki yükselişine işaret eden bu savaş, Çin'in Sovyetler Birliği ile stratejik bir ittifak oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, bu süreçte iki komünist güç arasında ileride ortaya çıkacak ayrılıkların temelleri atılmıştır (Stueck, 1995: 40; Becker, 2015: 25). Kore Savaşı aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in çatışmada etkin bir rol üstlendiği ender durumlardan biri olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, daha küçük devletlerin büyük güçlerin politikalarını sınırlayabileceği bir platformun varlığı net bir şekilde gözlenmiştir (Stueck, 1995: 40).

Vietnam Savaşı, ABD'nin Soğuk Savaş stratejisinde önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Domino teorisine dayanan stratejik yaklaşımlar ve güvenilirlik

kaygıları nedeniyle derinleşen Amerikan müdahalesi, nihayetinde büyük bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Bu savaş, yalnızca ABD dış politikasının sınırlarını değil, aynı zamanda Soğuk Savaş ideolojilerinin çatışma dinamiklerini de gözler önüne sermiştir. Çin ve Sovyetler Birliği'nin Kuzey Vietnam'a verdikleri destek esnasında yaşanan gerilimler, iki komünist güç arasındaki ayrışmayı hızlandırmıştır. Bu gelişmeler, ABD'nin Çin ile diplomatik yakınlaşma sürecini başlatan önemli bir zemin hazırlamıştır. Vietnam'ın ABD karşısında kazandığı zafer, Üçüncü Dünya ülkelerinde milliyetçi hareketlerin güçlenmesine yol açmış ve sömürgecilik sonrası dönemde uluslararası güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir (Pfaff, 2024: 99).

Her iki savaş, nükleer güçler arasında doğrudan bir çatışmayı önlemek amacıyla vekalet savaşlarının nasıl bir araç olarak kullanıldığını açıkça göstermektedir. Kore Savaşı, ABD'nin küresel askeri yapılanmasını ve güvenlik politikalarını biçimlendirmiştir. Vietnam Savaşı ise ABD'nin müdahaleci stratejilerinin başarısızlıkla sonuçlanabileceğini ortaya koyarak daha ihtiyatlı bir dış politika yaklaşımını beraberinde getirmiştir (Gurtov, 2010: 8). Bu vekalet savaşları, aynı zamanda süper güçlerin çıkarlarının daha küçük devletlerin politikalarını ve savaş stratejilerini ne şekilde etkilediğini de somutlaştırmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği'nin bu tür savaşlardan edindikleri deneyimler, Afganistan gibi sonraki çatışmalarda tekrarlanmıştır (Pfaff, 2024: 105).

Sonuç olarak, Kore ve Vietnam Savaşları, Soğuk Savaş döneminin küresel jeopolitik dengeleri üzerindeki etkilerini derinleştirmiştir. Kore Savaşı, görece istikrarlı bir askeri denge yaratırken Çin ve Sovyetler Birliği arasındaki ittifakın zayıflamasına yol açmıştır. Vietnam Savaşı ise ABD'nin dış politikası ve Soğuk Savaş stratejisi üzerinde köklü değişimlere neden olmuş ve Üçüncü Dünya ülkeleri için yeni mücadele perspektifleri ortaya çıkarmıştır (Becker, 2015: 30; Stueck, 1995: 45; Gurtov, 2010: 10).

1.3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI GÜVENLİK

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramı önemli bir dönüşüm geçirerek akademik çalışmaların odak noktalarından biri haline gelmiştir. Araştırmacılar, güvenlik olgusunu iki temel yaklaşım çerçevesinde değerlendirmiştir. Bir görüş,

güvenliğin liberal demokrasi, ulusötesi kapitalizm ve uluslararası örgütlerin katkılarıyla tesis edilebileceğini savunmaktadır. Diğer bir yaklaşım ise medeniyetler arası çatışmalar, etnik gerilimler ve silahların yayılması gibi anarşik yapıların yarattığı tehditlere odaklanmaktadır. Bu süreçte güvenlik kavramı, dar kapsamlı stratejik bir anlayıştan daha geniş bir analitik çerçeveye evrilmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca dengeli güçler sistemine dayalı geleneksel paradigmanın geçerliliğini yitirdiği uluslararası sistemdeki artan karmaşıklık, güvenlik kavramının yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Geleneksel “biz ve onlar” ayırımına dayalı yaklaşım, küresel ölçekte karşılıklı bağımlılık perspektifine dayanan daha çok yönlü bir anlayışla yer değiştirmiştir (Ağır, 2015: 115).

Güvenlik kavramının siyasi ve teorik boyutları, tarihsel ve bağlamsal koşullara bağlı olarak sürekli yeniden değerlendirilmektedir. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Milletler Cemiyeti tarafından ortaya konulan “kolektif güvenlik” anlayışı ile İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’nin geliştirdiği “ulusal güvenlik” politikası, bu değişimin dikkate değer örnekleri arasında yer almaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından Sovyet lider Mikhail Gorbaçov’un “yeni dünya düzeni” düşüncesi, ideolojik ayrılıkların sona erdirilmesi ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi çağrılarını içeren yeni güvenlik paradigmalarının ortaya çıkmasına olanak tanımıştır (Ergül, 2012: 180). Feminist hareketler, Bağlantısızlar Hareketi ve Avrupa Nükleer Silahsızlanma girişimi gibi oluşumlar ise eşitlik, ekonomik bağımsızlık ve silahsızlanma temalarını ön planda tutarak güvenlik kavramının kapsamını genişletmiştir. Bu değişimler, güvenlik anlayışını bireysel ve toplumsal boyutları da kapsayacak şekilde dönüştürmüştür. Ancak bu çeşitlilik, güvenlik kavramına evrensel bir tanım getirmenin mümkün olmadığını göstermektedir (Bakan, 2007: 42).

1.3.1. Küreselleşen Dünyada Genişleyen Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme, güvenlik paradigmalarını köklü bir şekilde dönüştürmüş ve güvenlik tehditlerinin kapsamını genişletmiştir. Geleneksel devlet merkezli güvenlik yaklaşımlarından uzaklaşan bu süreç, ulusal sınırların ötesine geçen ve karmaşık yapılarla şekillenen yeni tehdit türlerine odaklanmıştır.

İklim değışikliği, terörizm, siber saldırılar ve küresel salgınlar gibi sorunlar, küreselleşmiş dünyanın güvenlik gündeminde öncelikli konular haline gelmiştir (Meng, 2019: 521). Bu tehditlerin giderek daha karmaşık hale gelmesi, güvenlik politikalarının uluslararası işbirliğini içerecek şekilde yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır (Ezeja, 2024: 19).

Küreselleşme, güvenlik kavramını sadece askeri tehditlerle sınırlamamakta, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutları da kapsayan bir anlayışa dönüştürmektedir. Küresel ekonomik sistemin karşılıklı bağımlılığı, finansal krizlerin geniş kapsamlı etkiler yaratmasına neden olmaktadır. Göç ve kültürel entegrasyon gibi sosyal dinamikler ise ulusal güvenlik stratejilerinde giderek daha önemli bir yer edinmektedir (Cameron ve diğerleri, 2020: 810). Bu dönüşüm, devlet egemenliği kavramının küresel karşılıklı bağımlılık ekseninde yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Küreselleşmiş tehditlerin artışı, ulusal güvenlik stratejilerinin küresel bakış açılarını da içerecek şekilde yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır (Meng, 2019: 522). Bir bölgede meydana gelen olayların küresel düzeyde etkiler yaratabilmesi, güvenliğin yalnızca ulusal ölçekte değil, küresel düzeyde de ele alınmasını gerektirmektedir (Adamson ve diğerleri, 2021: 167).

Hibrit güvenlik stratejileri, geleneksel askeri yöntemlerle siber saldırılar, dezenformasyon ve ekonomik manipölasyon gibi geleneksel olmayan yaklaşımları birleştirerek bu zorluklara yanıt vermektedir (Ezeja, 2024: 20). Bu durum, güvenlik politikalarının hem kapsamlı hem de uyarlanabilir olmasını zorunlu kılmaktadır. Küreselleşmenin güvenlik üzerindeki etkileri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı sonuçlar doğurmuştur. Gelişmekte olan ülkeler, özellikle ekonomik ve sosyal istikrarsızlık gibi sorunlarla baş etmede daha fazla zorluk yaşamaktadır (Cameron ve diğerleri, 2020: 815). Aynı zamanda ulusal çıkarların öncelikli tutulması, küresel işbirliğinin etkinliğini sınırlandıran bir engel olarak öne çıkmaktadır. Bu gerilim, güvenlik politikalarının daha kapsayıcı bir yapıya kavuşmasını güçleştirmektedir.

Modern güvenlik anlayışında hibrit tehditler önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel askeri yöntemlerin yanı sıra siber saldırılar, dezenformasyon ve ekonomik manipölasyon gibi unsurların birleşiminden oluşan bu tehditler, güvenlik stratejilerinin daha entegre ve uyumlu olmasını gerektirmektedir (Curea, 2023: 15;

Mitrovic, 2017: 340). Örneğin, COVID-19 pandemisi, sağlık güvenliği konusunun ulusal ve uluslararası güvenlik üzerindeki derin etkilerini gözler önüne sermiştir (Allison, 2022). Bu durum, sistemik tehditlere karşı çok yönlü çözümlerin geliştirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, küreselleşme güvenlik anlayışını yeniden şekillendirmiş ve bu süreçte yeni zorlukları gündeme getirmiştir. Geleneksel ve geleneksel olmayan tehditlerin artan karmaşıklığı, ulusal ve uluslararası düzeyde yenilikçi ve uyarlanabilir yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, ulusal güvenlik önceliklerinin küresel güvenlik kaygıları ile dengelenmesi ve hibrit güvenlik stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması çağdaş güvenlik politikalarının temel bileşenlerini oluşturmaktadır (Hough, 2023: 27; Simon, 2024: 108)

1.3.2. 11 Eylül ve Değişen Güvenlik Algısı

11 Eylül 2001 saldırıları, uluslararası güvenlik algılarını ve politikalarını köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Bu olay, ulusların geleneksel güvenlik anlayışlarını sorgulamasına neden olmuş ve güvenlik stratejilerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Saldırıların sonrasında ulusal ve uluslararası düzeyde gözetim sistemleri ile sınır güvenliği önlemleri yoğun bir şekilde artırılmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde PRISM gibi programlarla ulusal güvenlik ajanslarının gözetim kapasiteleri genişletilmiş ve fiziksel sınır güvenliği, dijital engellerle desteklenerek güçlendirilmiştir. Bu tür uygulamalar, güvenlik önlemlerinin önceliklendirildiği yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir (Sandler & Enders, 2005: 168).

Küreselleşme, bu süreçte hem bir zorluk hem de bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. 11 Eylül saldırıları, terörizmin küresel bir tehdit olduğunu ve bu sorunlarla sadece ulusal düzeyde mücadele etmenin yetersiz kalacağını açıkça göstermiştir. Bu doğrultuda, Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğinde küresel güvenlik stratejileri geliştirilmiştir. Bu stratejiler, egemenlik kavramının ulusal sınırların korunması ile uluslararası tehditlere karşı işbirliği yapılmasını kapsayan bir anlayışla yeniden yorumlanmasını sağlamıştır (Aalberts & Werner, 2011: 2190). Ancak, bu yeni yaklaşım, uluslararası normların ihlali ve egemenlik haklarının

istisnai önlemlerle sınırlandırılması gibi sorunları beraberinde getirmiştir (Hobson, 2007: 272).

İstihbarat teşkilatlarının yapısı ve işleyişi de bu dönemde büyük ölçüde değişmiştir. Demokratik yönetimlere özgü şeffaf modellerin yerini daha merkezi ve denetim odaklı yapılar almıştır. İstihbarat toplama faaliyetlerine ayrılan bütçeler artırılmış ve güvenlik politikaları, önleyici operasyonlar ve iç güvenlik tedbirlerini kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir (Gill, 2004: 475). Ancak bu önlemler, bireysel özgürlüklerin kısıtlanması, mahremiyetin ihlali ve demokratik değerlerin zayıflaması gibi eleştirilerle karşılaşmıştır. Gelişmiş gözetim teknolojileri ve biyometrik kimlik doğrulama sistemleri, sivil haklar ile güvenlik arasında süregelen gerilimi daha da artırmıştır (Molnar, 2023: 310).

Egemenlik tartışmaları, 11 Eylül sonrası dönemde yeni bir boyut kazanmıştır. Ulusötesi tehditlere karşı daha etkili müdahaleler geliştirme çabası, devletleri egemenlik haklarının korunması ile uluslararası işbirliği arasında bir denge arayışına yöneltmiştir. Afganistan ve Irak'a yapılan müdahaleler, bu dengenin nasıl bozulabileceğini somut bir şekilde ortaya koymuştur. Bu tür müdahaleler, seçici egemenlik ve dış müdahale kavramlarının uluslararası ilişkilerde yeniden tanımlandığını göstermiştir (Reinold, 2011: 250).

Güvenlik önlemlerindeki artışın sivil özgürlükler üzerindeki uzun vadeli etkileri ise oldukça tartışmalı bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Mahremiyet haklarının kısıtlanması, gözetim teknolojilerinin yaygınlaşması ve ayrımcı uygulamalar, bu dönemin en dikkat çeken meseleleri arasında yer almıştır. Bireysel hakların aşınması, demokratik değerlerin sorgulanmasına neden olmuş ve ulusal güvenlik ile bireysel özgürlükler arasında bir denge kurulmasının gerekliliğini ortaya koymuştur (Awan, 2011: 278). Bu gelişmeler, güvenlik politikalarının yalnızca terörizmle mücadele odaklı değil, aynı zamanda temel insan haklarını korumayı hedefleyen bir yapıda tasarlanması gerektiğini açıkça göstermektedir.

1.3.3. Yeni Güvenlik Teorileri

Yeni Güvenlik Teorileri, geleneksel devlet merkezli ve askeri odaklı güvenlik anlayışının ötesine geçerek güvenlik kavramını çok boyutlu ve kapsamlı bir perspektiften ele almaktadır. Kopenhag Okulu, güvenliği söylemsel ve toplumsal

bir inşaa olarak değerdendirirken, Eleştirel Teori, güç ve hiyerarşı odaklı yapıların ötesinde bireysel özgürleşme ve insan güvenliğini merkeze almaktadır. Konstrüktivist Yaklaşım, devletlerin çıkar ve kimliklerinin toplumsal etkileşimlerle şekillendiğini savunurken, Postmodernizm devlet merkezli güvenlik anlayışlarını sorgulamaktadır. Feminist Yaklaşım ise toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri ve bireysel güvensizlikleri analiz ederek güvenlik çalışmalarına farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

1.3.3.1. Kopenhag Okulu

Kopenhag Okulu'nun güvenlik yaklaşımı, geleneksel güvenlik anlayışlarından belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu okul, güvenliğı yalnızca askeri tehditler ve devlet merkezli bir bakış açısıyla ele alan klasik yaklaşımların ötesine taşımaktadır. Söylemsel ve sosyal bir inşaya dayanan menkul kıymetleştirme teorisi, bu anlayışın temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu teori, güvenlik tehditlerinin tanımlanmasında siyasi aktörlerin söylemlerinin kritik bir rol oynadığını ve bu söylemler aracılığıyla olağanüstü önlemlerin meşrulaştırılabildiğini ortaya koymaktadır (Otukoya, 2024: 1751; Stępką, 2022: 24). Güvenliğı nesnel ve dışsal bir durum olarak görmek yerine, öznel ve algısal bir süreç olarak değerdendirmektedir (Durak, 2023: 342).

Kopenhag Okulu, güvenlik çalışmalarında çok boyutlu bir yaklaşımı savunmaktadır. Bu perspektife göre askeri, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel sektörlerin bütüncül bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Tehditlerin yalnızca doğrudan askeri saldırılardan değil, ekonomik istikrarsızlık ve çevresel bozulma gibi dolaylı faktörlerden de kaynaklanabileceğı öne sürölmektedir (Mohammadi ve diğerdeleri, 2024: 207; Durak, 2023: 348). Bu çok boyutlu anlayış, güvenlik çalışmalarını insan toplumlarının karmaşıklığına uygun bir şekilde yeniden biçimlendirmektedir. Bu çerçevede, geleneksel paradigmların göz ardı ettiğı unsurlar da analiz kapsamına dahil edilmektedir.

Toplumsal ve bölgesel güvenlik kavramları, Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışında merkezi bir yer tutmaktadır. Toplumsal güvenlik, kimlik ve sosyal uyuma yönelik tehditlere odaklanmaktadır. Göç, kültürel değışim ve etnik

çatışmaların, toplumların güvenlik kaygıları bağlamında nasıl dönüştüğünü incelemektedir (Floyd, 2024: 13; Demirkol, 2022). Bölgesel güvenlik kompleksleri ise belirli bir coğrafi bölgede bulunan ülkelerin karşılıklı ilişkilerine dayanan bir model sunmaktadır. Bu model, güvenlik dinamiklerinin bölgesel etkileşimlerle şekillendiğini ortaya koymaktadır (Durak, 2023: 347).

Kopenhag Okulu'nun yaklaşımları çeşitli eleştirilerle de karşılaşmaktadır. Aşırı menkul kıymetleştirme uygulamalarının, devlet dışı aktörleri marjinalleştirdiği ve bireysel özgürlüklerin zayıflamasına neden olabildiği belirtilmiştir (Otukoya, 2024: 1753). Ayrıca, söylem ve yapılandırmacılık odaklı bu yaklaşımın, fiziksel tehditlerin daha belirgin olduğu bağlamlarda yetersiz kalabileceği ifade edilmektedir. Bu eleştiriler, güvenlik çalışmalarında daha dengeli ve kapsayıcı bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, Kopenhag Okulu güvenlik alanında yenilikçi perspektifler sunmuş, ancak uygulamada bazı sınırlamalarla karşılaşmıştır. Güvenlik tehditlerinin inşa edilme sürecine yaptığı vurgu, teorik bir derinlik kazandırmıştır. Bununla birlikte, devlet güvenliği ile bireysel ve toplumsal güvenlik arasında bir denge kurmanın zorlukları devam etmektedir. Güvenliğin hem içsel hem de dışsal boyutlarını entegre eden daha geniş bir analitik yaklaşım, güvenlik çalışmalarını daha kapsayıcı ve etkili bir düzeye taşıyabilir.

1.3.3.2. Eleştirel Teori

Uluslararası ilişkilerde eleştirel teori, geleneksel devlet merkezli paradigmaların ötesine geçerek bireysel özgürleşme ve insan güvenliği odaklı dönüştürücü bir perspektif sunmaktadır. Antonio Gramsci ve Frankfurt Okulu gibi düşünürlerin etkisiyle şekillenen bu yaklaşım, sosyal adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir (Li, 2023: 225). Eleştirel teori, devlet çıkarlarını merkezine alan yaklaşımlardan uzaklaşarak bireylerin ve toplulukların yaşantılarını uluslararası güvenlik analizinin merkezine yerleştirmektedir. Bu çerçevede, uluslararası ilişkilerdeki güç dinamiklerini ve hiyerarşik yapıların dezavantajlı gruplar üzerindeki etkilerini eleştirel bir şekilde inceleyerek daha adil bir küresel

düzenin inşasını savunmaktadır (Hobden, 2023: 150; Kynsilehto & Ortiz, 2023: 65).

Bu teori, bireyin özgürleşme sürecini, mevcut güç yapılarına meydan okuma ve bireylerin potansiyellerini gerçekleştirme arayışı olarak tanımlamaktadır. Özgürleşme sürecinde, bireylerin sahte özgürlük anlayışlarından kurtularak gerçek özgürlüğe ulaşmaları amaçlanmaktadır. Devlet merkezli güvenlik politikalarının sosyal eşitsizlikleri ve dışlama mekanizmalarını nasıl sürdürebildiğini gözler önüne seren eleştirel teori, bireysel özgürleşmeyi yalnızca kişisel haklar ve özgürlüklerle sınırlı görmemektedir. Bunun yerine, insanlığın kolektif kurtuluşu ve sürdürülebilir bir dünya düzeni için temel bir araç olarak değerlendirmektedir (Behr & Shani, 2021: 380). Bu bağlamda, bireylerin ve toplulukların varoluşsal güvenlik kaygıları uluslararası güvenlik söylemlerinin merkezinde yer almaktadır (Freyberg-Inan, 2022: 27).

Feminist ve postkolonyal perspektifler gibi alternatif yaklaşımlarla desteklenen eleştirel teori, güvenlik ve özgürlük kavramlarını daha geniş bir çerçevede ele almaktadır. Bu yaklaşımlar, insan hareketliliği, biyopolitika ve küresel güç ilişkilerinin bireyler üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Böylelikle, güvenliğin yalnızca devletlerin egemenlik alanına sıkışmadığını, bireylerin ve toplulukların yaşadığı adaletsizlikler üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Mandelbaum ve diğerleri, 2016: 135). Eleştirel güvenlik çalışmaları, devlet merkezli yaklaşımların küresel sorunların karmaşıklığını yeterince ele alamadığını savunmaktadır. Daha kapsayıcı bir analiz çerçevesi sunarak, bireylerin karşı karşıya kaldığı adaletsizliklere odaklanan bir güvenlik anlayışını teşvik etmektedir (Devetak, 2018: 23).

Bununla birlikte, eleştirel teori pratik uygulamada çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Devletlerin düzeni sağlama ve statükoyu koruma işlevlerini göz ardı etme riskine rağmen, bu teori uluslararası ilişkilerde eşitsizliklerin giderilmesi için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Mandelbaum ve diğerleri, 2016: 135). Eleştirel teori, bilgi, etik ve güç dinamiklerini yeniden düşünmeye teşvik eden bir çerçeve sunmaktadır. Özgürleşme ve güvenlik gibi temel kavramların kapsamını genişleterek, küresel siyasetin adalet ve barış odaklı bir şekilde yeniden tasarlanmasına katkıda bulunmaktadır (Hobden, 2023: 210).

1.3.3.3. Konstrüktivist Yaklaşım

Sosyal inşacılık, 1980’lerde realizme eleştirel bir alternatif olarak ortaya çıkmış ve maddi dünyayı açıklarken insan davranışlarını, etkileşimlerini ve bu süreçlerden türetilen yorumları analizine dahil etmiştir (Kardaş, 2007: 135). Sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlerden etkilenecek, güvenliği kültürel değerlendirmeler ve bireyler arası etkileşimlerden kaynaklanan toplumsal bir yapı olarak ele almaktadır. Yapısal bir yaklaşımı benimsemesi neorealizmle bazı benzerlikler taşısa da, sosyal inşacılık devlet çıkarlarının dışsal zorlamalarla değil, toplumsal olarak inşa edilmiş yapılarla şekillendiğini savunmaktadır. Neorealistler uluslararası sistemin yapısını değişmez kabul ederken, inşacılar bu yapının devletler arası etkileşimlerle dönüşebileceğini öne sürmektedir (Kardaş, 2007: 137). Sosyal inşacılığın öncülerinden Alexander Wendt, devletlerin politik kimliklerini ve çıkarlarını uluslararası sistemdeki etkileşimler yoluyla geliştirdiğini vurgulamaktadır.

Sosyal inşacılığın güvenlik çalışmalarına en önemli katkılarından biri, Karl W. Deutsch tarafından geliştirilen “Güvenlik Topluluğu” kavramıdır. Bu kavram, uluslararası çatışmaların olduğu bir bağlamda, ulusötesi iletişim ve hareketliliğin toplumlar arasında karşılıklı bağımlılığı artırarak savaşların önlenmesini mümkün kılabileceğini ileri sürmektedir. İnşacı yaklaşıma göre, devletlerarası güvenliğin sağlanması, tek taraflı askeri önlemler yerine uluslararası iş birliği ve olumlu algıların teşvik edilmesiyle mümkün olmaktadır (Kardaş, 2007: 139). İletişime verilen bu önem, realistlerin uluslararası ilişkilerde belirleyici olduğunu öne sürdüğü güvenlik ve aldatma ikilemlerine çözüm sunmaktadır. Almanya’nın yeniden birleşmesi (1989), Avrupa Birliği’nin kurulması (1991), Körfez Savaşı (1991) ve Yugoslavya’nın dağılması (1993) gibi tarihsel olaylar, realist argümanların küresel gelişmeleri açıklamada yetersiz kaldığını göstermiştir. Bu durum, sosyal inşacılığın analitik derinliğini ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

1.3.3.4. Postmodernizm

Postmodernizm, 1980'lerde uluslararası ilişkiler disiplinine dahil olmuş ve realizmin devleti birincil aktör olarak ele almasını eleştirel bir yaklaşımla sorgulamıştır. Bu yaklaşım, modernite tarafından yüceltilmiş ve inşa edilmiş bir yapı olarak devleti gereksiz bir varlık şeklinde değerlendirmektedir. Postmodern teorisyenler, devletin uluslararası sistemdeki rolünün yeniden ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bireylerin merkeze alınmasını öneren bu yaklaşım, ulus-devletlerin merkezi konumunu da eleştiriye tabi tutmaktadır. Aynı zamanda, realizmin bireyleri, iç siyaseti ve sivil toplum kuruluşlarını göz ardı eden geleneksel varsayımlarını eleştirmekte ve bu bakış açısının özgürleştirici perspektiflere uyumlu olmadığını öne sürmektedir.

Postmodernizm, yeni teoriler geliştirmekten ziyade mevcut teorileri geçersiz kılmayı amaçlamaktadır. Realizmin güce odaklanmasının, güvensizliğin temel nedenlerini göz ardı ettiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda, güvenlik anlayışının devlet merkezli paradigmalardan çıkarılarak bireyleri, kültürel unsurları ve dini grupları da kapsamı gerektiğini ifade etmektedir. Postmodernistler, devletlerin güvenlik kaygılarını kurguladığını ve bu kaygıların genellikle toprak bütünlüğünü koruma veya güvenlik politikalarını meşrulaştırma amacıyla kullanıldığını ileri sürmektedir. Bu durumun, Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği arasında karşılıklı tehdit algılarının abartılmasında olduğu gibi, günümüzde de sürdüğünü öne sürmektedirler (Karabulut, 2015: 33).

1.3.3.5. Feminizm

Feminist güvenlik çalışmaları, insan güvenliğini merkezine alan ve geleneksel devlet odaklı güvenlik anlayışını eleştiren yaklaşımlarla paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. Feminist perspektifler, Kopenhag Okulu gibi eleştirel güvenlik çalışmaları çerçevelerinden etkilenecek, güvenlik ile kadınların özgürleşmesi arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır (Tickner, 2004: 28). Geleneksel güvenlik yaklaşımlarının genellikle makro düzeydeki etkileri analiz etmesine karşılık, feminist akademisyenler savaşın bireyler üzerindeki mikro düzeydeki etkilerini incelemeye yönelmektedir. İkinci dalga feminizm, toplumsal cinsiyeti toplumsal bir inşa olarak ele almış ve Uluslararası İlişkiler disiplinine önemli katkılar sunmuştur.

Cynthia Enloe'nun *Bananas, Beaches, and Bases* ve J. Ann Tickner'in eleştirel çalışmaları gibi eserler, toplumsal cinsiyetin güvenlik söylemlerine dahil edilmesi gerektiğini savunmuş ve savaşın kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkilerini gözler önüne sermiştir (Enloe, 2003: 27; Tickner, 1994: 15; Ruddick, 1995: 42). Bununla birlikte, uluslararası ilişkiler disiplininin erkek egemen yapısı ve devlet merkezli yüksek politikaya verdiği öncelik, feminist teorilerin 1990'lara kadar yeterince dikkat çekmesini engellemiştir (Hough ve diğerleri, 2020: 39).

Feminist güvenlik çalışmaları, güvenliğin askeri tehditlerle sınırlı tutulduğu hakim anlayışı sorgulamakta ve bireyleri etkileyen farklı güvensizlik biçimlerine odaklanmaktadır. Bu güvensizlik biçimleri arasında aile içi şiddet, ekonomik belirsizlik ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gibi konular yer almaktadır (Kerber, 1990: 37). Feministler, toplumsal cinsiyet dinamiklerinin güvenlik analizlerinde göz ardı edilmesinin, küresel ve bireysel güvensizliklerin karmaşıklığını doğru yansıtmadığını ileri sürmektedir (Elshtain, 1995: 31; True, 2013: 29; Weber, 2020: 12). Ayrıca, bireylerin güvenliğini devlet egemenliğinin korunmasına tabi kılan geleneksel yaklaşımı eleştirmektedirler. Bu eleştiriler, ataerki sistemlerin güvensizliğin temel nedenleri arasında olduğunu vurgulamaktadır. Feminist güvenlik çalışmaları, etnografi ve söylem analizi gibi disiplinler arası yöntemlerden yararlanarak, geleneksel güvenlik çalışmalarının makro analizlere odaklanan araçlarından farklı yöntemler sunmaktadır (Tickner, 2004: 18). Bu yaklaşımlar, güvenlik analizlerini bireyleri merkeze alarak genişletmekte ve yapısal şiddet ile militarizasyon gibi konuları analiz kapsamına dahil etmektedir. Bu tür sorunların, özellikle kadınlar ve marjinal gruplar üzerinde orantısız etkiler yarattığı belirtilmektedir.

Feminist güvenlik çalışmaları, toplumsal cinsiyet odaklı analizleri güvenlik paradigmasına entegre ederek geleneksel ve insan güvenliği çerçevelerinin sınırlılıklarını eleştirmektedir. Ataerki güç yapılarını güvensizliğin temel unsurları arasında değerlendiren bu çalışmalar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasının daha geniş bir toplumsal özgürleşmeyi desteklediğini savunmaktadır. Feminist yaklaşımlar, odak noktasını devlet egemenliğinden insan güvenliğine kaydırmakta ve cinsel şiddet, aile içi şiddet ve kadınların ekonomik olarak marjinalleşmesi gibi meseleleri temel güvenlik

sorunları olarak ele almaktadır (Lee, 1999: 33). Ayrıca, toplumsal cinsiyete duyarlı çerçevelerin güvenlik çalışmalarını daha zengin hale getirdiği ve yenilikçi yöntemler ile perspektifler sunduğu ifade edilmektedir. Feminist güvenlik çalışmaları, eleştirel, sosyal inşacı ve insan güvenliği söylemleriyle kesişerek bireylerin yaşantılarını önceliklendiren dönüştürücü yaklaşımlar önermektedir. Bu çalışmalar, geleneksel varsayımları sorgulamakta ve Uluslararası İlişkiler ile güvenlik çalışmaları alanlarının sınırlarını genişletmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ AB – RUSYA İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK

2.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AB’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARI

Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın güvenlik politikaları, NATO, Batı Avrupa Birliği (BAB) ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC) gibi kurumlar aracılığıyla şekillenmiştir. ECSC, Fransa ve Almanya arasındaki ekonomik işbirliğiyle barışı teşvik etmiş, stratejik kaynakları ortak denetime alarak savaş riskini azaltmıştır. BAB ise Avrupa'nın savunma işbirliğini güçlendirerek NATO'nun tamamlayıcı bir unsuru olmuş ve bölgesel krizlerde etkin rol üstlenmiştir. Bu dönemde Avrupa'nın güvenlik mimarisi, kolektif savunma ve ekonomik bütünleşme ekseninde gelişmiş, Avrupa Birliği'nin ilerleyen yıllardaki güvenlik politikalarına zemin hazırlamıştır.

2.1.1. Avrupa’da Güvenlik Mimarisinin Temelleri

Soğuk Savaş döneminde Avrupa’da güvenlik, Batı Avrupa Birliği (BAB), Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve NATO’nun güvenlik algısına göre şekillenmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC), özellikle Fransa ve Almanya arasındaki kömür ve çelik kaynaklarını ortak bir çerçevede topladığı için İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da barışın tesis edilmesinde büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Bu yaklaşım, devletlerin temel endüstrilerini birbirine bağımlı hale getirmekte ve taraflar arasındaki önleyici savaş ihtimalini azaltmaktadır (Eilstrup-Sangiovanni & Verdier, 2005: 117). Aynı zamanda ECSC, Batı Almanya’nın yeniden silahlanma sürecini diplomatik ve ekonomik bir mekanizma içine dahil etmiştir (Gillingham, 2005: 682). İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı deneyimi, kurucu ülkeleri ortak çıkarları öne çıkarmaya ve uluslararası çatışmaları engellemeye motive etmiştir. Böylelikle ECSC, tek tek ulus devletlerin egemenlik alanlarını paylaşarak çatışma riskinin yönetilmesine katkıda bulunmuştur (Czarny & Menkes, 2015: 13). Bu sistemi kuran liderler, barış ve güvenlik için ekonomik bütünleşmenin zorunlu olduğunu düşünmüşlerdir. Özellikle kömür ve çelik gibi stratejik sektörlerin ulusötesi bir

yapıya aktarılması, savaşın ana malzemeleri üzerindeki tek taraflı kontrolü engellemiştir. Uzun vadede ECSC, gelecekteki Avrupa entegrasyonunun siyasi ve kurumsal zeminini hazırlamıştır.

ECSC'nin kuruluş sürecindeki planlama aşamaları, savaş zamanı dönemi uzmanlıklarının ve uluslararası kurumlarla yürütülen istişarelerin bir sonucu olmuştur (Ciappi, 2023: 689). Bu süreçte ekonomik entegrasyon ve barış arasındaki ilişkiye odaklanan düşünce akımları, Avrupa'yı bir güvenlik topluluğuna dönüştürme arzusunu güçlendirmiştir (Hettne, 1991: 287). Özellikle Fransız-Alman yaklaşması, kıtadaki en büyük potansiyel çatışma eksenini yatıştırarak üyeler arası işbirliğini pekiştirmiştir (Guisan, 2011: 550). Ortak pazar anlayışı, kömür ve çelik üretimini tek bir uluslararası kuruluşun denetimine tabi tuttuğu için ulusal silahlanma kapasitelerinin kontrol dışına çıkmasına engel olmuştur. Bu yolla ekonomik çıkarlar, barış ve istikrarın sürdürülmesinde etkili bir araç haline dönüşmüştür. II. Dünya Savaşı'nın yıpratıcı tecrübesi, liderleri yeni bir çatışmayı önleyecek kurumsal yapıların gerekliliğine ikna etmiştir. Dolayısıyla ECSC, sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda kıtada uzun soluklu bir barış düzenini de desteklemiştir. Sonraki yıllarda Avrupa bütünleşmesi farklı alanlara yayılarak kıtada diplomasiyi kurumsal güvence altında tutmuştur.

Batı Avrupa Birliği (BAB) de II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'nın güvenlik ve savunma ihtiyaçlarına yanıt verebilecek bir yapı olarak teşkil edilmiştir. Soğuk Savaş'ın getirdiği gerilimlere karşı Avrupa'da daha bütünleşik bir savunma kimliği oluşturulması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda BAB, değiştirilmiş Brüksel Antlaşması çerçevesinde üye devletler arasında güvenlik konularında istişare mekanizmaları tesis etmiştir (Vierucci, 1995: 313). Böylece NATO'nun genel çerçevesi içinde bir "Avrupa alt sistemi" gibi faaliyet göstermiş ve savunma alanında işbirliğini kolaylaştırmıştır (Dietl, 2009: 440). Örgüt aynı zamanda, Batı Avrupa devletlerinin dış ve güvenlik politikalarındaki koordinasyonunu artırarak ortak savunma kapasitesini geliştirmeye hizmet etmiştir (Rummel, 1994: 118).

Batı Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sırasında çeşitli bölgesel krizlerde işlevsel bir rol üstlenmiştir. İran-İrak Savaşı ve Körfez Krizi sırasında Avrupa adına bazı askeri faaliyetleri koordine etmesi, örgütün kriz yönetiminde esnek ve uygulanabilir yöntemlere sahip olduğunu göstermiştir (DeVore, 2009). Bunun yanı sıra, BAB'nun

savunma yaklaşımı, “ortak güvenlik” perspektifinin önemini vurgulayan çalışmalarla da ilişkili olmuştur (Buzan, 1987: 274). Özellikle silahsızlanma girişimleri ve savunma konularında Avrupa Topluluğu (AK) içindeki koordinasyon çabaları dikkate alındığında, BAB’nun Soğuk Savaş’ın sert bloklaşma yapısını yumuşatıcı etkisi ortaya çıkmıştır (Romano, 2017: 120).

Avrupa Birliği (AB) çerçevesinde güvenlik ve savunma politikalarının kurumsallaşması sürecinde BAB’dan devralınan deneyimlerin belirleyici olduğu görülmüştür. AB içinde güvenlik yönetişimi ve ortak tehdit algısı geliştirme bağlamında BAB’nun sağladığı model, daha sonra AB bünyesinde geliştirilen kriz yönetimi mekanizmalarına katkı sunmuştur (Bremberg, 2015: 680). Bu kapsamda Avrupa’da güvenlik algısının inşası, sadece askeri tedbirlerle sınırlı kalmamış ve kolektif güvenceler ile kurumsal işbirliğini derinleştiren yaklaşımlarla desteklenmiştir (Sperling & Webber, 2019: 56). Aynı zamanda, AB-NATO ilişkilerinde ortaya çıkan stratejik özerklik ve transatlantik savunma dengesi tartışmalarında, BAB’nun savunma alanındaki esnek organizasyon yapısından çıkarılan dersler göz önünde bulundurulmuştur (Howorth, 2018: 25).

Batı Avrupa Birliği’nin rolü, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa’nın güvenlik yönelimlerini şekillendirmede hem kurumsal deneyim hem de siyasi motivasyon sağlamıştır. Ancak savunma politikalarının ekonomik yönü, özellikle silah endüstrisinin ve çıkar gruplarının etkileri dikkate alındığında daha belirgin hale gelmiştir (Oikonomou, 2018). Bu gelişmeler ışığında, BAB’nun uluslararası barış ve güvenliğin korunmasındaki işlevi, Birleşmiş Milletler Şartı’nın 51. Maddesine dayalı kolektif savunma meşruiyetini ve üye devletler arasındaki dayanışmayı öne çıkarmıştır (Vierucci, 1995: 318). Böylelikle BAB, daha sonraki on yıllarda Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisinin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur (Dietl, 2009: 440).

2.1.2. NATO ve Avrupa Güvenliği

NATO, entegrasyonu teşvik ederek, diyalogu kolaylaştırarak ve kolektif savunma stratejilerini geliştirerek Avrupa güvenliğinde çok taraflı işbirliği mekanizmalarını teşvik etmede çok önemli bir rol oynamıştır.

Soğuk Savaş döneminde NATO, Avrupa güvenliğini korumaya yönelik çok taraflı işbirliği ilkelerini güçlendirmiştir. Bu dönemde örgüt, bir üyeye yönelen saldırının tüm yeleri tehdit ettiği anlayışına dayanan kolektif savunma yaklaşımını benimsemiştir (Morgan, 2003: 56). Kolektif güvenlik prensibi sayesinde Avrupa devletleri, askeri kaygılarını ortak bir strateji çerçevesinde bütünleştirmeyi başarmıştır. NATO'nun kurumsal yapısı, ABD'nin etkin rolüne rağmen, uluslararası işbirliği süreçlerini destekleyecek çok taraflı mekanizmalar oluşturmaya elverişli bir zemin sağlamıştır (Weber, 1992: 650). Özellikle Kuzey Atlantik Konseyi ve daimi komiteler, diplomatik ve askeri meselelerde ortak karar alma süreçlerini desteklemiştir. Böylece rgt, güvenlik politikasının şekillendirilmesi ve uygulanması konusunda ye devletlerin görüş alışverişinde bulunmasına olanak tanı mıştır. Sovyet tehdidine karşı oluşturulan bu ereve, transatlantik bağları siyasi ve askeri düzeyde sürekli istışarelerle pekişirmiştir (Morgan, 2003: 56). Dolayısıyla NATO, çok taraflı işbirliğini sadece askeri değil, aynı zamanda siyasi ve diplomatik alanlara da yayarak Avrupa güvenliği adına istikrarlı bir platform oluşturmuştur.

NATO'nun çok taraflı işbirliği arayışındaki bir diğer yönü, Avrupa'nın farklı siyasi ve ekonomik yapılanmalarına uyum sağlamayı amaçlayan girişimlerde grlmştir. Özellikle AGİT gibi platformlarla eşzamanlı yürütülen bazı çalışmalar, güvenlik ve insan hakları konularını birlikte değerlendirmeye dayalı bir anlayışı şekillendirmiştir. Buna rağmen, AGİT çerçevesinde beklenen insan hakları ilerlemesinin gerçekleşmediği noktalarda NATO'nun politikaları daha sınırlı bir nitelik taşıyabilmiştir (Edwards, 1985: 400). NATO'nun Avrupa'daki rolü, sadece Sovyet tehdidine karşı caydırıcılık sağlamakla kalmamış, aynı zamanda üyeler arasında kolektif savunma prensibini pekiştiren kurumsal pratikler gelişirmiştir. Bu pratikler, dönemin güvenlik ortamını etkilemiş, askeri kapasitelerin planlanması ve paylaşımı alanında ortak standartlar oluşturmuştur. Aynı zamanda örgüt, silah

kontrolü ve stratejik denge gibi konularda AB gibi farklı kurumsal yapıların açılımlarından da faydalanmayı hedeflemiştir. Bu süreçte Avrupa içi farklı politik çıkarların varlığı, NATO'nun çok taraflı müzakerelerde esnek bir yaklaşım sergileme gerekliliğini ortaya koymuştur (Wyllie, 1994: 243). Böylece güvenlik ve savunma konularında çatışan beklentileri uzlaştırma çabası, uluslararası müzakere ve diyalog kapasitelerinin sürekli geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

NATO, çok taraflı diplomasi yöntemlerini geliştirerek üyelerin ulusal politikalarını koordine etmesine olanak tanımıştır. Resmi oylama prosedürlerinin yerini alan gayri resmi istişare pratikleri, farklı güç ve çıkar dengelerine sahip ülkelerin ortak kararlar alabilmesini sağlamıştır. Bu yaklaşım, hem savunma planlaması hem de uluslararası krizlere karşı tutum belirleme süreçlerinde birliktelik yaratmıştır (Romano, 2017: 120). NATO'nun siyasi boyutu, sadece savunma anlaşması değil, aynı zamanda üyeler arasındaki diplomatik diyalogu kesintisiz kılan bir çerçeve sunmuştur. Örgüt, üye devletlerin güvenlik yaklaşımlarını uyumlu hale getirmek amacıyla periyodik görüşmeler, komite çalışmaları ve ortak tatbikatlar düzenlemiştir. Bunun sonucunda oluşan savunma anlayışı, askeri kapasitenin ötesinde, üyelerin siyasi irade ve sorumluluk paylaşımını da güçlendirmiştir. Bu çok yönlü mekanizma, ittifak üyelerini kolektif güvencenin ötesinde, diplomatik koordinasyonun ve ortak strateji üretiminin merkezine yerleştirmiştir (Hook & Robyn, 1999: 90). Dolayısıyla NATO, tek taraflı politikalaransa çok taraflı uzlaşma zeminini belirleyerek Avrupa güvenlik dengesinde sürekli bir etki sahibi olmuştur.

NATO'nun kolektif savunma yaklaşımı, dış tehdide karşı ortak bir caydırıcılık oluşturmakla birlikte üyeler arasındaki iç uyumu da pekiştirmiştir (Hook & Robyn, 1999: 90). Soğuk Savaş döneminde örgüt, savunma planlamasıyla sınırlı kalmamış, üye devletler arasında istişare temelli bir güvenlik anlayışı inşa etmiştir (McGwire, 1988: 370). Bölgesel kolektif güvenlik modelini andıran bu yapı, stratejik ve politik uyumu güçlendiren bir mekanizma olarak öne çıkmıştır (Hook & Robyn, 1999: 90). Her ne kadar uluslararası sistemde güç dengesi kavramı önemini korumuş olsa da, NATO bünyesindeki işbirliği süreçleri devletler arası güvensizlik olasılığını azaltmıştır (Popławski ve diğerleri, 2020: 465). Bu sayede Avrupa kıtasında doğabilecek krizlere karşı üye ülkelerin ortak eylem kapasitesi artmıştır. NATO'nun

çok yönlü karar alma yapısı, sadece askeri değil, aynı zamanda siyasi ve ekonomik süreçlerle de etkileşim halinde olmuştur (Hook & Robyn, 1999: 90). Kurum içindeki istişare kanalları, silahlanma, nükleer strateji veya kriz yönetimi gibi konularda farklı görüşlere sahip üyeleri ortak bir planda buluşturmuştur (Popławski ve diğerleri, 2020: 465). Dolayısıyla örgüt, Soğuk Savaş boyunca hem tehdit algılarını birleştiren hem de Avrupalı müttefikler arasında politik yakınlaşmayı sürdüren bir işbirliği modeli sunmuştur.

NATO'nun genişleme süreci, Soğuk Savaş sırasında geliştirdiği çok taraflı işbirliği anlayışının yeni coğrafyalara taşınmasına zemin hazırlamıştır (Kay, 1997: 10). Bu genişleme, örgütün savunma ve güvenlik uygulamalarının Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine de aktarılmasını sağlamıştır. Aynı zamanda NATO, farklı politik geleneğe sahip ülkeleri bünyesine katarken, üyeler arasında kabul görmüş kurallar ve ortak stratejik hedeflerin paylaşılması için çaba sarf etmiştir. Bu yaklaşım, Avrupa'da istikrarın kalıcı hale gelmesi adına potansiyel çatışma alanlarının önüne geçilmesine katkıda bulunmuştur (Kay, 1997: 10). Kolektif savunmaya dayalı güvenlik şemsiyesi, ittifakın yeni üyeleriyle birlikte bölgesel barış ve işbirliği anlayışını da yaygınlaştırmıştır. Ayrıca örgüt, askeri kanadın ötesinde demokratik değerlerin, siyasi diyalogun ve kurumsal şeffaflığın da yaygınlaşmasına öncülük etmiştir (Wyllie, 1994: 243). Üyelik sürecinin getirdiği reform gereklilikleri, katılımcı ülkelerin siyasi ve askeri standartlarını yükseltmelerine fırsat tanımıştır. Böylece NATO, Soğuk Savaş boyunca temelleri atılan çok taraflı güvenlik yaklaşımını, dönemin ihtiyaçlarına uygun biçimde güncelleyerek Avrupa düzeyinde sürekli bir uyum arayışını sürdürmüştür (Kay, 1997: 10).

2.1.3. ABD'nin Avrupa Güvenliğindeki Rolü

Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa üzerindeki askeri, ekonomik ve siyasi nüfuzu, kıta güvenliğinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Marshall Planı, bu etkinin en belirgin örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu plan aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'nın çok taraflı bir ticaret sistemine entegrasyonunu desteklemiş ve Sovyetler Birliği'nin olası yayılcı politikalarına karşı bir savunma mekanizması oluşturmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik yardımları ve demokratik yönetim anlayışını teşvik etmesi, kıta istikrarının sağlanmasında önemli bir faktör olmuştur. Avrupa ekonomilerinin Amerika Birleşik Devletleri'nin rehberliğinde bütünleşmesi, sadece ekonomik toparlanmayı hızlandırmakla kalmamış, aynı zamanda Batı ittifakının güçlenmesine de katkıda bulunarak Doğu'dan gelebilecek tehditlere karşı kıta güvenliğini pekiştirmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'daki askeri varlığı ve teknolojik entegrasyon çabaları da kıta güvenliğini önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle Stratejik Savunma Girişimi gibi projeler, Avrupa'nın Amerikan liderliği altında askeri olarak bütünleşmesini hızlandırmıştır. Bu durum, Batı Avrupa'nın Amerikan askeri gücüne ve ekonomik istikrarına bağımlılığını artırmış ve Avrupa'nın kendi savunma yeteneklerini geliştirme çabalarını zorlaştırmıştır. Sonuç olarak, Atlantik ittifakı güçlenirken, Avrupa'nın bağımsız hareket etme alanı daralmış ve Doğu ile Batı arasındaki jeopolitik denge bu durumdan etkilenmiştir (Hassner, 1986: 25). Bu askeri entegrasyon, Avrupa'nın güvenliğini Amerika Birleşik Devletleri'nin stratejik öncelikleriyle daha yakından ilişkilendirmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikası, Soğuk Savaş döneminde Avrupa güvenliğinin şekillenmesinde önemli bir araç olmuştur. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasının, nükleer silahların yayılmasına katkıda bulunduğu ve Sovyet karşıtı rejimlerdeki insan hakları ihlallerini göz ardı ettiği konusunda eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştirilere göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin geleneksel güç politikalarına olan bağlılığı, daha uyumlu bir Avrupa ve dünya düzeninin önünde bir engel teşkil etmektedir (Stein, 1985: 891). Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin NATO gibi askeri ittifakları kurarak kolektif güvenliği teşvik etmesi, Avrupa'da uzun süreli bir barış ortamının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu ittifaklar, bir üye ülkeye yapılan saldırının tüm üyelere yapılmış sayılacağı ilkesi üzerine kurulmuş olup, bölgesel istikrarı artırmıştır (Weber, 1992: 650).

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın temellerinin atıldığı 1948 Pentagon müzakereleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa güvenliğine olan bağlılığını somutlaştırmıştır. Bu müzakereler sonucunda Batılı ülkeler arasında karşılıklı bir savunma anlaşması tesis edilmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri desteği

Batı Avrupa'nın güvenliğiyle ilişkilendirilmiştir. Bu anlaşma, Sovyetler Birliği'nin olası saldırganlığını caydırmada etkili olmuş ve Soğuk Savaş boyunca kıta güvenliğinin güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu süreçteki etkisi, kolektif bir güvenlik çerçevesinin oluşturulmasında, siyasi birliğin teşvik edilmesinde ve askeri ittifaklar aracılığıyla ekonomik istikrarın sağlanmasında belirleyici olmuştur (Wiebes & Zeeman, 1983: 358).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK) ortaya çıkışı, transatlantik ilişkilerde bazı değişikliklere yol açmıştır. AGSK'nin yükselişi, Batı Avrupa için transatlantik bağlantıyı zayıflatmış ve karar alma süreçlerini karmaşıklştırmıştır. Bu durum, uzun vadeli siyasi hedefler yerine kısa vadeli askeri ve güvenlik yeteneklerine öncelik verilmesi riskini beraberinde getirmiştir. Ancak, Avrupa güvenlik yapılarında daha fazla parçalanmayı önlemek amacıyla AGİT ile NATO arasındaki bağların güçlendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır (Moens, 1993: 575). Bu bağlamda, Alman-Amerikan işbirliğinin kritik bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş sırasındaki Avrupa politikası, bazı eleştirilere rağmen, kıta güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin temel stratejisi, kilit devletleri desteklemek ve Sovyetler Birliği'nin yayılmasını engellemek üzerine kurulmuştur. Bu yaklaşım, askeri yeteneklerin diplomatik çabalarla birleştirilmesini ve NATO gibi ittifakların teşvik edilmesini içermiştir. Amerika Birleşik Devletleri, güç dengesini korumaya çalışırken, Avrupa ülkelerinin ortak tehditlere karşı birlikte hareket edebilmesini sağlamış ve böylece bölgesel istikrarı artırmıştır (Lamborn, 1993: 262). Bu durum, Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın güvenlik mimarisinin temelini oluşturmuştur.

2.2. SOVYETLER BİRLİĞİ VE AVRUPA ARASINDAKİ GÜVENLİK GERİLİMLERİ

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile Batı Avrupa arasındaki güvenlik gerilimleri, ideolojik, askeri ve ekonomik boyutlarda derinleşmiş ve Batı Avrupa'nın güvenlik politikalarını köklü bir şekilde şekillendirmiştir. Sovyetler

Birliği'nin komünizmi yayma çabaları ve Batı Avrupa'daki işçi hareketlerini desteklemesi, Batılı ülkelerde Sovyet tehdidine karşı güçlü önlemler alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu durum, NATO'nun askeri kapasitesinin artırılması, propaganda faaliyetlerinin yoğunlaştırılması ve ekonomik dayanışmanın güçlendirilmesi gibi adımlarla Batı Avrupa'nın kolektif savunma anlayışını derinleştirmiştir. Ayrıca, Sovyetlerin nükleer silahlanma programı ve Varşova Paktı'nın askeri gücü, Batı Avrupa ülkelerini savunma bütçelerini artırmaya ve NATO içinde daha yakın iş birliği yapmaya yöneltmiştir. Ekonomik alanda ise, Marshall Planı gibi girişimlerle Sovyet etkisini sınırlandırma çabaları, Batı Avrupa'nın ekonomik dayanıklılığını artırmıştır. Tüm bu unsurlar, Batı Avrupa'nın Sovyet tehdidine karşı askeri, ekonomik ve ideolojik olarak bütünleşmiş ve güçlenmiş bir yapı oluşturmaya neden olmuştur.

2.2.1. Sovyet Bloku ve Batı Avrupa'ya Karşı Tehdit Algısı

Sovyet ideolojisinin Batı Avrupa üzerindeki etkisi, Soğuk Savaş dönemi boyunca hem ideolojik, askeri hem de ekonomik boyutlarıyla derinleşmiş ve bu tehdit algısı Batı Avrupa ülkelerinin politikalarını kökten biçimde şekillendirmiştir. İdeolojik düzeyde Sovyetler Birliği'nin komünizmi teşvik etmesi, kapitalizmi hedef almasının yanı sıra demokratik sistemlerin temellerini zayıflatma tehlikesini de barındırmıştır. Bu durum, Batı Avrupa'da siyasi ve sosyal istikrarı koruma yönündeki çabaları artırmıştır (Gorodetsky, 2016: 23). Özellikle, Sovyetlerin işçi sınıfı hareketlerini ve sol siyasi grupları destekleme girişimleri, Batılı hükümetlerin bu tehditlere karşı daha sert önlemler almasına neden olmuştur. NATO gibi uluslararası yapılar aracılığıyla kolektif güvenliğin sağlanması hedeflenmiş, propaganda ve eğitim gibi araçlarla kamuoyunda anti-komünist bir bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. İdeolojik mücadelenin derinliği, yalnızca devlet politikalarında değil, aynı zamanda sivil toplumun dinamiklerinde de etkisini göstermiştir. Batı Avrupa'da komünizmin cazibesini kırmak amacıyla medya, akademi ve kilise gibi toplumsal kurumlar seferber edilmiştir (Risso, 2011: 337). Askeri tehditler, Sovyetler Birliği'nin nükleer silahlanma programı ve Varşova Paktı gibi araçlarla Batı'ya karşı stratejik bir üstünlük sağlama çabalarından

kaynaklanmıştır. Özellikle, Euromissiler olarak bilinen Sovyet füzelerinin Avrupa'nın kalbine yöneltilmesi, Batı Avrupa hükümetlerini hem ulusal savunma kapasitelerini artırmaya hem de NATO içinde daha yakın işbirliği yapmaya zorlamıştır. Bu bağlamda, Batı Avrupa'daki ülkeler, savunma bütçelerini artırarak ve ileri teknolojiye dayalı silah sistemleri geliştirerek karşılık vermiştir (Schild, 2024: 12). Öte yandan, Sovyetlerin bu askeri stratejisi yalnızca Batı Avrupa'nın güvenlik politikalarını değil, aynı zamanda ittifak içindeki siyasi dengeleri de etkilemiştir. Örneğin, Fransa'nın NATO'dan bağımsız hareket etme eğilimleri, Batı bloğu içinde stratejik tartışmalara yol açmıştır. Bu dönemde, ABD'nin Avrupa güvenliğinde oynadığı merkezi rol, Batı Avrupa ülkelerinin savunma politikalarını şekillendirmiştir. Ayrıca, nükleer silahların caydırıcılık stratejilerindeki önemi, Batı Avrupa hükümetlerini daha koordineli bir askeri planlama yapmaya yönlendirmiştir. Bu durum, NATO'nun hem savunma hem de saldırı kapasitelerini güçlendirme çabalarının temelini oluşturmuştur (Baudet, 2011: 275).

Ekonomik tehdit algısı, Sovyetler Birliği'nin kapitalist ekonomik sistemlere meydan okuması ve bu sistemleri istikrarsızlaştırma girişimleri etrafında şekillenmiştir. Batı Avrupa'nın ekonomik yapılarının Sovyet ideolojisine karşı dirençli hale getirilmesi amacıyla Marshall Planı gibi girişimler devreye sokulmuştur. Bu program, yalnızca Avrupa'nın savaş sonrası yeniden inşasını desteklemekle kalmamış, aynı zamanda Sovyet etkisinin ekonomik yollarla sınırlandırılmasını da hedeflemiştir. ABD'nin ekonomik yardımları, Batı Avrupa ülkeleri arasında daha güçlü bir ekonomik işbirliği oluşturmuş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) temellerini atmıştır (Stone, 2013: 682). Sovyetlerin ekonomik alternatifler sunarak Batı'yı bölme çabalarına karşı Batılı ülkeler, serbest ticaret ve ekonomik entegrasyonu ön plana çıkararak ortak bir cephe oluşturmuştur. Ancak, ekonomik tehdit yalnızca Sovyetlerin ekonomik politikalarıyla sınırlı kalmamıştır. Sovyet destekli işçi hareketleri ve grev dalgaları, Batı Avrupa'nın ekonomik istikrarını tehlikeye atan unsurlar olarak görülmüştür. Bu bağlamda, kapitalist sistemlerin dayanıklılığını artırmak ve işçi sınıfını Sovyet propagandasından uzak tutmak için sosyal refah programları yaygınlaştırılmıştır (Jersild, 2023: 37).

Sovyet tehdidine yönelik bu algılar, Batı Avrupa'nın siyasi, askeri ve ekonomik politikalarının yeniden şekillendirilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu süreçte NATO'nun askeri bir ittifaktan çok daha fazlası haline gelmesi, Batı Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliğinin ve dayanışmanın derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Propaganda faaliyetleri, Sovyet ideolojisinin etkilerini kırmak ve Batı değerlerini savunmak için yoğun bir şekilde kullanılmıştır. NATO Bilgi Servisi gibi yapılar, yalnızca hükümetler arası işbirliğini değil, aynı zamanda kamuoyunun anti-komünist bir bilinç geliştirmesini sağlamayı hedeflemiştir (Risso, 2011: 340). Bu çabalar, Soğuk Savaş'ın erken dönemlerinde Batı Avrupa toplumlarının Sovyet tehdidine karşı daha dirençli hale getirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Ayrıca, Batı Avrupa'da liberal demokratik değerlerin güçlendirilmesi ve insan haklarına dayalı bir siyasi söylemin yaygınlaştırılması, Sovyet tehdidine karşı Batı'nın ideolojik üstünlüğünü korumasını sağlamıştır (Heurtebize, 2011: 250).

Batı Avrupa'nın Sovyet ideolojisine karşı geliştirdiği politikalar, yalnızca kısa vadeli güvenlik kaygılarına yanıt vermekle kalmamış, aynı zamanda uzun vadeli bir uluslararası düzenin temel taşlarını oluşturmuştur. Kolektif savunma stratejilerinin derinleştirilmesi, ekonomik işbirliğinin artırılması ve demokratik değerlerin savunulması, Batı Avrupa'yı Soğuk Savaş boyunca Sovyet etkisine karşı koruyacak bir kalkan işlevi görmüştür (Stone, 2013: 682). Bu süreç, aynı zamanda Batı Avrupa'nın ekonomik ve siyasi entegrasyonunu hızlandırmış ve bölgeyi Soğuk Savaş sonrası dönemde güçlü bir aktör haline getirmiştir. Ancak, bu politikaların başarısı, Batı toplumlarının Sovyet tehdidini algılama biçimleri ve bu tehdide karşı sergilenen dayanışma düzeyi ile doğrudan bağlantılı olmuştur (Schild, 2024: 12).

2.2.2. Silahlanma ve Doğu-Batı Ayrımı

Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı blokları arasında ortaya çıkan silahlanma yarışı, Avrupa'da güvensizlik ve sürekli teyakkuz anlayışını güçlendirmiştir. Nükleer silahların yaygınlaşması ve konvansiyonel kabiliyetlerin hızla artması, kıta genelindeki devletleri savunma stratejilerini yeniden değerlendirmeye yöneltmiştir. Bu dönemde çok çeşitli nükleer ve konvansiyonel silah sisteminin geliştirilmesi, karşılıklı bir denge arayışını tetiklemiştir. Ancak bu dengeler koşullu bir kırılganlık

barındırmaktadır. Çünkü askeri-teknolojik üstünlük elde etme çabası, kimi zaman caydırıcılık adına bölgedeki gerilimi tırmandırmayı da beraberinde getirmiştir (Evangelista, 2024: 7; Rider, Findley & Diehl, 2011: 88). Bu rekabet, hem NATO hem de Varşova Paktı nezdinde stratejik planlamaların odağına yerleşmiştir.

Silahlanma yarışı, güç projeksiyonunu artırma amacını güden rekabetçi silah transferlerini, ittifak sistemlerinde yoğun teknik ve lojistik işbirliklerini beraberinde getirmiştir (Kinsella, 2002: 220). Maliyetli bir savunma harcaması döngüsü yaratan bu süreç, klasik güvenlik yaklaşımlarına dayalı stratejilerin önceliklendiğini göstermektedir. Nükleer caydırıcılık esasına dayalı bu hamleler, iki blok arasındaki bölünmeyi daha da keskinleştirmiştir. Bölgedeki ülkeler bu çerçevede savunma politikalarını düzenlemek zorunda kalmıştır. Böylece nükleer misilleme riskinin gölgesinde kalan Avrupa'da, belirli dönemlerde barışı sağlama çabası yoğunlaşmıştır (Green, 2020: 42).

Askeri birikimin ve ilişkili harcamaların yükselişi, yalnızca büyük güçleri etkilememiştir. Orta ve Doğu Avrupa devletleri de silahlanma yarışından kaynaklanan siyasi ve ekonomik baskıları derinden hissetmiştir. Bu durum, kimi zaman bloklar içindeki ülkelerin ulusal egemenlik ve dış politika tercihlerinde zorlanmalar yaratmıştır (Wernicke, 2003: 463). Varşova Paktı üyesi bazı devletlerin barış hareketlerini destekleme ya da dış politikada daha ılımlı adımlar atma girişimleri, Sovyet etkisi bağlamında sınırlarla karşılaşmıştır. Bununla birlikte silahlanma yarışı, zamanla Doğu Bloğu'nun kendisini de istikrarsızlaştıran çelişkileri tetiklemiştir. Bu iç çelişkiler, askeri harcamaların toplumsal maliyetleriyle birleşerek Doğu Avrupa'da çeşitli halk hareketlerinin güçlenmesini hızlandırmıştır (Kramer, 2011: 800).

Batı Bloğu'nda ise NATO, üyeleri arasında güçlü bir koordinasyon mekanizması kurmuştur. Yüksek savunma harcamalarına rağmen, Avrupa'nın güvenlik yapılanmasında çok taraflılık fikri gelişmiştir (Morgan, 2003: 56). Buna karşın savunma politikalarında ana motivasyon, Sovyet askeri kapasitesine karşı denge unsuru yaratmak olmuştur. ABD'nin liderliği ve teknolojik üstünlüğü, birçok Avrupalı müttefiki savunma harcamalarını artırma yönünde teşvik etmiştir. Bu da Avrupa'da güvenlik kaygılarını yatıştırmak yerine, kimi dönemlerde tırmanmaya

yol açabilecek bir rekabet duygusunu pekiştirmiştir (Romano, 2017: 115; Ven Bruusgaard, 2024: 15).

Nükleer ve konvansiyonel silahların çoğalmasına karşı oluşan toplumsal tepki, Avrupa'daki barış hareketlerini giderek daha görünür hale getirmiştir. Geniş kitleler, olası bir nükleer çatışmanın yaşamsal risklerine dikkat çekerek hükümetleri silahsızlanma müzakerelerine zorlama yönünde baskı yapmıştır (Wernicke, 2003: 463). Soğuk Savaş'ın ilerleyen dönemlerinde bu hareketler, özellikle Doğu Almanya başta olmak üzere sosyalist bloğun bazı ülkelerinde de yankı bulmuştur. Sivil savunma anlayışı ve toplumsal hazırlık programları, nükleer tehlikenin somut bir ürünü olarak kamuoyunun zihnini şekillendirmiştir (Cronqvist, Farbøl & Sylvest, 2023: 267).

Silahlanma yarışının kıta güvenliğini etkilemesi, zamanla tarafsızlık ve bağlantısızlık arayışlarını da etkilemiştir. Bazı Avrupalı devletler, bloklar arasındaki açıktan militarist yaklaşımların uzağında durmaya çalışmıştır. Ancak bu ülkeler, silahlanma yarışının yoğun basıncı altında dengeleme stratejileri yürütmekte zorlanmıştır (Jersild, 2023: 37). Siyasi ve ekonomik açıdan Batı veya Doğu bloklarının destek ve baskı mekanizmalarına maruz kalmak, tarafsızlık politikalarını gevşetici bir unsur olarak öne çıkarmıştır. Yine de bu tutum, nihai olarak Sovyet Bloğu'nun çözülüşü ve ABD liderliğinin güçlenmesiyle farklı biçimler almıştır (Kramer, 2011: 800).

Özetle Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlanmanın getirdiği caydırıcılık, Avrupa'da doğrudan bir büyük güç çatışmasını önlemiş gibi görünmektedir. Fakat bu durum, kıta ülkelerinin uzun yıllar gerilim ve tehdit algılarıyla yaşamasına neden olmuştur (Harms, 2023: 257).

2.2.3. Demir Perde ve Batı Avrupa'nın Savunma Kaygıları

Soğuk Savaş'ın ideolojik hatlarla keskinleşmiş dünya düzeni, Batı Avrupa'yı Sovyet yayılmasına karşı dayanışma temelinde konumlandırmaya yöneltmiştir. Bu süreçte Demir Perde'nin yükselmesi ve Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi, Avrupa'daki bölünmüşlüğü somut bir şekilde görünür kılmıştır. Batı Avrupa devletleri, hem konvansiyonel hem de nükleer boyutu içeren bir caydırıcılık

mekanizması oluşturmak amacıyla savunma stratejilerini NATO şemsiyesi altında bütünleştirmeye çalışmıştır (Romano, 2017: 115). Ancak ittifak içerisindeki bu bütünleşme çabası, zaman zaman ulusal güvenlik kaygılarının öncelik kazanmasıyla gölgelenmiştir. Yine de Doğu Bloğu kaynaklı risk algısının yüksek oluşu, özellikle Berlin'in geleceği konusunda Batı'nın kolektif bir tutum arayışını güçlendirmiştir ve Demir Perde'nin sert sınırları, NATO'nun kurumsal varlığını pekiştiren bir etken haline gelmiştir (Bailes, 2015: 319).

Berlin Duvarı'nın yükselttiği gerginlik, Batı Avrupa toplumlarını olası bir Sovyet müdahalesine karşı yoğun bir korkuya sürüklemiştir. Bu korku, genel kamuoyundan siyasi seçkinlere kadar çok geniş bir yelpazede hissedilmiştir. Berlin'in bölünmüş yapısı, ittifak içi koordinasyonun yalnızca askeri boyutla sınırlı olmadığını, aynı zamanda istihbarat ve diplomatik önlemleri de içeren çok katmanlı bir güvenlik düzeneğine gereksinim duyulduğunu göstermiştir (Wright, 2015: 636). Örneğin, Berlin Hava Koridorları boyunca sürdürülen keşif uçuşları, Sovyet ve Doğu Alman askeri hareketlerini izlemek açısından büyük önem taşımıştır. Bu keşif faaliyeti, Batılı müttefiklerin bilgi paylaşımını ve kriz yönetimi esnekliğini geliştirmeyi hedefleyen bir iradeyi yansıtmıştır. Berlin merkezli bu gerilim, öte yandan Soğuk Savaş boyunca kalıcı olacak bir kutuplaşma dinamiğini perçinlemiştir.

Demir Perde'nin ve Berlin Duvarı'nın tetiklediği güvenlik açığı, NATO çatısı altında kolektif bir savunma ve caydırıcılık yaklaşımının öncelik kazanmasına sebep olmuştur. Konvansiyonel kuvvetlerin olası bir çatışmada yeterli gelmeyeceği endişesi, Batı Avrupa'da nükleer silahlara daha fazla odaklanılmasına ve ABD'nin Avrupa topraklarındaki askeri varlığının hayati görülmesine yol açmıştır (McCWire, 1988: 370). Avrupa devletleri, güvenliklerini büyük ölçüde Amerikan stratejik güvencesine dayandırmıştır. Bu durum, transatlantik ilişkilerin her iki tarafında da zaman zaman siyasi gerilimlere neden olsa bile, Berlin krizleri gibi örneklerde görüldüğü üzere kolektif caydırıcılık yaklaşımının devamlılığı savunma planlamasının merkezi unsuru haline gelmiştir.

Batı Avrupa savunmasına yönelik tartışmalar, sadece nükleer strateji ve konvansiyonel güç dengesiyle sınırlı kalmamıştır. Doğu-Batı kutuplaşmasının sembolü olan Berlin'de, ani bir tırmanma olasılığı, NATO cephesinde esnek tepki doktrini gibi stratejilerin gündeme gelmesini sağlamıştır (Wyllie, 1994: 245). Bu

doktrin, muhtemel çatışma senaryolarında nükleer ve konvansiyonel seçeneklerin nasıl ve ne ölçüde kullanılabileceğine dair karışık bir planlama süreciyle bağlantılı olmuştur. Özellikle Berlin kaynaklı krizlerin NATO içinde yarattığı tedirginlik, hem ABD'nin hem de Avrupa'nın farklı tehdit düzeylerine uyum sağlayabilen bir stratejik çerçeve arayışını hızlandırmıştır.

Demir Perde geriliminin sertleştiği dönemde, Batı Avrupa ülkeleri kendi içlerinde de birçok kurumsal girişimi değerlendirmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu çatısı altında koşullu olarak ele alınan savunma meseleleri, çoğunlukla NATO'nun belirleyici rolüyle sınırlı kalmıştır (Romano, 2017: 115). Bununla birlikte, ilerleyen süreçte Batı Avrupa Birliği (BAB) gibi kurumların yeniden canlandırılması, Avrupa'nın güvenlik ve savunma kimliğini geliştirme arzusunun devam ettiğini göstermiştir (Bailes, 2015: 319). Fakat Sovyet tehdidinin somut ağırlığı ve Berlin'in bölünmüş statüsü gibi etkenler, ABD liderliğindeki askeri şemsiyenin en etkili güvence olarak görülmesi yönündeki algıyı güçlendirmiştir.

Berlin Duvarı'nın varlığı, konvansiyonel cepheleşmenin ötesinde toplumsal boyutta da yankı uyandırmıştır. Batı Avrupa yönetimleri, sivil savunma ve sığınak planlamalarını artırarak, olası bir nükleer savaş senaryosuna karşı halkı hazırlamaya çabalamıştır. Bu durum, toplumsal ve siyasi düzeyde sürekli bir gerginlik hali yaratmıştır. Güvenlik politikasının çeşitli yansımaları, her düzeyde karar alıcıyı Soğuk Savaş krizleriyle başa çıkmaya yönelik çok yönlü stratejiler geliştirmeye itmiştir. Yürütülen sivil savunma programlarını da içeren bu çok katmanlı yaklaşım, Berlin başta olmak üzere tüm kıtada artan alarm durumunun nasıl yönetilmeye çalışıldığını açıkça göstermektedir (Wright, 2015: 637).

Batı Avrupa'da askeri harcamalar, Sovyet tehdidine karşı caydırıcılık sağlamak üzere uzun yıllar yüksek seviyede tutulmuştur. Bu harcamaların önemli bir kısmı, Berlin ve çevresindeki askeri varlığı güçlendirmek için ayrılmıştır. Yine de bu yüksek bütçelerin siyasi yansımaları, ittifak siyasetine dair tartışmaları her zaman canlı tutmuştur. ABD'nin Avrupa savunması için sunduğu yardımlara karşın, Avrupa ülkelerinin iç kamuoylarında yer yer "daha özerk bir Avrupa savunması" arayışı dillendirilmiştir (Wyllie, 1994: 245). Ancak Berlin Duvarı'nın keskinleştirdiği bölgesel risk faktörleri, Avrupa'nın askeri özerklik beklentilerinin de sınırlı kalmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Berlin eksenindeki krizler,

Avrupa orduları ve NATO birliklerine dönük modernizasyon gerekliliğini sıklıkla gündeme taşımış, kolektif müdahale kapasitesini canlı tutmuştur.

Demir Perde ve Berlin Duvarı'nın öne çıkardığı stratejik dengeler, Soğuk Savaş boyunca Batı Avrupa savunma stratejilerinin merkezinde yer almıştır. Bu dönemin sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin “yeni düşünce” yaklaşımı ve ABD ile gerçekleştirilen silah kontrolü müzakereleri, askeri yığınak seviyelerinde kısmen rahatlama sağlamıştır (McGwire, 1988: 370). Fakat Berlin benzeri çatışma bölgeleri için hazırlanan acil durum planları ve sivil savunma hazırlıkları, Soğuk Savaş şartları ortadan kalkıncaya dek büyük ölçüde yürürlükte kalmıştır. Dolayısıyla Berlin Duvarı, Almanya'nın kalbinde tampon niteliği taşıyan bir siyasal ve askeri sembol olarak yer almıştır. Batı'da bu gerçek, uluslararası krizin en keskin çizgilerinden biri olarak algılanmış ve savunma doktrinlerinde süreklilik unsurunu pekiştirmiştir.

2.2.4. Ekonomik ve Enerji İlişkilerindeki Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş döneminde enerji, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki güvenlik anlayışını dönüştürücü şekilde etkilemiştir. ABD, bir yandan konvansiyonel enerji kaynaklarına erişim ve bunların teknolojik geliştirilmesiyle ekonomik ilerlemeyi desteklemek istemiştir. Öte yandan Sovyetler Birliği'nin enerji rezervlerini ve altyapısını kendi etki alanını genişletmek amacıyla kullanabileceği kaygısı baskın bir endişe yaratmıştır. Bu kaygı, ABD'de Paley Komisyonu tarafından hazırlanan raporlardan da anlaşılabilir gibi, enerji üretimi ve teknobilimin ulusal güvenlikten ayrı düşünülmemeyeceğini savunan bir anlayışı güçlendirmiştir (Tidwell & Smith, 2015: 700). ABD ulusal güvenliği, doğrudan doğruya enerji kaynaklarının ve bu kaynakları işleyecek teknolojinin elinde bulundurulmasına dayandırılmaya çalışılmıştır. Böylece devlet, yalnızca askeri kapasiteyle değil, aynı zamanda ekonomik ve teknolojik üstünlükle de Sovyet meydan okumasını bertaraf etmeyi hedeflemiştir.

Sovyetler Birliği, sahip olduğu petrol ve doğal gaz potansiyelini Doğu Avrupa üzerindeki nüfuzunu artırmada önemli bir araç gibi görmüştür (Totaro, 2018: 1346). Özellikle Druzhba boru hattı gibi projeler, bu ülkelerin Sovyet enerji kaynaklarına

uzun vadeli bağımlılığını pekiştirmiştir. Buna karşın Sovyet hattının, enerji akışlarının siyasete konu olabileceği bir baskı unsuru taşıması, Batı blokunda özellikle kriz dönemlerinde enerji kesintisi ihtimalini gündeme getirmiştir. ABD’de ise Sovyet enerji projelerine yatırım yapılması fikri, Kongre’de ulusal güvenlik kaygılarıyla tartışılmıştır (Rogers, 1978: 167). SSCB’ye sağlanabilecek teknolojik yardımın ve düşük faizli kredilerin Sovyet askeri gücünü dolaylı yoldan besleyebileceği korkusu, Jackson-Vanik Değişikliği gibi yasal düzenlemelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu düzenlemeler, Sovyet tarafıyla kurumsal yatırım ve ticaret ilişkilerini kısıtlamıştır.

Nükleer enerji, iki süper gücün stratejik önceliklerini derinlemesine etkilemiştir. ABD, Manhattan Projesi ile elde ettiği nükleer tekelin Sovyetler Birliği karşısında diplomatik dayanak olacağına inanmıştır (Bernstein, 1974: 1020). Ancak Sovyetler Birliği’nin nükleer silah testlerindeki hızlı ilerleyişi, uluslararası denetim mekanizmalarının güçlendirilmesine yönelik girişimleri başarısızlığa uğratmıştır. Bu başarısızlık, ABD ve SSCB arasında karşılıklı güvensizliği tırmandırmıştır. Truman yönetimi, Roosevelt döneminde atılan adımların mirasını devralırken, aynı zamanda nükleer kapasiteyle ilgili esneklik alanları oluşturmak istemiştir. Atom enerjisi konusundaki görüş ayrılıkları ve dışlanma politikaları, Sovyetler Birliği’ni daha fazla silahlanma yarışına sevk etmiştir (Bernstein, 1974: 1021). Böylece enerji, sadece ekonomik kaynak olarak değil, askeri caydırıcılık unsuru temelinde de rekabetin eksenine hâline gelmiştir.

Orta Doğu’daki petrol varlığı da Soğuk Savaş güvenlik algısında başat rol oynayan bir stratejik unsur olmuştur. Sovyetlerin Basra Körfezi üzerindeki olası etkisi, NATO müttefiklerinin düzenli petrol tedariğini tehlikeye atabilirdi (Glaser, 2013: 130). ABD, bu nedenle bölgesel çatışmaların seyrini enerji denkleminde göre yakından izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda petrol yataklarının güvenliğinin sağlanması, ABD’nin askeri doktrininde öne çıkan bir başlık olmuştur. Petrol nakil hatlarının kesintiye uğraması durumunda Avrupa savunmasının zaafa uğraması ihtimali, ABD’nin aynı zamanda konvansiyonel savunmaya yönelik harcamalarını gerektirmiştir. Askeri ve diplomatik hamlelerin enerji kaynaklarıyla doğrudan bağlantılı olması, Soğuk Savaş’ta ABD dış politikası için belirgin bir tutum oluşturmuştur.

ABD ile Sovyetler Birliği'nin enerji alanındaki rekabeti, zaman içinde ekonomik ve ideolojik bloklar arasındaki ayrışmaları daha görünür hâle getirmiştir. Aynı rekabet, uluslararası ticaretin canlı kalmasını da sağlamıştır. Sovyetler Birliği, Batılı devletler ile enerji alanında kısmi işbirliği yürütmüş, ancak ABD'de Kongre'nin baskısı ile bu işbirliği sürekli sınırlandırılmıştır (Rogers, 1978: 167). Diğer taraftan nükleer silahlanmanın sürmesi, iki bloğun enerji güvenliği motivasyonlarını askeri tırmanma üzerinden değerlendirmesine yol açmıştır. Bu dönemde enerji meselesi, sadece ekonomik gelişme ya da refah boyutuyla açıklanamayacak bir stratejik önem kazanmıştır (Bridge, 2015: 335). Özellikle nükleer teknoloji, devletlerin sanayi kapasitelerini ve askeri caydırıcılıklarını besleyen bir arka plan hâline almıştır. Bu kapsam, enerji ve güvenliğin iç içe geçtiği geniş bir reel politiği ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş'ın ilerleyen safhalarında, petrol krizleri ve nükleer silahlanmaya karşı yükselen toplumsal tepkiler, enerji güvenliğinin farklı yönlerini gündeme getirmiştir. Bu dönemde ABD'nin enerji politikaları, yalnızca Sovyet tehdidine karşı oluşturulan askeri planlama çerçevesiyle değil, aynı zamanda enerji kaynakları kesintilerine karşı hazırlanan stratejik rezervlerle de biçimlenmiştir (Glaser, 2013: 137). Ayrıca Sovyet ekonomisindeki kırılganlıkların ve Doğu Bloku içinde enerjiye bağımlı ülkelerin yaşadığı tedarik sorunlarının, Sovyetler Birliği'ni zaman zaman esneklik arayışına ittiği görülmüştür. Bu durum, enerji üzerinden iki blok arasında gerilimi hafifletebilecek pazarlık olanakları yaratmıştır. Yine de Sovyetler Birliği'nin ekonomik kriz dönemlerinde doğal kaynak gelirlerine her zamankinden fazla ihtiyaç duyması, enerji projelerini güvenlik ve dış politika enstrümanı olarak kullanmasına zemin hazırlamıştır (Totaro, 2018: 1346).

Bu uzun vadeli tabloda, enerji sürekli biçimde güvenlik algısının merkezinde yer almaktadır. Soğuk Savaş'ın bitimiyle ortaya çıkan yeni dengelerde, Sovyet mirası ve ABD'nin küresel askeri varlığı, enerji meselesini güncel stratejilerin parçası olarak korumuştur. Çeşitli araştırmalar, çağdaş dönemde enerji güvenliğine yönelik yaklaşımların tarihsel köklerini Soğuk Savaş dönemi siyasetinde görmekte ve enerji kaynaklarının uluslararası güç ilişkilerinde oynadığı rolün kapsamını anlamak için bu dönemdeki politikaları analiz etmeyi gerekli bulmaktadır (Knox-Hayes ve diğerleri, 2013: 615). Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın, enerjinin güvenlik siyasetiyle kesiştiği alanı yeniden tanımladığı ve bu çerçevenin günümüzde de etkili olmaya

devam ettiği söylenebilmektedir. ABD ile Sovyetler Birliği, ekonomi, diplomasi ve askeri stratejileri enerji üzerinden şekillendirmiş ve bu şekilde uluslararası sistemde kalıcı izler bırakmıştır.

2.3. SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASINDA AVRUPA'NIN ROLÜ

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Avrupa'nın rolü, diplomatik, ekonomik ve ideolojik etkiler üzerinden şekillenmiştir. Doğu Avrupa'da başlayan antikomünist hareketler ve Batı Avrupa'nın demokratikleşme ve piyasa ekonomisi gibi cazip değerleri, Sovyet etki alanındaki toplumlarda bağımsızlık arayışlarını güçlendirmiştir. Özellikle Baltık cumhuriyetlerindeki halk hareketleri, Sovyet iç siyasetinde büyük bir zlmeye neden olmuştur. Avrupa devletlerinin diplomatik desteği ve ekonomik teşvikleri, reform taleplerini artırırken, Sovyet liderliğinin bu sürece adapte olmasını zorlaştırmıştır. Böylece Avrupa'nın ekonomik ve ideolojik etkisi, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü hızlandıran önemli bir faktör olmuştur.

2.3.1. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın Sonu

Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci, merkezî otoritenin giderek zayıfladığı ve toplumsal, ekonomik ve siyasal faktörlerin bir araya geldiği bir döneme işaret etmektedir. Bu faktörler arasında Gorbaçov'un glasnost ve perestroyka politikalarının merkezi denetim mekanizmalarını gevşetmesi önemli bir yere sahiptir. Parti aygıtının mutlak denetim gücü, reform girişimleri sonucu farklı toplumsal kesimlerin ve milliyetçi hareketlerin özerk talepleriyle karşılaşmıştır (Karklins, 1994: 33). Bu talepler, rejimin tek sesli propagandası üzerinde ciddi baskı yaratmıştır. Böylece, Sovyet rejiminin geleneksel ideolojik refleksleri ve merkezi planlama anlayışı, toplumsal dinamiklerin giderek çeşitlendiği bir konjonktürde zorlukla baş edebilmiştir.

Milliyetçi hareketlerin yükselişi, özellikle Baltık cumhuriyetlerindeki halk inisiyatifleri başta olmak üzere, SSCB içinde reform beklentisi taşıyan diğer toplumsal ve siyasal aktörlere de esin vermiştir (Muiznieks, 1995: 10). Kiev'den Minsk'e ve hatta Rusya'nın büyük kentlerine uzanan bu dalga, parti-devlet

mekanizmasına duyulan güveni zedelemiştir. Gorbaçov'un Baltık cumhuriyetlerine dönük baskıcı tedbirleri, özerkliğin yeterli olmayacağı düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Böylece Ukrayna, Beyaz Rusya ve diğer pek çok cumhuriyet, yeniden yapılandırılmış bir Sovyet federasyonu yerine bağımsızlığı tek çıkar yol olarak görmüştür. Rusya Federasyonu içindeki siyasal kutuplaşma da bu doğrultuda derinleşmiştir (Muiznieks, 1995: 18).

Köklü bir dönüşüm niyetini temsil eden perestroyka, ekonomik ve yönetsel verimsizliğin önüne geçmek üzere tasarlanmış olsa da, bürokratik kadroların direnç gösterdiği bir reform sürecine dönüşmüştür (Karklins, 1994: 40). Merkezin sanayi ve tarım politikalarındaki katı uygulamaları, hantal planlama süreçleri ve teknolojik gerilik, giderek daha belirgin hale gelen ekonomik durgunluğu içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Aynı dönemde Batı Avrupa başta olmak üzere uluslararası finans çevreleriyle sağlanan kısmi ilişkiler, Sovyetler Birliği'nin geleneksel dış ticaret modelini sorgular nitelikte olmuştur (Ruggenthaler, 2015: 143). Ancak reformlar, ağır yapısal sorunlar nedeniyle beklenen canlanmaya yol açamamıştır.

Doğu Avrupa ülkelerinin, özellikle 1989 devrimleriyle belirginleşen özgürleşme ve Batı ile yakınlaşma siyasetleri, Sovyet etki alanının çeperlerinde belirleyici bir rol oynamıştır (Miles, 2024: 72). Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya gibi devletler, kendi ekonomi ve güvenlik stratejileri doğrultusunda Varşova Paktı'ndan uzaklaşmıştır. Bu süreçte Doğu Avrupalı liderlerin, Batı Avrupa'dan elde edecekleri ekonomik destek ve siyasi meşruiyet hesapları da baskın hale gelmiştir. Sovyetler Birliği, Doğu blokundaki çözülmeyi tersine çevirmekte yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla SSCB'nin uluslararası konumu ciddi şekilde sarsılmıştır. Bu durumda, ABD ve Batı Avrupalı devletlerin yeni stratejileri de SSCB yöneticilerinin hamle imkanlarını daraltmıştır (Newton, 2013: 310).

Jimmy Carter yönetiminin Soğuk Savaş yıllarında uyguladığı politikalar ve izlenen insan hakları eksenli diplomasi, Sovyetler Birliği'nin uluslararası alandaki itibarını örseleyen unsurlar arasında gösterilmektedir (Donnelly, 2023: 465). Ortaya çıkan baskı, Sovyet liderliğinin ekonomik ve askeri alanda daha büyük bir reform ihtiyacıyla yüzleşmesine neden olmuştur. Buna ek olarak, Gorbaçov yönetiminin Doğu Avrupa'yı "arka bahçe" olarak görmeye devam edebileceğine dair inancı, Baltık ve Slav cumhuriyetlerindeki reform ve bağımsızlık hareketleriyle çatışmıştır.

Tartışmalı baskı yöntemleri, milliyetçi hareketleri güçlendirmiş ve Rusya içindeki siyasal aktörlerin dahi reformların yönetiliş biçimine dair kuşkularını artırmıştır (Muiznieks, 1995: 12).

Sovyet rejiminin iç yapısındaki zayıflamalar, uzun yıllara yayılan ekonomik bunalım, totaliter kontrolün liberalleşme politikalarıyla erozyona uğraması ve Doğu Avrupa'daki çözülme, nihai dağılmanın temel zeminini hazırlamıştır (Dallin, 1992: 290). Leninist yönetimin ilk günlerinden itibaren var olan gayrimeşruluk meselesi, rejimin inşa ettiği baskıcı kontrol mekanizmaları gerilediğinde açığa çıkmıştır. Öte yandan Boris Yeltsin'in Rusya Federasyonu liderliği, merkezi iktidarın işlevselliğini yitirdiği bir atmosferde daha da güç kazanmıştır. Yeltsin'in hamleleri, hâlihazırda çökmenin eşiğinde olan sistemin son halkalarından sayılmıştır. Tüm bu gelişmeler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını kaçınılmaz bir noktaya taşımıştır. Devletin ekonomik düzensizliği, milliyetçi taleplerin giderek karşı konulamaz hale gelmesi ve ideolojik hakimiyetin çökmesi birleşerek tarihsel bir dönüşümü hızlandırmıştır (Hirst, 1991: 223).

2.3.2. Soğuk Savaş'ın Sona Ermesinde Avrupa'nın Rolü

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Avrupa devletleri ve Avrupa kamuoyları çeşitli açılardan etkileyici bir vasıta konumunda bulunmuştur. Özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren Doğu ve Orta Avrupa'da gözlemlenen antikomünist hareketlenmeler, hem Sovyet otoritesine karşı toplumsal tepkinin artmasına hem de uluslararası sistemde yeni dengelerin kurulmasına katkı sağlamıştır. Bu dönemde Baltık cumhuriyetlerinde ortaya çıkan “cephe” ve “halk hareketleri” komşu Slav bölgelerindeki reform arayışlarına ilham vermiştir. Bu girişimler, Sovyetler Birliği'nin iç siyasi düzenini sarsarak, Moskova'nın merkezî gücünü koruma kapasitesini zayıflatmıştır (Muiznieks, 1995: 20). Avrupa'da kurumsallaşmış demokratik değerler ile ekonomik bütünleşme hedefi, Doğu Avrupa toplumlarında giderek daha fazla rağbet görmüştür. Özellikle piyasa reformlarının ve siyasal çok partili yapının cazibesi, Sovyet denetiminin gevşemesinde etkili biçimde kendini göstermiştir (Moses, 2004: 414).

Baltık hareketlerinin Sovyet topraklarında yaydığı düşünsel ve örgütsel örüntü, Sovyet liderliğinin reform talepleri karşısında stratejik hatalara sürüklenmesine yol açmıştır. Gorbaçov, glasnost ve perestroyka kapsamındaki politikalarla Sovyet sistemini dönüştürmeye çalışmıştır. Ancak Doğu Avrupa’da reformcu hükümetlerin oluşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi Batı kurumlarıyla yakınlaşma beklentisi, Sovyetler Birliği’nin geleneksel “etki alanı” anlayışını yıpratmıştır. Özellikle Almanya’nın yeniden birleşmesi sürecinde Avrupa aktörlerinin diplomatik gayreti, Berlin Duvarı’nın yıkılışının ardından Doğu Almanya’nın Batı ile bütünleşmesini hızlandırmıştır (Adomeit, 1994: 215). Bu bütünleşme hamlesi, Sovyetlerin Doğu Avrupa üzerindeki kontrol mekanizmalarını aşındırmıştır. Böylelikle Avrupa devletlerinin yönlendirici diplomatik tavrı ve ekonomik vaatleri, Sovyet iç reformlarının etkisiz kalmasına katkı sunmuştur (Newton, 2013: 315).

Sovyet Bloğu içerisindeki rejimlerin çöküşünde ekonomik faktörler ve toplumsal hareketlerin etkisi kadar, dışarıdan gelen siyasi ve entelektüel destek de önem taşımıştır. Baltık devletlerinin Sovyet sisteminden kopma çabaları, Doğu Avrupa toplumlarında da bağımsızlık arayışını güçlendirmiştir. Baltık cumhuriyetlerinin reformcu elitleri, Leningrad ve Moskova çevresindeki liberal aydınlarla bağlantı kurarak, Sovyet hakimiyetine meydan okumayı pratik örnekler üzerinden teşvik etmiştir (Muiznieks, 1995: 20). Bu dönemde Batı Avrupa’nın geliştirici rolü ise doğrudan askeri müdahaleden çok, demokratikleşme ideallerini öne çıkaran söylemler ve ticari imkânlar sunma biçiminde olmuştur. Ekonomik sıkıntılar içindeki Sovyet yönetimi, Batı ile artan temaslar sayesinde finansal destek ümit etmiştir. Ancak bu temaslar, Sovyet siyasi yapısında reform beklentilerini daha da körüklemiştir (Dallin, 1992: 283).

Orta ve Doğu Avrupa’daki değişim, Sovyetler Birliği içindeki yönetim kadrolarının bölünmelerini hızlandırmıştır. Özellikle Polonya ve Macaristan gibi ülkelerin Batı Avrupa’yla daha derin ilişki arzulanması, Moskova’nın müdahale tercihini yeniden değerlendirmesi sonucunu doğurmuştur (Karklins, 1994: 44). Bu durum, Gorbaçov’un Sovyet güvenlik politikasında yumuşamayı seçmesi ve geleneksel askeri baskı yöntemlerinden kaçınmasına neden olmuştur. Öte yandan Baltık cumhuriyetlerindeki seferberlik, Rus olmayan diğer cumhuriyetlerin siyasi seçkinlerini de harekete geçirmiştir. Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova gibi

bölgelerde yoğun milliyetçi söylemin benimsenmesi, Sovyet idari yapısının kendi içinde koordinasyonunu zayıflatmıştır (Miles, 2024: 60). Bu esnada Avrupa’da bütünleşme projelerine duyulan ilgi, Sovyet sistemiyle kıyaslandığında çok daha cazip görünmüştür. Bu cazibe, reformcu kesimlerin Sovyet çatı altında kalmak yerine bağımsız devlet olma arayışlarını güçlendirmiştir.

Gorbaçov’un demokratik reformları teşvik eden tutumunun Avrupa ülkelerine verdiği güvenden söz etmek mümkündür (Hirst, 1991: 230). Avrupa başkentleri, Sovyetler Birliği’ne karşı katı bir politikadan ziyade diyalog ve ekonomik işbirliğine dayalı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşım, Sovyet coğrafyasında milliyetçi hareketlerin ve reformist çevrelerin kendi siyasal taleplerini meşru görme eğilimini artırmıştır. Doğu Avrupa’da komünist partilerin gerilemesiyle birlikte Moskova’nın nüfuzunu koruma imkânı da önemli ölçüde erozyona uğramıştır. Ayrıca Alman birleşmesi sürecinde Fransa’nın ve Birleşik Krallık’ın desteklediği diplomatik girişimler, Sovyetler Birliği’nin Avrupa’daki stratejik konumunu zedelemiştir (Newton, 2013: 315). Sovyet yetkililerin, Almanya’nın NATO üyeliğini kabul etmek zorunda kalması ise “blok siyaseti” anlayışının sonu niteliğindedir.

Ekonomik bağlantılar, ticaret ilişkileri ve kredi imkânları, Sovyetler Birliği üzerindeki dış baskının büyük bölümünü oluşturmuştur. Batı Avrupa finans çevreleri ve uluslararası kuruluşlar, Sovyet ekonomisindeki yapısal sorunların çözümünde ancak reformlar yapıldığı takdirde destek sağlanacağını ifade etmiştir (Moses, 2004: 414). Bu tutum, Sovyet liderlerinin toplumsal ve ekonomik düzeni yeniden yapılandırma mecburiyetini derinleştirmiştir. Ancak merkezin gerilemesi, ulusal cumhuriyetlere daha geniş yetkiler tanınmasına neden olmuştur. Kimi bölgelerde bağımsızlık sesleri yükselmiş, Rusya Federasyonu dahil olmak üzere çeşitli cumhuriyetler Moskova’dan ayrılmanın faydalarını tartışmaya başlamıştır. Avrupa devletlerinin demokratik gelişme ve insan hakları konusundaki uzun vadeli teşvik edici rolleri, Sovyet rejiminin baskıcı mekanizmalarına duyulan tahammül oranını toplum nezdinde düşürmüştür. Bu da söz konusu rejimlerin meşruiyetini yitirmesine katkı sunmuştur (Hirst, 1991: 230).

Almanya’nın birleşmesi, Doğu Avrupa’da rejim değişiklikleri ve Baltık’taki ulusal uyanış, Sovyetler Birliği’nin “imparatorluk” vasfını hızla kaybetmesine yol

açmıştır. Varşova Paktı'nın dağılmasıyla Sovyet tehdidi söylemi zayıflamıştır (Miles, 2024: 60). Bu süreçte, farklı Avrupa ülkelerinin Sovyetler Birliği'ne yönelik politikalarının ortak yanı, Sovyet sisteminden kopma isteyen toplumsal hareketleri öncelikle siyasi ve iktisadi bağlamda cesaretlendirmeleri olmuştur. Yerel halkların daha demokratik ve özgür bir gelecek beklentisi, Batı Avrupa'nın cazip refah düzeyi ile örtüşmüştür (Muiznieks, 1995: 20). Böylelikle Sovyet yönetimi, uluslararası arenada yalnız kalmış ve kendi içinde etnik, ekonomik ve kurumsal çatlaklarla yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak Avrupa'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasındaki rolü, doğrudan askerî müdahaleden veya çok katı baskı yöntemlerinden ziyade diplomatik, iktisadi ve reformcu modellere özenilmesini sağlayan bir etki biçiminde gelişmiştir. Baltık ülkelerindeki bağımsızlık adımları, Orta ve Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin dönüşümü ve Almanya'nın birleşme isteği, Sovyet bloğunun çözülme sürecini hızlandırmıştır. Batı Avrupa'dan beklenen mali destek ve teknolojik işbirliği, Sovyet reformlarının ivme kazanmasında önemli bir etken olmuştur. Batı'nın demokratik değerleri ve ekonomik dinamizmi, Sovyet coğrafyasındaki milliyetçi taleplerin ve bağımsızlık arayışlarının toplumsal meşruiyetini artırmıştır. Böylelikle Avrupa'nın çekim gücü ve diplomatik adımları, Gorbaçov yönetiminin reform stratejilerine eşlik ederek, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine önemli katkı sunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI AB – RUSYA İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK

3.1. RUSYA’YA KARŞI AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GÜVENLİK ALGISININ DÖNÜŞÜMÜ

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Birliği’nin (AB) Rusya’ya yönelik güvenlik algısı, stratejik işbirliğinden tehdit algısına evrilen dinamik bir süreç izlemiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası Rusya’yı işbirliği yapılabilecek bir ortak olarak gören AB, zamanla Rusya’nın giderek artan müdahaleci politikaları ve özellikle 2014’te Kırım’ı ilhak etmesiyle, bu yaklaşımını gözden geçirmiştir. Bu gelişmeler, AB’nin güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmesine, NATO ile işbirliğini güçlendirmesine ve Rusya’ya yönelik yaptırımlar uygulamasına neden olmuştur. Rusya’nın askeri kapasitesinin artması ve Batı’ya karşı meydan okuyucu söylemleri, AB’nin savunma ve güvenlik alanında daha bütünleşik ve caydırıcı stratejiler geliştirmesini teşvik etmiştir. Özellikle Ukrayna krizi, AB’nin güvenlik algısında köklü bir değişime yol açmış, Rusya’nın Avrupa güvenlik düzenine yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu süreçte AB, enerji bağımlılığı gibi ekonomik çıkarlarını güvenlik kaygıları doğrultusunda yeniden dengelemiş ve savunma işbirliği girişimlerini hızlandırarak, kolektif bir güvenlik anlayışı benimsemiştir.

3.1.1. Yeni Güvenlik Dinamikleri

Avrupa Birliği (AB) ile Rusya arasındaki güvenlik ilişkilerinin şekillenmesi, Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardından ortaya çıkan ve Avrupa’nın stratejik dengesini değiştiren gelişmelerle başlamıştır. Bu dönemde AB, yeni oluşan güvenlik ortamında Rusya’yı önce işbirliği yapılabilecek bir ortak olarak görmüştür. Batı Avrupa’da bütünleşme sürecinin hızlanması ve AB’nin genişleme politikaları, Rusya’yı Avrupa düzenine entegre etme çabalarını başlangıçta desteklemiştir. Ancak bu çabalar, Rusya’nın 2000’li yıllarda daha iddialı ve müdahaleci bir dış politika benimsemesiyle ve özellikle 2014’te Kırım’ı ilhak

etmesiyle sarsılmıştır. Bu aşamadan sonra Rusya, AB nezdinde giderek bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır ve AB, güvenlik politikalarını büyük ölçüde revize etme gereği duymuştur (Casier, 2023: 37; Kaczmarska, 2018: 1532).

Sovyet sonrası dönemde AB, Rusya ile ilişkilerinde “Stratejik Ortaklık” kavramını benimseyerek güvenlik ve ekonomik alanlarda işbirliği arayışına girmiştir. Bu işbirliği, AB’nin liberal değerleri ve normatif gücü çerçevesinde Rusya’yı Avrupa düzenine dâhil etme amacı taşımıştır. Ancak Rusya’nın giderek güç ve nüfuz temelli bir politika izlemesi, AB’nin Doğu Ortaklığı gibi girişimlerini kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır. Bu durum, ortak komşuluk bölgelerinde AB ile Rusya arasında rekabete ve karşılıklı güvensizliğe neden olmuştur (Siddi, 2022: 894; Pop, 2016: 56). Rusya’nın Ukrayna’da sergilediği saldırgan tutum ve Kırım’ın ilhakı, AB içinde Rusya algısını daha da olumsuzlaştırmıştır. AB, Rusya’ya karşı yaptırımları devreye sokmuş ve enerji başta olmak üzere ikili ekonomik bağların güvenlik boyutunu yeniden değerlendirmeye başlamıştır (Kaczmarska, 2018: 1532; Casier, 2016).

Rusya’nın artan askerî kabiliyetleri ve Batı kurumlarına meydan okuyan siyasi söylemi, AB’nin ortak güvenlik ve savunma politikaları alanında daha dayanışmacı bir çizgi izlemesini teşvik etmiştir. Bu çizgi, NATO ve AB üyesi ülkelerin Rusya’yı çevreleyen güvenlik risklerini daha yakından değerlendirmelerine ve ortak bir tutum geliştirmelerine imkân tanımıştır. Ukrayna’daki çatışma, AB’nin savunma politikalarında tarihsel bir dönüm noktası yaratmış ve “dışarıdan” gelen tehditlere karşı AB’nin daha aktif güvenlik rolü üstlenmesi fikrini pekiştirmiştir (Averre, 2016: 712; Casier, 2016). Bu kapsamda AB, özellikle 2022’de Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik geniş çaplı işgal girişimi sonrasında, yaptırımları sertleştirmiş ve siyasi birliğini güçlendirmek adına savunma işbirliği girişimlerini hızlandırmıştır (Casier, 2023: 41).

AB’nin Rusya’yı tehdit olarak algılamasında, Rusya’nın Avrupa içindeki “öteki” olarak görülmesi de etkili olmuştur. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Rusya’nın Avrupalı bir güç mü yoksa Avrupalı olmayan bir güç mü olduğu sorusu sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu tartışma, AB’nin normatif değerleri çerçevesinde Rusya’ya bakışını etkilemiş ve Rusya’nın liberal reformları tam anlamıyla uygulamaması, AB nezdinde yönetim biçiminin demokratik ilkelerden uzaklaştığı

algısını güçlendirmiştir (Alexandrova-Arbatova, 2016: 38; Sakwa, 2015: 562). Rusya'nın kendini "büyük güç" konumunda görmesi ve Avrupa güvenlik düzenindeki geleneksel güç dengesine vurgu yapması, AB'nin ulusötesi ve kurallara dayalı yaklaşımıyla uyuşmamıştır (Neumann, 2016: 1389).

AB, Doğu Avrupa ülkelerinde demokratikleşmeyi desteklemiş ve bu bölgeyi kendi güvenlik çemberi içinde istikrara kavuşturma amacını güderek genişleme politikasını uygulamıştır. Rusya ise bu politikayı etki alanını daraltmaya yönelik bir hamle olarak algılamıştır (Haukkala, 2015: 33). Bu nedenle Rusya, kendi tarihi ve coğrafi nüfuz alanında AB'nin faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve AB'nin enerji ve ticaret üzerinden Doğu Avrupa'da öne çıkma çabalarını sınırlandırmaya çalışmıştır (Pop, 2016: 65; Averre, 2005: 183). Böylece AB ile Rusya'nın ortak mahalle olarak tanımlanan bölgelerdeki çıkarları çatışmıştır ve bu çatışma, özellikle Ukrayna örneğinde, silahlı müdahaleye dek uzanan bir gerilimi tetiklemiştir (Casier, 2016). AB-Rusya ilişkilerinin bu şekilde gerilmesi, AB içerisinde de farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı AB ülkeleri coğrafi yakınlık ve tarihsel deneyim nedeniyle Rusya'yı daha tehlikeli görürken, diğerleri ekonomik bağları korumayı öncelemiştir. Ancak Ukrayna krizinin ardından AB ülkeleri ortak bir tehdit değerlendirmesi yapmış ve kademeli olarak Rusya'ya yönelik yaptırım politikalarında uzlaşmıştır (Pop, 2016: 65). Böylece AB, Rusya konusunda daha katı bir tutum belirleyerek Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) alanında işbirliğini güçlendirme kararı almıştır (Casier, 2023: 39).

Rusya'nın AB tarafından nasıl algılandığına dair farklı söylemlerin varlığı, stratejik kültür ve tarihsel hafıza gibi etmenlere dayanmaktadır. Fakat Sovyetler Birliği'nin çöküşünden itibaren yaşanan olaylar, Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'daki geniş çaplı çatışmalarla birlikte AB'de Rusya algısının giderek daha olumsuz yönde pekişmesine neden olmuştur (Kaczmarska, 2018: 1533; Haukkala, 2015: 33). Bu gelişmeler, AB'nin güvenlik yaklaşımını "çatışmayı önlemekten" daha ileriye taşıyarak gerektiğinde caydırıcılığa başvurma ve yaptırım uygulama gibi araçları devreye sokmasına yol açmıştır. Enerji bağımlılığı ve ticari ilişkiler ise bu dönemde bile AB açısından önemli bir müzakere unsuru olarak kalmıştır. Ancak ekonomik bağlar, güvenlik kaygıları karşısında zamanla daha geriye itilmiştir (Siddi, 2022: 894).

Ukrayna'daki savaş, AB'de Rusya'nın yalnızca bir partner olamayacağını, aynı zamanda Avrupa düzenini tehdit eden bir aktör olarak da değerlendirildiğini kanıtlamıştır. AB, bu çatışma aracılığıyla Sovyet sonrası dönemdeki güvenlik algısında bir kırılma yaşamış ve kendi bütünlüğünü savunma iradesini göstermiştir (Casier, 2023: 42). Bu durum, AB'nin dış politika karar alma mekanizmalarında daha eşgüdümlü bir yaklaşımın benimsenmesini teşvik etmiştir. Böylece Sovyetler Birliği'nin dağılmasından itibaren ortaya çıkan yeni güvenlik dinamikleri ve Rusya'nın giderek sertleşen eylemleri, AB'nin güvenlik perspektifini kökten dönüştürmüştür. AB, Rusya'yı uzun vadede yönetilmesi gereken bir tehdit olarak görmeye başlamış ve bu algı, Avrupa güvenlik mimarisinde kalıcı değişikliklere yol açmıştır (Kaczmarek, 2018: 1533; Sakwa, 2015: 565).

3.1.3. NATO'nun Doğuya Genişlemesi ve AB'nin Tehdit Algısı

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde doğuya doğru genişlemesi, Avrupa Birliği'nin (AB) Rusya'ya yönelik güvenlik tehdidi algısını derinden etkilemiştir (Goldgeier & Shiffrin, 2024). Bu süreç, eski Doğu Bloku ülkelerinin NATO'ya katılmaya başlamasıyla birlikte Rusya'nın Avrupa güvenlik mimarisine dair hassasiyetlerini güçlendirmiştir. AB, Rusya'nın bu gelişmelere tepki olarak gösterdiği sert tutumun kendi sınırlarına ve çıkarlarına yönelik bir tehdit oluşturduğunu değerlendirmiştir. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyesi olduktan sonra NATO'yu da tercih ettikleri savunma platformu olarak görmeleri, Rusya'nın bölgedeki niyet ve eylemlerine karşı AB'nin algısını daha savunmacı bir yöne çekmiştir (Helwig, 2023: 61). Bunun sonucunda AB, siyasi ve ekonomik araçların yanı sıra güvenlik politikalarının da gözden geçirilmesi gerektiğini anlamıştır. Rusya'nın Kırım'ı 2014'te ilhak etmesi ve 2022'de Ukrayna'yı tam kapsamlı işgal girişimi, NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin zaten tetiklediği güvenlik kaygılarını AB açısından daha görünür hale getirmiştir (Casier, 2023: 35).

Bu gelişmeler, AB'nin Rusya'yı giderek daha belirgin bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır. Rusya'nın askeri müdahaleleri ve NATO ile doğrudan karşı karşıya gelme ihtimali, AB üyesi ülkeler arasında ortak savunma ve caydırıcılık politikaları

geliştirilmesi gerektiği yönünde bir uzlaşa sağlamıştır (Kaczmarska, 2018: 1531). AB, bu çerçevede savunma kapasitesini artırma, NATO ile güvenlik işbirliğini güçlendirme ve gerektiğinde yaptırım mekanizmalarını devreye sokma gibi stratejik hamleler yapmıştır. Bu hamlelerin önemli bir yansıması, Rusya'nın saldırgan adımlarına karşı benzeri görülmemiş ekonomik ve siyasi yaptırımların uygulanması olmuştur (Casier, 2023: 40). Yaptırımların yanı sıra AB, askeri kapasitenin güçlendirilmesi yönünde Avrupa Barış Tesisi gibi yeni fonlar oluşturmuştur. Bu fonlar, Ukrayna'ya silah ve teçhizat desteğinde bulunulmasını mümkün kılmıştır (Helwig, 2023: 64).

NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin ortaya çıkardığı güvenlik kaygıları, AB'nin stratejik özerklik girişimlerini de canlandırmıştır. AB, bir yandan Rusya'nın tehditkâr eylemleri karşısında NATO ve ABD ile yakınlaşmak zorunda kalmış, diğer yandan kendi savunma yeteneklerini geliştirme çabalarını yoğunlaştırarak, transatlantik işbirliğine bağımlılığını kısmen azaltmaya çalışmıştır (Orenstein, 2023: 336). Ancak AB'nin savunma ve güvenlik alanlarında tam bağımsız bir aktör konumuna yükselmesi önünde, üye devletlerin farklı bakış açıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa savunmasına hâlen önemli katkılar sunması gibi engeller bulunmaktadır (Helwig, 2023: 59). Yine de Rusya'nın Ukrayna'daki eylemleri AB içinde ortak bir tehdit algısı yaratmıştır ve bu algı AB üyesi ülkelerin karar alma süreçlerinde daha bütüncül bir güvenlik perspektifinin benimsenmesine imkân vermiştir (Kaczmarska, 2018: 1533).

NATO'nun genişlemesi yalnızca AB'nin savunma alanındaki planlarını etkilemekle kalmamıştır. Aynı zamanda AB'nin Rusya politikasındaki diplomatik yaklaşımları da dönüştürmüştür (Nitoiu & Pasatoiu, 2020: 448). Doğu Avrupa'da giderek sertleşen jeopolitik rekabet, AB'yi ekonomik enstrümanlarını ve yumuşak gücünü daha kararlı biçimde kullanmaya yönlendirmiştir. Ekonomik yaptırımlar, enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik adımlar ve savunma alanında alınan kolektif kararlar, AB'nin Rusya'yı çevreleme ve caydırma iradesine işaret etmektedir. Buna paralel olarak AB, Ukrayna başta olmak üzere, Rusya ile sınırdaş olan bölge ülkelerine üyelik perspektifi sunmayı ve mali destek sağlamayı da stratejik bir araç olarak değerlendirmiştir (Orenstein, 2023: 337).

Bu kapsamda AB'nin aldığı tedbirler ve NATO ile sürdürdüğü koordinasyon, özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin kaygılarını yatıştırma amacını gütmektedir (Goldgeier & Shiffrinson, 2024: 75). Baltık ülkelerinin ve Polonya gibi devletlerin Rusya'yı tehdit olarak algılaması, AB içinde güvenlik gündemini öncelikli konuma taşımıştır (Kaczmarek, 2018: 1533). Böylece AB, diplomatik çabalar kadar, gerektiğinde savunma kapasitesinin artırılmasını ve ortak askerî tatbikatlarla caydırıcılığın güçlendirilmesini de içeren bir dizi tedbiri benimsemiştir (Helwig, 2023: 66). Bunlara ek olarak, uluslararası hukuka saygı ve toprak bütünlüğüne yönelik ihlallere karşı kolektif tepki verme yükümlülüğü, AB düzeyinde üye ülkeleri ortak politikalar belirlemeye sevk etmiştir (Casier, 2023: 43). NATO'nun doğuya doğru genişlemesi sonucunda, AB'nin Rusya'ya yönelik güvenlik tehdidi algısı artmıştır. Bu algı, Rusya'nın son yıllarda sergilediği askeri faaliyetler ve Ukrayna'daki savaşla pekişmiştir. AB, bu yeni ortamda transatlantik işbirliğinin önemini kabul etmekle beraber, stratejik özerkliğini geliştirme gayreti içinde savunma kabiliyetlerine yatırım yapmayı sürdürmektedir. Üye devletlerin büyük çoğunluğunun NATO şemsiyesi altında ortak savunma mekanizmalarına bağlı kalması, AB'nin güvenlik mimarisinin NATO'dan bağımsız hareket etmesini kısıtlamaktadır (Helwig, 2023: 62). Bununla birlikte, Rusya'ya dönük yaptırımlar, ortak savunma girişimleri ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik kapsamlı destek paketleri, AB'nin Rusya'ya karşı kolektif ve kararlı bir duruş benimsediğini göstermektedir (Orenstein, 2023: 337).

AB'nin uyguladığı stratejik cevaplar, askeri boyutu da kapsayan çok katmanlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Rusya kaynaklı tehdit algısına karşı geliştirilen bu yaklaşımda, NATO ile uyumlu politikalar yürütmek, enerji kaynaklarında alternatif arayışlarına hız vermek, komşu ülkelerde reform ve direnç kapasitesini artırmak gibi önlemler ön plana çıkmıştır (Nitoiu & Pasatoiu, 2020: 450). AB, sert güç unsurlarını tamamen dışlamamaktadır ve NATO çerçevesinde askeri caydırıcılığı desteklerken, diplomatik müzakerelerle çatışmaların tırmanmasını engellemeye çalışmaktadır (Casier, 2023: 38). Son tahlilde, NATO'nun doğuya genişlemesinin tetiklediği Rus tehdidi algısı, AB bünyesinde hem güvenlik ve savunma politikalarını hem de Rusya ile ilişkileri belirleyen temel etkenlerden biri haline gelmiştir (Goldgeier & Shiffrinson, 2024: 80).

3.2. AB’NİN RUSYA’YA KARŞI UYGULADIĞI GÜVENLİK POLİTİKALARI

Avrupa Birliği'nin (AB) Rusya'ya karşı uyguladığı güvenlik politikaları, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Avrupa'nın kendi savunma kapasitesini geliştirme çabalarıyla şekillenmiştir. ABD ve NATO ile ilişkileri zedelemekten bağımsız bir güvenlik politikası oluşturma arayışı, AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (OGSP) temelini oluşturmuştur. Maastricht Antlaşması, St. Malo Zirvesi ve Lizbon Antlaşması gibi önemli adımlarla AB, kendi askeri kapasitesini artırma ve NATO'dan bağımsız hareket etme hedefini güçlendirmiştir. Ancak, üye ülkeler arasındaki farklı ulusal çıkarlar ve NATO'ya bağlılık, AB'nin bu alandaki bütünleşmesini zorlaştırmıştır. Bu süreçte AB, hem NATO ile iş birliğini sürdürmüş hem de Rusya'nın oluşturduğu güvenlik tehditlerine karşı daha etkin bir aktör olmayı amaçlamıştır.

3.2.1. AB’nin ABD ve NATO’dan Bağımsız Güvenlik Politikası Arayışı

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Avrupa devletleri, kıta güvenliğini ve savunmasını kendi inisiyatifleriyle geliştirme arayışına girmiştir. Avrupa'nın bu konudaki sorumluluğu üstlenme niyeti, özellikle ABD ile ilişkilerin zarar görmemesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir (Tangör, 2009: 27). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünyanın tek kutuplu bir sürece girmesi, Avrupa'da yeni ve öngörülemez tehdit algıları yaratmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD önderliğindeki NATO'nun sağladığı güvenlik şemsiyesinden yararlanan Avrupa ülkeleri, bu yeni dönemde ABD'den bağımsız kararlar alabilecekleri ortak bir savunma ve güvenlik yapılanması geliştirme isteğiyle hareket etmişlerdir. Bu yaklaşımla Avrupa Birliği (AB), tek kutbu oluşturan transatlantik ittifak içinde yer alsa da, özellikle ortak güvenlik ve savunma politikası hedeflerinde farklı ulusal çıkarlara sahip üye devletlerin varlığı nedeniyle beklenen hızda bir bütünleşme sağlayamamıştır (Çomak, 2005: 13).

Soğuk Savaşın ardından gerçekleştirilen ilk kurumsal adımlardan biri, 1991'deki Maastricht Toplantısı olmuştur. Bu toplantıda, AB üyelerinin ortak dış ve güvenlik

politikası oluşturma niyetleri vurgulanmış, aynı zamanda ABD ile karşı karşıya gelmeksizin savunma ve güvenlik alanında daha güçlü bir yapı kurma hedefi benimsenmiştir. Petersberg Bildirisi (1992) ile de Batı Avrupa Birliği (BAB) çerçevesinde görev ve yetkiler yeniden tanımlanmıştır. Bu düzenlemeler, ortak bir askeri gücün ve ortak savunma mekanizmalarının hangi koşullarda kullanılabileceğini ele almıştır. Ancak BAB'ın kurumsal yapısı, AB'nin uluslararası alanda tek başına etkili bir aktör konumuna yükselmesine tam olarak olanak tanımamıştır. Bu dönemde AB üyesi ülkeler, savunma politikalarının tamamlayıcı unsur olarak hâlâ NATO'nun caydırıcılığına ihtiyaç duymuşlardır (Dedeoğlu, 2008: 42).

Ortak güvenlik ve savunma politikası arayışlarının şekillenmesinde 9-10 Aralık 1991 Maastricht Antlaşması önemli bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Bu antlaşma, AB'nin siyasal bütünleşmeyi öne çıkaran ikinci sütunu olarak Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP/CFSP) hedefini belirlemiştir. Ayrıca askeri iş birliğinin geliştirilmesi ve savunma alanında ortak kabiliyet yaratılması açısından NATO'nun kapasite ve altyapılarından yararlanılması fikri giderek somutlaşmaya başlamıştır. 4 Aralık 1998'deki St. Malo Zirvesi'nde İngiltere ve Fransa'nın, AB'nin NATO'dan bağımsız hareket edebilecek bir güvenlik mekanizması geliştirmesi fikrini öne çıkarması, ortak güvenlik ve savunma politikası bakımından kritik bir dönemeç sayılmıştır. Bu yaklaşım diğer AB üyelerince de benimsenmiş ve AB içinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP/ESDP) geliştirilmesine St. Malo sonrasında hız verilmiştir (Çomak, 2005: 29).

23-24 Nisan 1999 NATO Washington Zirvesi'nde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK/ESDI) NATO bünyesinde geliştirilmesi ve AB'nin hangi NATO imkân ve yeteneklerinden yararlanabileceği belirlenmiştir. Bu kapsamda AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyeleriyle iş birliği arayışları gündeme gelmiştir. Fakat Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin AGSP operasyonları ve planlama safhalarına katılımı konusundaki beklentiler tam karşılanmamıştır (Güney, 2006: 15). 03-04 Haziran 1999 tarihli Köln Zirvesi ile AB'nin savunma politikasının ana ilkeleri belirlenmiş olsa da Washington Zirvesi kararlarının Köln Zirvesi sonuçlarına yansıtılmaması bazı müttefiklerin endişelerini artırmıştır. Akabinde 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde, AB'nin 50-60 bin askerden

oluşacak bir Acil Müdahale Gücü oluşturma kararlılığı vurgulanmış ve NATO'nun dâhil olmadığı krizlerde AB'nin bağımsız şekilde operasyon yürütebileceği yönünde çalışmalar devam etmiştir. 07-09 Aralık 2000 Nice Zirvesi'nde ise, AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki yapısı daha da somutlaşmış ve NATO imkân ve kabiliyetlerine güvenceli erişim (guaranteed access) kararlaştırılmıştır (Çakmak, 2007: 37).

17 Mart 2003'te imzalanan Berlin Artı düzenlemeleri, AB-NATO arasındaki iş birliğinin kurumsal çerçevesini oluşturmuştur. Buna dayanarak AB, ihtiyaç duyduğu hallerde NATO'nun lojistik ve planlama kapasitelerinden faydalanabilmektedir. Balkanlardaki ve Afganistan'daki kriz yönetimi faaliyetleri, bu iş birliğinin alan bulduğu örnekler arasında yer almaktadır (Reichard, 2004: 52).

Ancak ABD'nin 2003'te Irak'a yönelik tek taraflı müdahalesi, AB üyesi ülkeler arasında ciddi görüş ayrılıkları yaratmıştır. Bu durum, AB'nin bir yandan ABD ile güvenlik alanında dayanışmayı sürdürmek isterken öte yandan daha bağımsız bir savunma rolü geliştirme çabası içinde olduğunu göstermiştir (Çomak, 2005: 46).

Bu çerçevede 2003 Brüksel Zirvesi'nde kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi, AB'nin uluslararası güvenlik ortamında üstleneceği rolü tanımlamıştır. Belgede, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi tehditlere karşı hiçbir ülkenin tek başına hareket edemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca AB'nin, ekonomik gücünü küresel güvenlikte de hissettirmek istediği vurgulanmış ve çok taraflılık, uluslararası hukuka bağlılık, iş birliği gibi ilkeler ön plana çıkarılmıştır (Güney, 2006: 15). Raporda “daha aktif”, “daha yetkin” ve “daha uyumlu” olma hedeflerinin altı çizilmiş, transatlantik bağların Avrupa güvenliği açısından hayati olduğu, NATO'nun önemini koruduğu ve AB ile NATO'nun stratejik ortaklıklarının geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. 2008 yılında yayımlanan ve Javier Solana tarafından sunulan “Report on the Implementation of the European Security Strategy” başlıklı ilerleme raporunda ise AB'nin değişen tehditler karşısında daha hızlı ve etkili mekanizmalar geliştirmeye ihtiyaç duyduğu vurgulanmıştır.

01 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki kurumsal yapılanmasını şekillendiren diğer önemli adımdır. Antlaşma ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının adı Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca AB'nin dış

politikasında bütünlük sağlayacak Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamı güçlendirilmiştir. Bununla birlikte Lizbon Antlaşması'nın, AB üye devletlerinin ulusal güvenlik ve savunma politikalarının kendine özgü niteliklerini koruma altına alması, ortak savunmaya dönüşebilecek bu politikanın yaşama geçirilmesini güçleştirmektedir (Özdal, 2008: 143; Çakmak, 2007: 37). Antlaşma, OGSP'yi NATO'ya alternatif bir savunma sistemi olarak sunmamaktadır. Aynı şekilde NATO'nun ortak savunma kurumu olduğu vurgusu, AB'nin askeri alanda ABD'den tam bağımsız bir güce dönüşmesinin yakın gelecekte sınırlı kalabileceğini göstermektedir.

AB içerisinde güvenlik ve savunma alanındaki iş birliği, üye ülkelerin NATO bünyesindeki taahhütleri ve ulusal çıkarlarıyla da bağlantılıdır. 2 Kasım 2010'da Londra'da imzalanan İngiltere-Fransa Savunma ve Güvenlik Antlaşması, savunma ve güvenlik konularında NATO çerçevesindeki sorumluluklara bağlı kalınacağını ve AB'nin OGSP yapılanmasına katkı sağlanacağını duyurmuştur. Ancak AB üyesi ülkelerin ekonomi ve mali kaynaklarını özellikle savunma harcamaları için yeterince artırmak istememesi, bu alandaki derin bütünleşmeyi yavaşlatmaktadır. ABD ise Avrupa savunma yükünün paylaşılmasını beklerken, AB'nin NATO dışında çok güçlü ve bağımsız bir savunma kapasitesi kurmasını arzu etmemektedir. Tüm bu süreç değerlendirildiğinde AB, ekonomik alanda kaydettiği bütünleşme düzeyini savunma politikasına aktarmakta zorlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde gerek transatlantik ilişkiler gerek Rusya ile yaşanan gelişmeler ve Balkanlardaki krizler gibi faktörler, AB'nin savunma ve güvenlik kapasitesinin sınırlarını göstermiştir. AB, bir yandan ABD ve NATO ile yakın çalışmaya devam ederken, diğer yandan kendi savunma kapasitesini geliştirme hedefinden vazgeçmemektedir. Buna karşın üye devletlerin farklı güvenlik ihtiyaçları ve siyasi çıkarları nedeniyle AB'nin kısa vadede bütünsel bir savunma yapısına ulaşması çok kolay görünmemektedir. Yine de AGSP/OGSP çerçevesinde atılan adımlar ve güvenlik stratejisinde belirlenen hedefler, AB'nin güvenlik ve savunma alanında daha etkin bir aktör olma yönündeki çabalarını canlı tutmaktadır.

3.2.2. AB-Rusya İlişkilerinde Hukuki Zemin

Avrupa Birliği (AB) ile Rusya arasındaki ilk temasların, Sovyetler Birliği ve Avrupa Topluluğu arasında 1970’li yılların sonlarında gerçekleşen görüşmelere uzandığı belirtilmektedir. Bu dönemde, 1962 Küba Krizi sonrasında yaşanan yumuşama ortamının katkısıyla diyalog çabaları yoğunlaşmıştır. Sovyetler Birliği 1988 yılında Avrupa Topluluğunun varlığını tanımıştır. Bu gelişme, 1989’da “Ticaret ve İşbirliği Antlaşması”nın imzalanmasıyla somut hale gelmiştir.

Bu antlaşmanın ardından AB-Rusya ilişkilerinin hukuki temelini belirleyen en önemli belge 24 Haziran 1994 tarihli “Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması” olmuştur. Bu antlaşmanın on yıllık bir süre için kabul edildiği ve herhangi bir itiraz olmaması durumunda uzatılacağı hükme bağlanmıştır. Antlaşmanın genel amaçlarını uluslararası barış, güvenlik ve demokratikleşmeyi teşvik etmek, politik, ticari, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmek şeklinde sıralamak mümkündür.

AB’nin Haziran 1999’da kabul etmiş olduğu “Rusya Hakkındaki Ortak Strateji” adlı belge ise istikrarlı, demokratik ve refah düzeyi yüksek bir Rusya’nın, Avrupa kıtasının geleceği açısından ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bunun ardından AB’nin yayımlamış olduğu stratejik dokümanlara karşılık olarak Rusya da “Rusya’nın AB’ye Yönelik Orta Vadeli Stratejisi (2000-2010)” adlı belgeyi Ekim 1999’da açıklamıştır. Rusya’nın bu strateji aracılığıyla ekonomik güvenlik konsepti ve çok kutuplu dünya yaklaşımıyla uyumlu hedefler belirlemiş olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede Rusya’nın Avrupa kıtasındaki çıkarlarını savunmayı ve yerel çatışmaların engellenmesi için AB ile birlikte çalışmayı ön plana aldığı görülmüştür. Ayrıca Batı Avrupa Birliği ile iş birliği girişimlerinin hızlandırılması yoluyla NATO’nun Avrupa’daki rolünü dengelemek isteği de dile getirilmiştir (Türker, 2007: 33).

Bu belge alışverişinden sonra ilişkilerini geliştirmeyi hedefleyen AB ve Rusya, Mayıs 2003 St. Petersburg Zirvesi’nde “dört ortak alan” belirlemiştir. 2005 Moskova Zirvesi’nde ise bu alanlarla bağlantılı yol haritası kararlaştırılmıştır. Söz konusu dört alan; ortak ekonomik alan, özgürlük-güvenlik-adalet, dış güvenlik ve araştırma-eğitim şeklinde tanımlanmıştır. Ortak ekonomik alanda mevzuat uyumlulaştırma ve özellikle enerji konusundaki karşılıklı bağımlılığın yönetilmesi amaçlanmaktadır. AB-Rusya ilişkilerinde enerji meselesi, AB’nin ithal ettiği

enerjinin Rus ekonomisine önemli bir finansman sağlayan unsur olması nedeniyle kritik önemdedir. Özgürlük, güvenlik ve adalet alanında ise sınır ötesi suçlar ve terörle mücadele, insan haklarına saygı, basın özgürlüğü gibi konularda Rusya'nın AB beklentilerini ne ölçüde karşıladığı gündemdedir. Özellikle Kuzey Kafkasya meselelerinde Rusya'nın tutumu AB tarafından sürekli eleştirilmiştir. Dış güvenlik konusunda AB ile Rusya'nın, Avrupa ve ötesinde istikrarı sağlamaya katkıda bulunma niyetleri öne çıkmaktadır. Bu çerçevede BM, AGİT ve Avrupa Konseyine yapılan vurgu, ABD hegemonyasını dengeleme arayışının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Araştırma ve eğitim alanına yönelik girişimlerde de siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarın teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

AB, "Ülke Strateji Bildirisi (2007-2013) Rusya Federasyonu" adlı belgesinde, Rusya'nın siyasi ve ekonomik açıdan istikrarlı olmasıyla AB'nin çıkarlarını bağdaştırmakta ve bu istikrarın enerji arz güvenliği, yumuşak güvenlik tehditleriyle mücadele gibi alanlarda iş birliğini gerekli kıldığına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte AB kurumlarının, ilan edilen dört ortak alana yönelik uygulamalarda yeterli ilerleme sağlanamadığına dair değerlendirmeleri bulunmaktadır.

2010 Rostov Zirvesi'nde sunulan "Modernizasyon için Ortaklık" metninde, ekonomik ve teknik modernizasyon ile hukukun üstünlüğü gibi alanlara vurgu yapılmıştır. Ancak 1994 "Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması"nın güncel gereksinimlerle uyuşmaması ve Rusya'nın artan enerji gelirleri sayesinde etkisini artırmak istemesi, iki tarafa da yeni bir kapsamlı antlaşma ihtiyacını işaret etmektedir. 2008 Khanty Mansiysk Zirvesi'nde başlayan görüşmeler bu doğrultuda şekillenmiştir.

Rus ekonomisinin doğal gaz gibi kaynaklar sayesinde güçlenmiş olması, Moskova'ya AB ile ilişkilerinde daha yönlendirici bir konum alabilme imkânı sağlamıştır (Musaoğlu & Özgöker, 2008: 82). Bu durum, Rusya'nın bir önceki döneme kıyasla AB'ye karşı daha talepleri yüksek bir profil çizmesine neden olmuştur. Enerji piyasasındaki etkisinin artması, Avrupa'nın özellikle kış dönemlerindeki doğalgaz arzında sıkıntı yaşamaması adına AB-Rusya ilişkilerini kaçınılmaz şekilde ön plana çıkarmaktadır. İki taraf da aralarındaki hukuki çerçevenin güncellenmesi gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın "Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması"nın yeniden ele alınması konusundaki ısrarının

yalnızca teknik boyutlardan ibaret olmadığı, güçlenen ekonomik altyapısının yarattığı özgüvenle Moskova'nın iş birliğini hem kendi çıkarları hem de çok kutupluluk fikri doğrultusunda daha farklı biçimlendirmek istediği anlaşılmaktadır.

3.2.3. Enerji Güvenliği ve Rusya'ya Bağımlılık

Soğuk Savaş sonrasında enerji, Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir sektör konumuna gelmiştir. Batı Avrupa ülkeleri, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinden petrol ve doğalgaz arzını güvenli şekilde sağlayabilirlerse Orta Doğu'ya olan enerji bağımlılıklarının azalacağı değerlendirmesini yapmıştır. Rusya ve hidrokarbon kaynaklarına sahip SSCB ardılı ülkeler de enerji üretim potansiyellerini artırabilmek için Batılı şirketlere ihtiyaç duymuştur. Bu karşılıklı çıkarlar, 1991'de Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu sürecini başlatmış ve 1994'te Lizbon'da AB ve 50 ülkenin imza attığı Enerji Şartı (Energy Charter Treaty-ECT) ortaya çıkmıştır.

Rusya'nın, kendine ait gaz dağıtım ağını diğer Orta Asya ülkelerine de kullanırmak zorunda kalma ihtimali ve yabancı yatırımcılara ulusal yatırımcılarla eşit haklar tanınma gerekliliği gibi hususların, bu gecikmede etkili olduğu belirtilmektedir (Demir, t.y.). Rusya'nın çıkarlarını korumak adına enerji kaynaklarını stratejik baskı unsuru olarak değerlendirmesi, kendisini hukuki bağlayıcılığı olan antlaşmalara mesafeli tutmasına yol açmaktadır (Heinz, 2007: 41). Öte yandan Avrupa Güvenlik Stratejisinde 2030 yılına kadar AB ülkelerinin petrol ve doğalgazın %75'ini ithal edeceğinin öngörülmesi ve Rusya'dan yapılan enerji ithalatının her geçen yıl artması, AB açısından enerji güvenliğini kritik bir gündem maddesi haline getirmiştir. 2008 tarihli Avrupa Güvenlik Stratejisinin Yürütülmesine İlişkin Raporda da enerjide dışa bağımlılığın yarattığı risklere ve Rusya'nın AB için en önemli enerji kaynağı olmaya devam ettiğine vurgu yapılmıştır. Rusya'nın, istediğinde gaz sevkiyatını kesme seçeneğine sahip olması AB'yi bu konuda savunmasız bırakmaktadır.

Diğer taraftan AB'nin enerji arzında Moskova'ya bağımlı olması, Rusya açısından da AB'ye bağımlılığı doğurmaktadır. Rusya, ekonomisini hidrokarbon ihracatına dayalı bir modelle sürdürdüğü ve gelirlerinin önemli kısmını AB'ye yaptığı

satışlardan elde ettiği için bu bağımlılığı tek taraflı şekilde yönetmesi mümkün değildir. Uzun süreli kesintiler ya da AB'nin alternatif kaynaklar bulması, Rusya ekonomisinin zarar görmesine ve askeri dahil pek çok alanda modernizasyon hedeflerinin sekteye uğramasına neden olabilecektir. Bu tablo, AB ve Rusya'nın enerji konusundaki ilişkilerinde iki yönlü bir bağımlılığın söz konusu olduğunu göstermektedir. Avrupa, enerji kaynaklarını ve nakil hatlarını çeşitlendirme ihtiyacının farkındadır ve Rusya da hem ekonomik hem de politik açıdan AB ile iş birliği yürütmek durumundadır. Dolayısıyla AB ile Rusya arasındaki enerji eksenli ilişkilerde karşılıklı bağımlılık, güvenlik ve ekonomi boyutlarını aynı anda barındırmakta ve tarafları dönemsel iş birliği arayışlarına sevk etmektedir.

3.2.4. AB Komşuluk Politikası ve Rusya

AB Komşuluk Politikası, aday statüsüne alınmamış komşu ülkelerle ilişkileri güçlendirmeyi hedefleyen ve bu çerçevede bölgesel çok taraflı girişimlerle tamamlanan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Politika kapsamında Ortak kabul edilen ülkelere demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi konularda Eylem Planları hazırlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda Doğu Ortaklığı, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'yı AB'ye yaklaştırmayı öngörmektedir. Ancak Rusya, Doğu Ortaklığı'nı kendi etki alanını daraltmaya yönelik bir girişim olarak değerlendirerek itiraz etmektedir (AB-Doğu ortaklığı zirvesi, t.y.). Karadeniz Sinerjisi de Komşuluk Politikasını tamamlayıcı bir girişim niteliğindedir ve ulaştırma, enerji, çevre gibi alanlarda bölge ülkeleriyle iş birliğinin geliştirilmesini öngörmektedir. Buna karşın 2010 AB Karadeniz Stratejisi Taslak Raporunda, Rusya-Gürcistan geriliminin Sinerji girişiminin stratejik vizyonunu zayıflattığı belirtilmektedir.

AB ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, eski Sovyet etki alanına dâhil olan ülkelerin örgüt bünyesine katılması nedeniyle Rusya tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Rusya başlangıçta NATO genişlemesini ön planda tutsa da AB'nin sonradan Baltık ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkeleriyle sınırdaş hale gelmesi Moskova'nın endişelerini artırmıştır. Ayrıca AB'nin Doğu Ortaklığı aracılığıyla bölgeye istikrar ve reformlar getirme hedefi, Rusya'nın yakın çevre olarak

tanımladığı coğrafyada kendi nüfuzunu koruma çabasıyla çelişmektedir. Karadeniz Sinerjisi kapsamında geliştirilen projeler de bölgedeki jeopolitik çekişmeleri gözler önüne sermekte, Türkiye ve Rusya'nın Karadeniz'de AB'yi yeni bir rekabet unsuru olarak görmesi Sinerji'nin etkinliğini kısıtlamaktadır. Bu durum, hem AB Karadeniz stratejisinde hem de bölgenin güvenlik politikalarında dengelerin kolayca değişmeyeceğini göstermektedir.

AB Komşuluk Politikası, bölgeselcilik yaklaşımıyla tanımlanmış bir “ara formül” şeklinde görülürken Rusya, çevresiyle ilişkileri daha çok jeopolitik kavramlar üzerinden yorumlamaktadır (Musaoğlu & Özgöker, 2008: 91). Bu bakış açısı farklılığı, AB'nin “yakın çevre” ülkelerine sunduğu perspektifin üyelik garantisi içermemesiyle birleştiğinde, söz konusu ülkelerin Rusya'nın etkisine açık kalabilecekleri ihtimalini doğurmaktadır. Nitekim AB, Doğu politikasında Rusya'ya nasıl bir konum verileceğini netleştiremeyince eski doğu bloğu ülkelerinin bir kısmı için cazip görünen ancak kesin entegrasyon sunmayan bir model oluşmuştur. Bu durum, AB ile Rusya arasında jeopolitik gerginliklere yol açmış ve Rusya'nın, kendisini Kuzey Afrika ile aynı çerçeveye yerleştiren Komşuluk Politikası kurgusuna itiraz etmesine neden olmuştur.

3.3. AB-RUSYA İLİŞKİLERİNDE KRİTİK DÖNEMLER

AB-Rusya ilişkilerinde kritik dönüm noktaları, Avrupa Birliği'nin dış politika ve güvenlik stratejilerinde önemli sınavlar teşkil etmiştir. 2008 Gürcistan Krizi, AB'nin bölgesel çatışmalarda etkili bir rol üstlenme kapasitesini test ederken, kurumsal ve politik yetersizliklerin altını çizmiştir. İzleme misyonları ve diplomatik çabalar gibi girişimlerle çatışma yönetiminde aktif bir profil sergilemeye çalışan AB, aynı zamanda üye ülkeler arasındaki stratejik uyum eksikliğiyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 2014 yılında Kırım'ın ilhakıyla devam eden süreç, Rusya'ya yönelik yaptırımlar ve enerji politikalarının yeniden şekillendirilmesi gibi adımlarla AB-Rusya ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Son olarak, 2022 Rusya-Ukrayna savaşı, AB'nin güvenlik ve savunma politikalarında köklü değişimlere yol açarak, stratejik özerklik, enerji güvenliği ve hızlı karar alma mekanizmalarının geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu dönemler,

AB'nin hem kurumsal kapasitesini hem de üye devletler arasındaki dayanışma ve stratejik uyumu güçlendirme çabalarını şekillendirmiştir.

3.3.1. 2008 Gürcistan Krizi ve Avrupa'nın Güvenlik Tepkisi

2008 yılında patlak veren Gürcistan Krizi, Avrupa Birliği (AB) açısından beklenmedik bir sınama işlevi görmüştür. Bu kriz, AB'nin Güney Kafkasya'daki rolünü güçlendirmeye yönelik hevesine rağmen karşılaştığı zorlukları ve güvenlik politikalarındaki kısıtlılıkları ortaya koymuştur (Sinkkonen, 2011: 272; Alexandrova-Arbatova, 2013: 70). O dönemde AB, iç bölünmeler ve kapsamlı bir güvenlik mimarisi eksikliği nedeniyle sahada etkili adımlar atmakta güçlük yaşamıştır. Krize yanıt olarak Fransa'nın dönem başkanlığında yürütülen arabuluculuk çabaları ve sonrasında devreye alınan izleme misyonu, AB'nin çatışma yönetiminde proaktif bir profil geliştirmesi gerektiğini göstermiştir (Beauregard, 2016: 390). Ancak bu girişimler, AB içinde stratejik bütünlük sağlamanın zorluğunu da gözler önüne sermiştir.

Krizin ardından geliştirilen Avrupa Birliği İzleme Misyonu (EUMM), sahada istikrarı korumayı ve Gürcistan sınır bölgelerinde gerilimi azaltmayı hedeflemiştir (Fischer, 2009: 379). Misyonun başlangıçta öngördüğü temel amaçlar, güvenlik durumunu gözlemek ve yerel düzeyde iletişim kanallarını açık tutmaktır. Öte yandan Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'daki askeri varlığını güçlendirmesi ve bu bölgelere EUMM'nin erişimine izin vermemesi, misyonun etkinliğini sınırlamıştır. Sahadaki askeri tahkimat, yerel halka yönelik kısıtlamalara da yol açmış, bu durum eğitim ve seyahat özgürlüğü gibi alanlarda derin sorunlar doğurmuştur (Fischer, 2009: 379).

AB, diplomatik düzeyde ise ateşkes anlaşmasının müzakeresine destek olarak Cenevre Uluslararası Görüşmeleri'ni teşvik etmiştir (Sinkkonen, 2011: 272). Bu görüşmeler Gürcü, Rus, Abhaz ve Güney Osetyalı temsilcileri bir araya getirerek Olay Önleme ve Müdahale Mekanizması gibi mekanizmaları geliştirmiştir. Böylece sınır ihlalleri veya tutuklamalar gibi gündelik sorunların masaya yatırılması hedeflenmiştir (Fischer, 2009: 379). Ancak siyasi irade eksikliği ve AB'nin bölgeye yönelik uzun vadeli kapsamlı bir stratejisinin henüz tam olarak şekillenmemiş

olması nedeniyle, bu görüşmelerin barış sürecine etkisi kısıtlı düzeyde kalmıştır (Whitman & Wolff, 2010: 100).

Kriz, AB'nin dış politikada kendi kurumsal yetersizliklerini de gözler önüne sermiştir. Üye devletlerin Rusya'ya karşı ortak bir çizgi geliştirmekte isteksiz davrandığı ve AB Konseyi açıklamalarının çoğu zaman belirsiz ifadelerle sınırlı kaldığı görülmüştür (Beauregard, 2016: 390). Buna ek olarak, ortak bir Dış Eylem Servisi'nin kurumsal olarak tam gelişmemiş olması, AB'nin çatışma yönetiminde hızlı ve bütünlüklü tepki verme kapasitesini engellemiştir (Whitman & Wolff, 2010: 100). Bu durum, AB'nin güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmesi gerektiğine dair güçlü bir farkındalığa yol açmıştır.

Öte yandan 2008 sonrasında AB, Doğu Ortaklığı gibi bölgesel inisiyatiflerle Gürcistan ve diğer komşu ülkelerle ilişkileri derinleştirmeye çalışmıştır (Akhvlediani, 2022: 227). Bu çabalar, özellikle Rusya'nın etki alanını genişletme girişimlerine karşı bölge ülkelerinin savunmasızlığını azaltmayı ve demokratik reformları desteklemeyi amaçlamıştır. Gürcistan, Moldova ve Ukrayna ile geliştirilen Ortaklık Anlaşmaları ve Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanları gibi mekanizmalar, AB'nin bölgedeki güvenlik ve istikrarı sağlamada ekonomik araçlarını kullanma iradesini göstermiştir (Akhvlediani, 2022: 227). Ancak hukukun üstünlüğü ve demokratikleşme gibi konularda yaşanan yapısal sorunlar, bu süreçte ek çabalar gerektirmiştir.

Kriz ayrıca Avrupa'nın geniş anlamda savunma ve güvenlik mimarisinin revizyonunu tetikleyen faktörlerden biri olmuştur. BM Güvenlik Konseyi, AGİT ve NATO'nun çatışma önlemedeki etkisizliği, AB içinde yeni bir güvenlik anlayışının tesis edilmesi yönünde tartışmalara yol açmıştır (Alexandrova-Arbatova, 2013: 70). Özellikle Kafkasya'da kalıcı barış ve istikrar sağlanabilmesi için Rusya dahil olmak üzere tüm bölgesel aktörlerin ilgisini gözeten işbirlikçi bir modele ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır (Antonenko, 2009: 265). Bununla birlikte, Moskova yönetimiyle ilişkilerde yaşanan gerilimler, AB'nin güvenlik politikasında ortak bir stratejik kültür oluşturmayı zorlaştırmıştır (Zaslavskaya & Averre, 2019: 158).

Sonuç olarak, 2008 Gürcistan Krizi AB'nin güvenlik politikalarında belirgin bir dönüm noktası olmuştur. Bir yandan EUMM'nin kurulması ve Cenevre Görüşmeleri gibi diplomatik adımlar atılmış, diğer yandan AB kurumlarının

kurumsal yetersizlikleri gündeme gelmiştir. AB, kriz sonrası dönemde Doğu Ortaklığı çerçevesinde bölgesel işbirliğini güçlendirmeyi denemiştir (Akhvlediani, 2022: 227). Ancak Rusya'nın ayrılıkçı bölgelerdeki askeri varlığını artırması ve AB içinde ortak irade eksikliği gibi etkenler, süreci karmaşık hale getirmiştir. Yine de AB, insan güvenliği perspektifini ön plana alarak ve çatışma sonrası senaryolarda uzun vadeli katılım taahhüdü sunarak bölgeye nüfuzunu artırmaya çalışmıştır (Sinkkonen, 2011: 272; Whitman & Wolff, 2010: 100). Bu deneyim, AB'nin gelecekteki benzer krizlerde daha hazırlıklı olabilmesi için kurumsal reformların ve üye devletler arası koordinasyonun önemini teyit etmiştir.

3.3.2. 2014 Kırım'ın İlhakı ve AB Yaptırımları

2014 yılında gerçekleşen Kırım'ın ilhakı, Avrupa Birliği (AB) nezdinde Rusya hakkındaki algıyı belirgin biçimde dönüştürmüştür. Bu olay, AB için Rusya'nın artık yalnızca bir iş ortağı değil aynı zamanda bölgesel düzende tehdide yol açan bir aktör olarak görülmesine neden olmuştur (Kaczmarek, 2018: 1532). AB Konseyi, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını ve Doğu Ukrayna'daki faaliyetlerini egemenlik ihlalinin açık göstergesi olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede AB, politik ve ekonomik alanda kapsamlı yaptırımlar uygulama kararına varmıştır (Karlović ve diğerleri, 2021: 350). Yapılan çalışmalar, AB'nin iç dinamikleri ve kurumları arasındaki güç dengesizlikleri gibi etkenlerin 2014'te alınan önlemleri sınırlı kıldığını göstermektedir (Sanus ve diğerleri, 2024: 1282). Yine de 2014 yaptırımları, AB-Rusya ilişkilerinde uzun dönemli sonuçlar doğurmuştur.

AB'nin ilk etapta uygulamaya koyduğu yaptırımlar arasında finans, enerji ve savunma gibi kilit sektörlerle yönelik sektörel kısıtlamalar, belirli devlet kuruluşlarına ve iş insanlarına seyahat yasakları, varlık dondurmaları ve teknolojik ekipman satışına yönelik engeller bulunmaktadır (Romanova, 2016: 789). AB, finans kuruluşlarının Rusya'ya yönelik faaliyetlerini daraltarak ülkenin sermaye piyasalarına erişimini zorlaştırmıştır (Drott ve diğerleri, 2024: 45). Ayrıca ileri teknoloji ürünlerinin ve savunma amaçlı donanımın Rusya'ya ihracına yönelik sınırlamalar getirilmiştir (Meissner & Graziani, 2023: 385). Bu önlemler, başta Rus bankaları olmak üzere pek çok Rus şirketinin uluslararası finans piyasalarından

dışlanmasına veya yüksek maliyetlerle karşılaşmasına neden olmuştur (Drott ve diğerleri, 2024: 45).

Rus ekonomisi, uygulamaya konulan yaptırımlar sonucunda finansal ve ticari alanlarda daralmalar yaşamıştır. Teknoloji ve savunma sanayisine getirilen kısıtlamaların etkisi, Rusya'nın yüksek teknoloji ürünlerine erişimini güçleştirmiş ve askeri üretim kapasitelerini kısmen zayıflatmıştır (Rácz ve diğerleri, 2023: 54). Bazı Batılı firmaların piyasadan çekilmesi, Rusya'da üretkenlik kaybını tetikleyerek beyin göçünü artırmıştır (Rácz ve diğerleri, 2023: 54). Avrupa Birliği ile Rusya arasındaki ticaret hacmi de gerilemiştir. Kırım'ın ilhakından kısa süre sonra uygulanan karşılıklı ambargolar, özellikle tarım ve gıda sektöründe büyük kayıplara neden olmuştur (Romanova, 2016: 789). Aynı dönemde Rusya, AB'yi "güvenilir ticaret ve stratejik işbirliği partneri" olarak görmekten uzaklaşmaya başlamıştır.

Bu yaptırımlar yalnızca ekonomik boyutta kalmamış, AB-Rusya ilişkilerinin siyasi ve toplumsal tarafını da etkilemiştir. Özellikle Kırım'ın ilhakını takiben yaşanan kriz, AB üye ülkeleri arasındaki dış politika koordinasyonunu güçlendirmiştir (Karlović ve diğerleri, 2021: 360). Araştırmalar, Rusya'ya yönelik saldırgan eylemlerin AB üyesi toplumlarda AB kurumlarına ve "daha derin entegrasyon" fikrine karşı artan bir desteği tetiklediğini öne sürmektedir (Kıratlı, 2024). Ancak yaptırım kararlarının alınması ve uygulanması sürecinde AB kurumları içindeki güç mücadeleleri de öne çıkmıştır. Bazı üye devletlerin Rusya ile enerji bağımlılığının yüksek olması ve Avrupa Komisyonu'nun başta isteksiz davranması, 2014'teki cevap kapasitesini sınırlamıştır (Sanus ve diğerleri, 2024: 1284).

Yaptırımların etkisi tümüyle Moskova'yı politik tutumunu değiştirmeye zorlayacak düzeye ulaşmamış olsa da, AB içindeki birlik ve dayanışma mesajının güçlenmesine katkı sağladığı gözlemlenmektedir (Karlović ve diğerleri, 2021: 345). Rus finans kurumlarının izole edilmesi ve teknolojik ithalat kısıtlamalarının kalıcılığı, Rusya ekonomisini uzun vadede yavaşlatıcı bir etki yaratmaktadır (Rácz ve diğerleri, 2023: 54). Aynı zamanda, AB-Rusya arasındaki ilişkilerde siyasi temaslar giderek azalmış ve ikili düzeydeki diyalog platformları daralmıştır (Romanova, 2016: 789). Çeşitli çalışmalarda, 2014 krizinden sonra gelen "tematik

kopuşun” zamanla derinleşerek Moskova ve Brüksel arasındaki güven eksikliğini kalıcı hale getirdiği vurgulanmaktadır (Meissner & Graziani, 2023: 390).

Sonuç olarak, 2014 yılında Kırım’ın ilhakıyla başlayan süreç, AB’nin Rusya algısında radikal bir değişime yol açmıştır. Bu değişim, kapsamlı ekonomik ve siyasi yaptırımları beraberinde getirmiştir (Kaczmarek, 2018: 1532). Finansal kuruluşlardan savunma sanayisine uzanan geniş bir sektörel yelpazede uygulamaya konulan yaptırımların, Rusya’nın ekonomik yapısını ve uluslararası siyasi konumunu zora soktuğu belirtilmektedir. Öte yandan AB içinde dış politika konusunda daha büyük bir birlik sağlaması, bu yaptırımların önemli bir diplomatik çıktısı olarak görülmüştür. Yaptırımların tam olarak hangi ölçüde amacına ulaştığı tartışılrsa da, 2014 sonrası dönemde AB ile Rusya arasındaki ilişkilerin sertleştiği ve karşılıklı güvenin uzun vadede sarsıldığı net şekilde anlaşılmaktadır.

3.3.3. Rusya-Ukrayna Savaşı ve Avrupa Güvenlik Politikalarının Yeniden Şekillenmesi

Rusya’nın 2022’de Ukrayna’yı işgali, Avrupa Birliği’nin (AB) güvenlik ve savunma politikalarında köklü değişikliklere yol açmıştır. AB, önceki yıllarda çeşitli dış politika ve güvenlik konularında zaman zaman bölünmüş bir tutum sergilemiş olsa da savaşın patlak vermesiyle birlikte Rusya’ya karşı benzeri görülmemiş yaptırımlar uygulamıştır ve Ukrayna’ya yönelik askeri desteğini artırmıştır (Casier, 2023: 343). Bu süreçte AB, diplomatik ve ekonomik yaptırımların ötesine geçerek askeri donanım, mali yardım ve koordineli siyasi hamleler gibi farklı düzeylerde kolektif aksiyonlar geliştirmiştir. Üye devletler, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) çerçevesinde ortak harekât planlamasına ve Avrupa Barış Tesisleri’nin sağladığı finansal mekanizmalarla Ukrayna’ya silah tedarikine öncelik vermeye başlamıştır (Fiott, 2023). Böylece AB, Ukrayna’ya yalnızca ekonomik yardım sağlayan bir aktör olmaktan öteye giderek, askerî malzeme ve teknolojik destek sağlama konusunda daha aktif bir konum üstlenmiştir.

Rusya-Ukrayna savaşının AB savunma politikaları üzerindeki etkisi, AB içinde stratejik özerkliğe dair tartışmaları yeniden canlandırmıştır (Helwig, 2023: 60).

Özellikle savaşın ilk evrelerinde, Avrupa'nın ABD'nin güvenlik garantilerine olan bağımlılığının altı çizilmiş ve bu durum, üye devletleri NATO çerçevesindeki işbirliğini sürdürürken aynı zamanda “daha bağımsız bir Avrupa savunması” fikrini de güçlendirmeye yöneltmiştir. Bazı üye ülkeler, AB'nin stratejik özerklik kapasitesini artırmak için savunma harcamalarını yükseltmiş ve ortak tedarik projelerine fon ayırmıştır. Ancak bu girişimlere rağmen, NATO'nun kolektif savunmadaki kritik rolü devam etmektedir ve bu iki yapının birbirini tamamlayıcı şekilde güçlendirilmesi gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır (Börzel, 2023: 14).

Savaş, AB'nin enerji politikasında da önemli dönüşümlere yol açmıştır. Rusya'dan gelen enerji kaynaklarına uzun süredir bağımlı olan birçok üye devlet, alternatif tedarikçilere yönelmeye ve yenilenebilir enerjiye yönelik yatırımlarını hızlandırmaya başlamıştır (Goldthau & Young, 2023: 118). Bu durum, enerji güvenliğinin AB içinde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik ve güvenlik boyutunun da ön plana çıktığını göstermektedir. Rus gazını kademeli olarak azaltmaya dönük RepowerEU gibi inisiyatifler, AB'nin enerji politikasının güvenlik merkezli bir yaklaşımla yeniden tanımlandığını ortaya koymuştur (LaBelle, 2024: 101314). Böylece temiz enerji hedeflerinin menkul kıymetleştirilmesi ve devlet müdahalesinin artışı, AB'nin kriz dönemlerinde piyasa mekanizmasına yalnızca bırakılmayacak kadar kritik bir alan olduğunu öne çıkarmaktadır.

Rusya'nın saldırgan eylemleri, AB içinde daha derin savunma işbirliği arayışlarını güçlendirmiştir (Hoeffler, Hofmann & Mérand, 2024: 13). Bir yandan üye devletler, ulusal savunma kabiliyetlerini artırmaya dönük adımlar atarken, diğer yandan da AB kurumlarının koordinasyonunu geliştiren yeni tedbirler benimsemiştir. Bazı üye ülkeler, savunma kapasitesini güçlendirmek amacıyla askerî bütçelerini hızlıca artırmış ve bölgede caydırıcılığı yüksek bir güç dengesi oluşturma gayreti içine girmiştir (Smith, 2024: 83). AB, Ukrayna kriziyle iyice belirginleşen tehdit ortamında karar alma süreçlerinde esneklik sağlamak amacıyla, dış politika ve güvenlik politikasında oybirliği kuralının neden olduğu yavaşlamayı gidermeye yönelik reform arayışlarına da hız vermiştir (Maurer, Whitman & Wright, 2023: 25). Ancak bu reformların nasıl ve ne ölçüde hayata geçirileceği konusundaki görüş ayrılıkları halen devam etmektedir.

Tüm bu gelişmeler, Avrupa savunma politikasının “Zeitenwende” olarak adlandırılan bir kırılma anına girdiğine işaret etmektedir (Mello, 2023: 12). Almanya’dan gelen yüksek savunma harcamaları taahhütleri, Fransa’nın Avrupa stratejik özerkliği konusundaki ısrarlı vurgusu ve Orta-Doğu Avrupa ülkelerinin Rus tehdit algısına dayalı talepleri, AB içinde savunma politikalarının yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Yine de, ortak bir AB ordusu kurma veya savunma alanında tam bir bütünleşmeyi gerçekleştirme yönünde hızla ilerleyen bir iradeden bahsetmek güçtür (Biscop, 2022). Üye devletlerin ulusal egemenliklerini devretme konusundaki çekinceleri, bu alandaki bütünleşmeyi kısıtlamaktadır. Bununla birlikte, çatışmaya karşılık üretilen kolektif eylemler ve güçlenen tehdit algısı, AB çapında savunma gündeminin eskisine kıyasla çok daha kararlı bir tutumla ele alındığını göstermektedir.

Sonuç olarak Rusya-Ukrayna savaşı, AB’nin güvenlik ve savunma politikalarında önemli bir dönemeç noktası oluşturmuştur. Bir yandan benzeri görülmemiş yaptırımlar ve Ukrayna’ya sağlanan askeri yardımlar, AB’nin caydırıcılık kapasitesini sergilemesini sağlamıştır. Diğer yandan stratejik özerklik, enerji bağımsızlığı ve daha hızlı karar alma gibi konular, AB’nin kriz zamanlarında ulusal ve ortak çıkarları birleştiren politikalar tasarlaması gerektiğini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu yeni jeopolitik konjonktürde AB, kendi savunma yetkinliklerini geliştirmeye ve NATO ile uyumu korumaya devam etmektedir. Öte yandan, hızlı değişen güvenlik ortamında üye devletlerin uzun vadeli bir stratejik yol haritası üzerinde anlaşmaya varması gerekmektedir. Savaşın, AB bünyesindeki savunma işbirliğinin ileri düzeye taşınmasında katalizör görevi üstlendiği gözlemlenmektedir. Ancak bu dönüşümün ne ölçüde derinleşeceği, AB içindeki siyasi uzlaşının ne kadar sağlam olduğu ve ulusal önceliklerin ortak stratejik vizyonla ne kadar örtüştüğü gibi faktörlere bağlı görünmektedir.

3.4. AVRUPA BİRLİĞİ RUSYA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Avrupa Birliği (AB), Rusya’nın Ukrayna’ya karşı başlattığı saldırı sonrasında güvenlik alanında yeni bir aşamaya geçmiş bulunmaktadır. Bu durum,

AB içerisinde uzun süredir devam eden dış ve güvenlik politikası hedeflerinin daha somut ve kararlı adımlarla hayata geçirilmesine katkıda bulunmuştur (Maurer ve diğerleri, 2024). Özellikle birliğin karar alma kapasitesi, kimlik algısı ve uluslararası ilişkilerdeki konumu, bu süreçte dikkate değer biçimde güçlenmiştir. AB, Rusya'nın saldırısı karşısında beklenenden hızlı ve kapsamlı biçimde tepki vermiştir. Yaptırımların süratle kararlaştırılması, Ukrayna'ya mali ve askeri kaynak aktarımının gerçekleştirilmesi ile stratejik olarak önemli sektörlerle yönelik dayanıklılık artırıcı önlemlerin alınması bu çerçevede örnek gösterilebilir (Costa & Barbé, 2023: 438). Üye ülkelerin, Rusya'ya yönelik onayladıkları yaptırımlarda oybirliği sağlaması ve silah desteği gibi konularda ortak mekanizmalar oluşturmaması, AB'nin birlik düzeyindeki savunma ve güvenlik hamlelerinin zeminini daha da güçlendirmiştir.

AB'nin bu gelişmeyi mümkün kılan kurumsal yapısında, Avrupa Komisyonu'nun üstlendiği rol de önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Komisyon, özellikle siber güvenlik, enerji arz güvenliği ve savunma sanayisi alanlarında AB çapında koordinasyonun sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Üye devletlerin ulusal egemenlik endişelerini göz ardı etmeden inşa edilen bu koordinasyon süreci, AB'nin dış politika ve güvenlikle daha bütüncül kararlar alabilme kapasitesini artırmış bulunmaktadır (Riddervold & Rosén, 2016: 695). Bu yaklaşım, AB içerisinde güvenlik ve savunma politikasının yalnızca askeri boyuta indirgenemeyeceğini, ekonomik ve teknolojik alanlardaki yetkinliklerin de devreye sokulduğunu göstermektedir (Helwig, 2023: 65). Rusya'nın eylemlerinin, AB için normatif bir tehdit olmanın yanı sıra doğrudan bir güvenlik riski olarak algılanması, karar alıcılarda hızlı hareket etme isteğini artırmış ve bu da dış politika araçlarının daha etkin şekilde bir arada kullanılmasıyla sonuçlanmıştır (Bosse, 2022: 540; Sjursen & Rosen, 2017: 28).

AB'nin kimlik boyutu, söz konusu çatışma ortamında değerler ve çıkarların dengeli biçimde gözetildiği bir “prensipli fakat gerçekçi” dış politika yaklaşımının pekiştiğini göstermektedir (Rieker & Riddervold, 2022: 465). Bu yaklaşımda, uluslararası hukuk ve insan hakları ihlallerine karşı normatif bir tepki gösterilmesinin yanı sıra, AB üyesi devletlerin güvenlik kaygılarının da kısa vadede giderilmesine yönelik stratejik tedbirler uygulanmaktadır (Maurer ve diğerleri,

2024). Bu iki boyutun bütünleşmesi, genişleme politikalarına da yansımış ve Ukrayna'nın adaylık statüsü gibi önemli kararlar hızla hayata geçirilmiştir. AB, uzun vadede istikrarlı bir Avrupa inşa edebilmek adına Rusya'nın uluslararası normları açıkça ihlal eden adımlarına karşı net tavır almaktadır. Aynı zamanda, kıtada daha geniş ölçekli bir çatışma riskinin önlenmesi için savunma, enerji ve siber güvenlik gibi çeşitli alanlarda dayanıklılığın artırılmasına odaklanmaktadır.

AB'nin ABD ve NATO ile olan yakın teması, Ukrayna'daki savaşın başlangıcından bu yana daha belirgin hale gelmiştir. NATO, Avrupa kıtasının kolektif savunma görevinde ana yapı olmayı sürdürmektedir. AB ise kendi araçlarını askeri mobilite, savunma sanayii iş birliği ve kritik altyapı koruması gibi başlıklarda kullanarak, kıtanın savunma kapasitesine katkıda bulunmaktadır (Håkansson, 2023: 442, 2024). Örneğin askeri mobilite, NATO'nun muharebe gerekliliklerine uygun şekilde birliklerin hızlı intikalini kolaylaştırmak için AB'nin yasal düzenlemeleri ve mali kaynaklarını harekete geçirdiği bir alan haline gelmiştir (Biscop, 2022). Böylece her iki kurumun birbirinin özgün alanlarını tamamlar nitelikte çalışması, Avrupa güvenliğinin çok boyutlu yapısında daha somut sonuçlar vermektedir (Fiott, 2023: 450). AB, aynı yaklaşımı ABD ile ticaret ve teknoloji gibi alanlarda da benimsemekte ve küresel gücünü artırabilmek için transatlantik ortaklığını sürdürmektedir (Becker, 2024: 700; Schmitz, 2023). Buna ek olarak, komisyon düzeyindeki temaslar ve ortak çalışma grupları aracılığıyla, Rusya'ya karşı yaptırımların uygulanması ve savaşın yan etkileriyle mücadele konularında AB-ABD iş birliğinin ivme kazandığı gözlenmektedir (Lynch, 2023).

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde bakıldığında, Ukrayna-Rusya savaşı sonrasında AB ile Rusya arasındaki güvenlik ilişkilerinin, gerilimin azaltılmasına dönük diplomatik girişimlerin yavaş ilerlemesine karşın, AB'nin kendi savunma ve stratejik otonomi alanında yaşadığı gelişmeleri daha da pekiştireceği öngörülmektedir (Helwig, 2023: 62; Orenstein, 2023: 337). Rusya'nın uluslararası hukuku ihlal eden faaliyetleri, AB nezdinde ortak tehdit olarak tanımlandığı sürece, AB üye ülkeleri arasındaki dayanışma mekanizmaları kuvvetlenmeye devam etmektedir. Bu durum, bir yandan Rusya ile diplomatik diyalogun asgari düzeyde sürdürülmesiyle sonuçlanırken diğer yandan AB'yi savunma, siber güvenlik ve dayanıklılık politikalarında daha bütünleşik hale getirmektedir (Riddervold ve

diğerleri, 2021: 25). Böylece AB, hem kurumsal karar alma hızını hem de daha net tanımlanmış bir kimlik çerçevesini koruyarak uluslararası sahnede gelişmeye devam etmektedir. Bu süreçteki belirleyici etkenler arasında, Rusya'nın atacağı adımlar, ABD'nin Avrupa güvenlik mimarisine yaklaşımı ve AB'nin iç dinamiklerindeki bütünleşme iradesi yer almaktadır (Genschel ve diğerleri, 2023: 350). Son tahlilde, AB'nin Rusya ile güvenlik ilişkilerinde öncelikli hedefinin uluslararası normların korunması ve ortak savunma çerçevesinde dayanışma ruhunun sürdürülmesi olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada ele alınan tarihsel ve siyasi süreçler, Avrupa'nın Soğuk Savaş dönemi ve sonrasındaki güvenlik algısının köklü değişimlerine işaret etmektedir. Hem Doğu Bloğu'nda hem Batı Bloğu'nda yaşanan silahlanma yarışı ve bloklar arası rekabet, kıtanın savunma önceliklerini derinden etkilemiştir. Nükleer caydırıcılık, konvansiyonel silahlanma ve toplumsal barış hareketleri, Avrupa'nın güvenlik gündeminde uzun süre belirleyici rol oynamıştır. Demir Perde ve Berlin Duvarı'nın yükselmesiyle şekillenen bölünmüşlük, savunma stratejilerinin sert bir ideolojik çerçevede gelişmesine yol açmıştır. Ancak yıllar geçtikçe, özellikle ekonomik ve toplumsal maliyetlerin artışı, halk hareketlerini güçlendirmiş ve Sovyet Bloğu'nun çözülmesine giden süreci hızlandırmıştır. Böylece kıta, Soğuk Savaş boyunca ağır bir gerilim atmosferini deneyimledikten sonra, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni bir dönemin eşiğine gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Avrupa'nın güvenlik yapılanmasına derin bir etki yapmış, AB ülkeleri ve eski Doğu Bloğu devletleri arasında yeni işbirliği kapıları aralamıştır. Bu süreçte Avrupa'nın Rusya algısı, belirsiz bir çerçevede şekillenmeye başlamış, bir yandan "stratejik ortaklık" fikri gündemde kalırken öte yandan Rusya'nın Batı dünyasına ne kadar entegre olacağı sorgulanmıştır. Doğu Avrupa'nın bağımsızlık arayışları ve ekonomik reform beklentileri, AB'nin genişleme politikalarıyla kesişmiştir. AB'nin cazibe merkezi olarak öne çıkması, Doğu Avrupa'da demokrasi, insan hakları ve piyasa reformlarını destekleyen güçlü bir motivasyon yaratmıştır. Gorbaçov'un perestroyka ve glasnost politikaları, bu reformcu rüzgârı etkilemekle birlikte Sovyet sistemini derin çelişkilerle de yüzleştirmiştir. Sonuç olarak, yeni kurulan cumhuriyetlerin Batı ile hızla yakınlaşması, Sovyet gücünün çöküşünü kaçınılmaz hale getirmiştir.

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya ile ilişkilerini hukuki temeller üzerinden geliştirmeye çalışmıştır. Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması gibi belgelere dayanan bu çabalar, iki tarafın da ekonomik ve siyasi düzeyde birbirine yakınlaşmasını hedeflemiştir. Ancak zamanla Rusya'nın enerji kaynaklarını stratejik bir araç olarak kullanması ve AB'nin Doğu Ortaklığı politikası, karşılıklı güvensizlikleri artırmıştır. Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu Avrupa ve

Kafkasya’da reform odaklı bir çerçeve kurmayı amaçlarken Rusya bu adımları kendi etki alanının daralması olarak değerlendirmiştir. Bu durum, AB ile Rusya arasındaki yapısal uyumsuzlukların giderek belirginleşmesine ve özellikle 2000’li yılların ortalarından itibaren ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.

2008 Gürcistan Krizi, AB’nin Rusya karşısındaki tepkisini ve çatışma yönetimi konusundaki eksiklerini açık biçimde gözler önüne sermiştir. Avrupa Birliği, Fransa’nın öncülüğünde diplomatik girişimler başlatsa da sahadaki varlığını ve etkinliğini artırmakta zorlanmıştır. Bir yandan Ateşkes Anlaşması’nın yürütülmesi ve İzleme Misyonu devreye sokulmaya çalışılmış, diğer yandan Rusya’nın ayrılıkçı bölgelere yerleşmesi engellenememiştir. Bu kriz, AB’nin ortak güvenlik ve savunma politikalarının henüz yeterli kurumsal derinliğe ulaşmadığını göstermiştir. Ayrıca üye devletler arasındaki çıkar farklılıkları, AB’nin Rusya’ya karşı kararlı bir duruş sergilemesini zorlaştırmıştır. Buna rağmen, kriz sonrası süreçte AB Doğu Ortaklığı girişimlerini hızlandırarak bölgeye daha fazla ilgi göstermeye çalışmıştır.

2014 yılında Kırım’ın Rusya tarafından ilhakı, AB’nin Rusya’ya karşı kapsamlı yaptırımlar uygulamasına yol açan ciddi bir dönüm noktası olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yaptırımlar, Rusya’nın finans sektöründen savunma sanayiine kadar geniş bir alanda sınırlamalar getirmiştir. AB, ilk kez bu ölçüde sert ekonomik ve siyasi tedbirleri arka arkaya devreye sokarak Rusya’nın uluslararası hukuka aykırı eylemlerini cezalandırma iradesini ortaya koymuştur. Yaptırımların tam olarak Rusya’yı geri adım atmaya zorlamadığı görülse de Avrupa ülkeleri arasında beklenenden daha güçlü bir ortak tutum doğmuştur. Böylece AB, kendi içinde bütünleşme sinyalleri vererek dış politikada daha etkili bir aktör olarak öne çıkma gayreti göstermiştir. Bu dönemde enerji bağımlılığı ve Rusya ile ticaret hacminin gerilemesi, Avrupa’nın savunma ve ekonomi alanlarını aynı potada değerlendirme gereğini doğurmuştur.

2022’de patlak veren Rusya-Ukrayna Savaşı, Avrupa Birliği’nin güvenlik politikalarında “dönüm noktası” şeklinde tanımlanabilecek bir süreci başlatmıştır. AB ülkeleri, Rusya’ya yönelik sert ve koordine yaptırımlar uygulamış, Ukrayna’ya askeri yardım sağlamak konusunda geçmişe kıyasla çok daha hızlı hareket etmiştir. Bu gelişmeler, Avrupa’nın NATO çerçevesindeki savunma kapasitesinden bağımsız

olarak da inisiyatif alabildiğini göstermiştir. Aynı zamanda, stratejik özerklik ve ortak savunma politikası gibi konular, üye ülkeler arasında her zamankinden daha yoğun tartışılmaya başlamıştır. Avrupa Barış Tesisi gibi mekanizmaların devreye girmesi, AB'nin sadece ekonomik güç değil, gerektiğinde güvenlik ve savunma araçlarını da devreye sokabilen bir bütünleşme projesi olduğunu göstermiştir. Yine de NATO'nun kolektif savunmadaki rolü devam ettiğinden, AB üyesi devletler transatlantik işbirliğini tamamlayıcı bir stratejik çizgide durmayı sürdürmüştür.

AB ve Rusya arasındaki ilişkiler, enerji güvenliği başta olmak üzere çok boyutlu bir karşılıklı bağımlılık zeminine dayanmaktadır. Rusya'nın Avrupa'nın en büyük enerji tedarikçisi konumunda olması, AB'yi hem ekonomik hem de siyasi açılardan hassas kılmaktadır. Buna karşın Rusya da ihracattan elde ettiği gelirleri sürdürmek ve uluslararası piyasalara entegre kalmak için AB ile ilişkileri tamamen koparmak istememektedir. Savaş ve yaptırım ortamı, bu hassas dengenin ne kadar çabuk bozulabileceğini göstermiştir. AB, enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve yenilenebilir enerjiye hız verme adımlarını daha güçlü biçimde uygulamaya koymuştur. Böylece Avrupa, uzun vadede Rusya'ya bağımlılığı azaltmayı hedefleyerek politik ve ekonomik güvenliğini aynı anda korumayı amaçlamaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde AB, ABD ve NATO'dan bağımsız bir güvenlik politikası yürütmek için çeşitli kurumsal adımlar atmış ancak üye devletlerin farklı görüş ve çıkarları nedeniyle tam anlamıyla “ortak” bir askeri yapı oluşturmakta zorlanmıştır. Lizbon Antlaşması ve AGSP/OGSP gibi girişimler, savunma kapasitesinin geliştirilmesi ve hızlı müdahale gücünün oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte AB üyesi devletlerin ulusal egemenlik kaygıları ve NATO'ya yüklenen görevlerin tarihsel ağırlığı, Avrupa savunmasının kolektif kimliğe dönüşmesini sınırlamaktadır. Özellikle Ukrayna krizi, bu alandaki işbirliğinin somut meyvelerini gösterse de uzun vadeli kurumsal dönüşümün hâlâ eksik olduğunu kanıtlamıştır. Dolayısıyla AB, transatlantik bağları koparmadan kendi savunma yeterliliğini inşa etmeye çalışan bir model oluşturmaya devam etmektedir. Bu model, gelecekte kıtanın uluslararası sistemdeki rolünü daha belirginleştirecek potansiyele sahiptir.

Tüm bu gelişmeler değerlendirildiğinde Avrupa Birliği-Rusya ilişkilerinin yakın gelecekte tam bir “normalleşme” yaşaması zorlu görünmektedir. Gerek

Kırım'ın ilhakı, gerekse Ukrayna'daki savaş, AB nezdinde Rusya'ya karşı güvensizliği kalıcı hale getirmiştir. AB'nin bütüncül yaptırımlar uygulayabilmesi ve ortak bir tepki mekanizması geliştirmesi, gelecekteki krizlerde de benzer reaksiyonlar gösterebileceği sinyalini vermektedir. Ancak karşılıklı ticaret hacmi ve küresel enerji geçişindeki ihtiyaçlar, AB ile Rusya'yı tümüyle kopuk bir ikili ilişki modelinden alıkoymaktadır. Bu da ikili ilişkilerin “düşük profilli” fakat “zorunlu” bir şekilde devam edeceği anlamına gelmektedir. Orta ve uzun vadede, Ukrayna'daki savaşın gidişatı ve Rusya'nın Avrupa güvenlik sistemindeki konumu, bu ilişkinin seyrini büyük ölçüde belirleyecektir.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği ile Rusya arasında şekillenen güvenlik boyutu, tarihsel, ideolojik ve stratejik katmanları birlikte barındıran çetin bir süreci temsil etmektedir. Soğuk Savaş sonrasının umut verici yakınlaşma girişimleri, zaman içinde yerini rekabete ve yaptırımlara dayalı bir düzene bırakmıştır. AB, Rusya'nın tehditkâr eylemleri karşısında daha bütüncül ve hızlı kararlar alabileceğini göstermiş, NATO ile uyumlu savunma inisiyatiflerini güçlendirmiştir. Enerji güvenliği, savunma işbirliği, hukuksal çerçeve ve komşu bölgelere dönük politikalar, bu ilişkilerin geleceğini belirleyecek temel unsurlar olmaya devam etmektedir. Avrupa Birliği, “stratejik özerklik” ve “transatlantik dayanışma” arasında denge kurmaya çalışırken, Rusya ise uluslararası konumunu korumak ve kendi nüfuz alanını genişletmek adına agresif adımlar atabilmektedir. Dolayısıyla AB-Rusya ilişkileri, gelecekte de yalnızca iktisadi veya diplomatik düzeyde değil, bölgesel ve küresel güvenlik mimarisini şekillendirecek nitelikte olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Aalberts, T.E. ve Werner, W.G. (2011). Mobilising Uncertainty and the Making of Responsible Sovereigns. *Review of International Studies*, 37(5), 2183-2200.

Adamson, F.B. ve Greenhill, K.M. (2021). Globality and Entangled Security: Rethinking the Post-1945 Order. *New Global Studies*, 15(2-3), 165-180.

Adler, K. (2022). Ukraine War: Russia Atrocities Bring NATO Members Closer. *BBC*.

Adomeit, H. (1994). Gorbachev, German Unification and the Collapse of Empire. *Post-Soviet Affairs*, 10(3), 197-230.

Ağır, B.S. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 97-130.

Akhvlediani, T. (2022). Geopolitical and Security Concerns of the EU's Enlargement to the East: The Case of Ukraine, Moldova and Georgia. *Intereconomics*, 57(4), 225-228.

Aktay, Y. (2010). *Siyaseti, Ekonomisi, Güvenliği, Dış Politikaları ve Stratejik İlişkileriyle: Yeni Rusya*. Stratejik Düşünce Enstitüsü.

Alexandrova-Arbatova, N. (2013). The Impact of the Caucasus Crisis on Regional and European Security. In *The Security Context in the Black Sea Region* (ss.64-78). Routledge.

Alexandrova-Arbatova, N. (2016). Geopolitical Challenges for the Post-Bipolar Europe. *Eastern Journal of European Studies*, 7(2), 31-46.

Antonenko, O. (2009). Towards a Comprehensive Regional Security Framework in the Black Sea Region After the Russia–Georgia War. *Southeast European and Black Sea Studies*, 9(3), 259-269.

Arends, J.F.M. (2009). Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(22), 3-33.

Arfi, B. (2020). Security Qua Existential Surviving (While Becoming Otherwise) Through Performative Leaps of Faith. *International Theory*, 12(2), 291-305.

Averre, D. (2005). Russia and the European Union: Convergence or Divergence?. *European Security*, 14(2), 175-202.

Averre, D. (2016). The Ukraine Conflict: Russia’s Challenge to European Security Governance. *Europe-Asia Studies*, 68(4), 699-725.

Avey, P.C. (2012). Confronting Soviet Power: US Policy During the Early Cold War. *International Security*, 36(4), 151-188.

Awan, I. (2011). The Erosion of Civil Liberties: Pre-Charge Detention and Counter-Terror Laws. *The Police Journal*, 84(3), 272-284.

Bailes, A.J.K. (2015). The Western European Union. *European Security*, 24, 619-620.

Bailey, S. (2023). Reclaiming Idealism in a Hyperpolitical Global Landscape: The Power of the Comparative. *Comparative Education Review*, 67(4), 710-726.

Bakan, Z.A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi*, 1(3), 35-50.

Baldwin, D.A. (2018). The Concept of Security. In *National and International Security* (ss.41-62). Routledge.

Baudet, F. (2011). The Ideological Equivalent of the Atomic Bomb: The Netherlands, Atlanticism, and Human Rights in the Early Cold War. *Journal of Transatlantic Studies*, 9(4), 269-281.

Beauregard, P. (2016). Taking Flight or Crashing Down? European Common Foreign Policy and International Crises. *Journal of European Integration*, 38(4), 375-392.

Beck, U. (2003). The Silence of Words: On Terror and War. *Security Dialogue*, 34(3), 255-267.

Becker, S. (2015). Cold War in Asia: China's Involvement in the Korean and Vietnam War (Doctoral Dissertation). *University of Kansas*.

Becker, S. (2024). Supranational Entrepreneurship Through the Administrative Backdoor: The Commission, the Green Deal and the CAP 2023–2027. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 62(3), 688-704.

Beckmann, N.A. ve Erpul, O. (2024). Realism's Timeless Wisdom and Its Relevance for the Global South. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 13(1), 1-19.

Behr, H. ve Shani, G. (2021). Rethinking Emancipation in a Critical IR: Normativity, Cosmology, and Pluriversal Dialogue. *Millennium*, 49(2), 368-391.

Bernstein, B.J. (1974). The Quest for Security: American Foreign Policy and International Control of Atomic Energy, 1942-1946. *The Journal of American History*, 60(4), 1003-1044.

Bilgin, P. (2023). Critical Theory. In P.D. Williams ve M. McDonald (Ed.), *Security Studies*. London: Routledge.

Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Dşnsel Temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), 149-169.

Biscop, S. (2022). The New Force Model: NATO’s European Army? *Egmont Policy Brief*.

Biscop, S. (2024). European Defence: No Zeitenwende Yet. *Defence and Peace Economics*, 35(4), 516-520.

Bosse, G. (2022). Values, Rights, and Changing Interests: The EU’s Response to the War Against Ukraine and the Responsibility to Protect Europeans. *Contemporary Security Policy*, 43(3), 531-546.

Brzel, T.A. (2023). European Integration and the War in Ukraine: Just Another Crisis?. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61, 14-30.

Bremberg, N. (2015). The European Union as Security Community-Building Institution: Venues, Networks and Co-Operative Security Practices. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 53(3), 674-692.

Bridge, G. (2015). Energy (In)Security: World-Making in an Age of Scarcity. *The Geographical Journal*, 181(4), 328-339.

Bruusgaard, K.V. (2024). Deterrence Asymmetry and Strategic Stability in Europe. *Journal of Strategic Studies*, 1-29.

Buzan, B. (1987). Common Security, Non-Provocative Defence, and the Future of Western Europe. *Review of International Studies*, 13(4), 265-279.

Buzan, B. (2008). *People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. ECPR Press.

Cameron, J.E., Kocum, L. ve Berry, J.W. (2020). Security and Attitudes Toward Globalization: A Multilevel Analysis. *Journal of Social and Political Psychology*, 8(2), 805-822.

Casier, T. (2018). From Logic of Competition to Conflict: Understanding the Dynamics of EU–Russia Relations. In *Russia, the West, and the Ukraine Crisis* (ss.128-146). Routledge.

Casier, T. (2023). The EU and Russia: The War That Changed Everything. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61, 31-44.

Ceylan, M.F. (2024). *NATO: Geçmişi, Günceli ve Geleceği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

Ciappi, E. (2023). A Reappraisal of the Origins of European Integration: From Wartime Planning to the Schuman Plan. *Journal of Contemporary History*, 58(4), 676-696.

Costa, O. ve Barbé, E. (2023). A Moving Target: EU Actorness and the Russian Invasion of Ukraine. *Journal of European Integration*, 45(3), 431-446.

Cox, M. (1985). The Rise and Fall of the ‘Soviet Threat’. *Political Studies*, 33(3), 484-498.

Cronqvist, M., Farbøl, R. ve Sylvest, C. (2022). *Cold War Civil Defence in Western Europe: Sociotechnical Imaginaries of Survival and Preparedness*. Springer Nature.

Curea, C.-G.B. (2023). A Hybrid Security Threat. *Scientific Research and Education in the Air Force*. Erişim adresi: <https://tinyurl.com/3sf6ja75>

Czarny, E. ve Menkes, J. (2015). European Union and European Germany. *Oeconomia Copernicana*, 6(4), 7-27.

Çakmak, H. (2007). *Avrupa Güvenliği*. Platin Yayınları.

Çikrıkçı, T. (2017). Uluslararası İlişkilerde Güvenliğin Referans Nesnesi Sorunsalı: Klasikten Yeniye Kavramsal Bir Analiz. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(6), 217-234.

Çomak, H. (2005). *Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye*. Tasam Yayınları.

Dağı, Z. (2007). *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devletten Küreselleşmeye*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Dallin, A. (1992). Causes of the Collapse of the USSR. *Post-Soviet Affairs*, 8(4), 279-302.

Dawood, L.I.A. ve Costa, E.P.L.D. (2024). The Realist Debate in the Context of the War in Ukraine: Balancing Dynamics, International Change and Strategic Calculus. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 67, e005.

Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Yenyüzyıl Yayınları.

Demir, E. (t.y.). *Enerji Şartı Anlaşması*. Erişim adresi: <https://tinyurl.com/535fxj56>

Demiray, M. ve İşcan, I.H. (2008). Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi: Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 141-170.

Demirkol, A. (2023). A Perspective on Critical Security Concept and International Migration Nexus Through Copenhagen School: The Quest for Societal Security. *Lectio Socialis*, 7(1), 23-32.

Devetak, R. (2018). *Critical International Theory: An Intellectual History*. Oxford University Press.

DeVore, M.R. (2009). A Convenient Framework: The Western European Union in the Persian Gulf, 1987–1988 and 1990–1991. *European Security*, 18(2), 227-243.

Dietl, R. (2009). The BAB: A Europe of the Seven, 1954–1969. *Journal of Transatlantic Studies*, 7(4), 431-452.

Donnelly, R.C. (2023). Jimmy Carter’s Cold War Legacy. *Presidential Studies Quarterly*, 53(3), 460-472.

Drorian, S. (2005). Rethinking European Security: The Inter-Regional Dimension and the Turkish Nexus. *European Security*, 14(4), 421-441.

Drott, C., Goldbach, S. ve Nitsch, V. (2024). The Effects of Sanctions on Russian Banks in TARGET2 Transactions Data. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 219, 38-51.

Durak, G. (2024). Contribution of Copenhagen School to the Security Studies. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 336-350.

Edinger, H. (2022). Offensive Ideas: Structural Realism, Classical Realism and Putin’s War on Ukraine. *International Affairs*, 98(6), 1873-1893.

Edwards, G. (1985). The Conference on Security and Co-Operation in Europe After Ten Years. *International Relations*, 8(4), 397-406.

Eilstrup-Sangiovanni, M. ve Verdier, D. (2005). European Integration as a Solution to War. *European Journal of International Relations*, 11(1), 99-135.

Elmas, M.S. (2013). *Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı: Tehdit, Risk ve Risk Toplumunu Perspektifinden Güvenlik*. Ankara: Karınca Yayınları.

Enloe, C. (2003). *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler: Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset*. İstanbul: Çitlenbik Yayınları.

Ergil, D. (2001). Güvenlik ve Özgürlükler: Siyaset Felsefesi Açısından. In *İnsan Hakları ve Güvenlik*. Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Ergül, N. (2012). Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletler'in Rolü ve Uygulamaları. In A. Sandıklı (Ed.), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (ss.163-208). Ankara: BİLGESAM Yayınları.

Evangelista, M. (2024). A “Nuclear Umbrella” for Ukraine? Precedents and Possibilities for Postwar European Security. *International Security*, 48(3), 7-50.

Ezeja, I.I. (2024). Globalization and National Security: Unraveling the Multifaceted Nexus. *IDOSR Journal of Arts and Management*, 9(1), 18-21.

Fiott, D. (2023). Cooperation in an Era of Strategic Competition: EU-NATO Relations in the Context of War and Rivalry. *NUPI Policy Brief*.

Fiott, D. (2023). In Every Crisis an Opportunity? European Union Integration in Defence and the War on Ukraine. *Journal of European Integration*, 45(3), 447-462.

Fischer, S. (2009). 23. EUMM Georgia The European Union Monitoring Mission in Georgia (EUMM). In *European Security and Defence Policy* (p.379).

Floyd, R. (2024). Ontological vs. Societal Security: Same Difference or Distinct Concepts?. *International Politics*, 1-19.

Folly, M.H. (2012). Protecting the Northern Flank, or Keeping the Cold War Out of Scandinavia?: British Planning and the Debate on the Place of Norway and Denmark in a North Atlantic Pact, 1947-49.

Freyberg-Inan, A. (2022). Critical Approaches. In B.C.H. Fong ve C.J. Ian (Ed.), *The Routledge Handbook of Great Power Competition*. London: Routledge.

Ganghua, X. ve Yongxian, W. (2007). Preferences, Information and the Deterrence Game. *Chinese Journal of International Politics*, 1(3), 309-345.

Genschel, P., Leek, L. ve Weyns, J. (2023). War and Integration: The Russian Attack on Ukraine and the Institutional Development of the EU. *Journal of European Integration*, 45(3), 343-360.

Gill, P. (2004). Securing the Globe: Intelligence and the Post-9/11 Shift from “Liddism” to “Drainism”. *Intelligence & National Security*, 19(3), 467-489.

Gillingham, J. (2005). Die Aussenbeziehungen der Europaeischen Gemeinschaft fuer Kohle und Stahl von 1952-1960: Die Anfaenge Einer Europaeischen Aussenpolitik?. *Business History Review*, 79(3), 682.

Glaser, C.L. (2013). How Oil Influences US National Security. *International Security*, 38(2), 112-146.

Goldgeier, J.M. ve Shiffrinson, J.R.I. (Ed.). (2023). *Evaluating NATO Enlargement: From Cold War Victory to the Russia-Ukraine War*. Palgrave Macmillan.

Goldthau, A.C. ve Youngs, R. (2023). The EU Energy Crisis and a New Geopolitics of Climate Transition. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61, 115-124.

Gorodetsky, G. (2016). *Silent Conflict: A Hidden History of Early Soviet–Western Relations*.

Gökçe, A. (2005). Tarihi Perspektifi ile 21. Yy’da NATO (Yüksek Lisans Projesi). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Green, B.R. (2020). *The Revolution That Failed: Nuclear Competition, Arms Control, and the Cold War*. Cambridge University Press.

Guisan, C. (2011). From the European Coal and Steel Community to Kosovo: Reconciliation and Its Discontents. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 49(3), 541-562.

Gurtov, M. (2010). From Korea to Vietnam: The Origins and Mindset of Postwar U.S. Interventionism. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 8(42), 1-16.

Güney, N.A. (2006). *Batı’nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD*. Bağlam Yayıncılık.

Güngör, Ş. (2016). *Küresel Güvenlik ve NATO*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Hadfield, J. (2018). NATO’s Deterrence Strategy is Failing: The Enhanced Forward Presence; Delusion or Renewal? (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *National Defence University*.

Håkansson, C. (2023). The Strengthened Role of the European Union in Defence: The Case of the Military Mobility Project. *Defence Studies*, 23(3), 436-456.

Håkansson, C. (2024). The Ukraine War and the Emergence of the European Commission as a Geopolitical Actor. *Journal of European Integration*.

Harms, V. (2023). Cold War Civil Defence in Western Europe: Sociotechnical Imaginaries of Survival and Preparedness Ed. by Marie Cronqvist, Rosanna Farbøl, and Casper Sylvest. *Technology and Culture*, 64(1), 256-258.

Hartley, K. (2020). *NATO at 70: A Political Economy Perspective*. Palgrave Macmillan.

Hassner, P. (1986). Europe Between the United States and the Soviet Union. *Government and Opposition*, 21(1), 17-35.

Haukkala, H. (2015). From Cooperative to Contested Europe? The Conflict in Ukraine as a Culmination of a Long-Term Crisis in EU–Russia Relations. *Journal of Contemporary European Studies*, 23(1), 25-40.

Hedin, A. (2016). Cold War Isomorphism: Communist Regimes and the West European Model of Worker Participation. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 3(2-3), 201-242.

Heinz, D. (2007). A Review of EU-Russian Relations: Added Value or Structurally Deficient?. Erişim adresi: https://aei.pitt.edu/7621/1/dp_c177heinz.pdf

Helwig, N. (2023). EU Strategic Autonomy After the Russian Invasion of Ukraine: Europe's Capacity to Act in Times of War. *Journal of Common Market Studies*, 61(S1), 57-67.

Helwig, N. (2023). EU Strategic Autonomy After the Russian Invasion of Ukraine: Europe's Capacity to Act in Times of War. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 61, 57-67.

Hettne, B. (1991). Security and Peace in Post-Cold War Europe. *Journal of Peace Research*, 28(3), 279-294.

Heurtebize, F. (2011). The Union of the Left in France, 1971–1981: A Threat to NATO? The View from Washington. *Journal of Transatlantic Studies*, 9(3), 244-256.

Hirst, P. (1991). The State, Civil Society and the Collapse of Soviet Communism. *International Journal of Human Resource Management*, 20(2), 217-242.

Hobbs, C. ve Harries, M. (2012). Nuclear Deterrence: Enduring Relevance but Growing Need for Re-Evaluation. In *Handbook of Nuclear Proliferation* (ss.15-26). Routledge.

Hobden, S. (2023). *Critical Theory and International Relations: Knowledge, Power and Practice*. Critical Theory and International Relations, 1-208.

Hobson, J.M. (2007). Sovereignty Post-9/11. *Political Studies*, 55(2), 271-273.

Hobson, T. ve Corry, O. (2023). Existential Security: Safeguarding Humanity or Globalising Power?. *Global Policy*, 14(4), 633-637.

Hoeffler, C., Hofmann, S.C. ve Mérand, F. (2024). The Polycrisis and EU Security and Defence Competences. *Journal of European Public Policy*, 1-25.

Hook, S.W. ve Robyn, R. (1999). Regional Collective Security in Europe: Past Patterns and Future Prospects. *European Security*, 8(3), 82-100.

Hough, P. (2023). *Understanding Global Security*. London: Routledge.

Hough, P., Malik, S., Moran, A. ve Pilbeam, B. (2015). *International Security Studies*. Taylor & Francis.

Howorth, J. (2020). Strategic Autonomy and EU-NATO Cooperation: Threat or Opportunity for Transatlantic Defence Relations?. In *Transatlantic Relations in Times of Uncertainty* (ss.18-32). Routledge.

Jersild, A. (2023). Review of the Book *The Soviet Union and Cold War Neutrality and Nonalignment in Europe*, Edited by M. Kramer, A. Makko, and P. Ruggenthaler.

Kaczmarska, K. (2018). EU–Russia Relations in Crisis: Understanding Diverging Perceptions. *Europe-Asia Studies*, 70(9), 1531-1533.

Kadercan, B. (2013). Making Sense of Survival: Refining the Treatment of State Preferences in Neorealist Theory. *Review of International Studies*, 39(4), 1015-1037.

Karabulut, B. (2015). *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*. Ankara: Barış Kitabevi.

Kardaş, T. (2007). Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?. In Z. Dağı (Ed.), *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devletten Küreselleşmeye* (ss.133-138). İstanbul: Alfa Yayınları.

Karklins, R. (1994). Explaining Regime Change in the Soviet Union. *Europe-Asia Studies*, 46(1), 29-45.

Karlović, A., Čepo, D. ve Biedenkopf, K. (2021). Politicisation of the European Foreign, Security, and Defence Cooperation: The Case of the EU's Russian Sanctions. *European Security*, 30(3), 344-366.

Kay, S. (1997). The 'New NATO' and the Enlargement Process. *European Security*, 6(4), 1-16.

Kerber, L.K. (1990). May All Our Citizens Be Soldiers and All Our Soldiers Citizens: The Ambiguities of Female Citizenship in the New Nation. In *Women, Militarism, and War: Essays in History, Politics, and Social Theory* (ss.89-103).

Kindleberger, C.P. (2009). *Marshall Plan Days (Routledge Revivals)*. Routledge.

Kinsella, D. (2002). Rivalry, Reaction, and Weapons Proliferation: A Time-Series Analysis of Global Arms Transfers. *International Studies Quarterly*, 46(2), 209-230.

Kiratli, O.S. (2024). Russian Aggression and Europeans' Attitudes Toward the EU—Evidence From the 2014 Annexation of Crimea. *European Journal of Political Research*.

Knox-Hayes, J., Brown, M.A., Sovacool, B.K. ve Wang, Y. (2013). Understanding Attitudes Toward Energy Security: Results of a Cross-National Survey. *Global Environmental Change*, 23(3), 609-622.

Kofroň, J. ve Stauber, J. (2023). The Impact of the Russo-Ukrainian Conflict on Military Expenditures of European States: Security Alliances or Geography?. *Journal of Contemporary European Studies*, 31(1), 151-168.

Kolasi, K. (2014). Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?. In E. Çıtak ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Teorik Değerlendirmeler*. Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

Kramer, M. (2011). The Demise of the Soviet Bloc. *The Journal of Modern History*, 83, 788-854.

Kynsilehto, A. ve Ortiz, A.I. (t.y.). Recentering the Human in the Continuums of In/Mobility and In/Security: Perceptions From Two Emblematic Borders. *Relaciones Internacionales*, (54), 57-74.

LaBelle, M.C. (2024). Breaking the Era of Energy Interdependence in Europe: A Multidimensional Reframing of Energy Security, Sovereignty, and Solidarity. *Energy Strategy Reviews*, 52, 101314.

Lamborn, A.C. (1993). A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War, By Melvyn P. Leffler. *Stanford University Press*, 1992. (Kitap değerlendirmesi: *American Political Science Review*, 87(1), 261-262.)

Lee, S.Y. (1999). Sex Among Allies: Military Prostitution in US-Korea Relations; Katharine H.S. Moon. *Asian Journal of Women's Studies*, 5(1), 155.

Lees, N.D.M. (2023). Patrick James, Realism and International Relations: A Graphic Turn Toward Scientific Progress. *Cambridge Review of International Affairs*.

Li, Z. (2023). A Critical-Based Theory of Individual Emancipation. In *The Concept of the Individual in the Thought of Karl Marx* (ss.217-228). Cham: Springer International Publishing.

Lucarelli, S., Sperling, J. ve Webber, M. (Ed.). (2020). *Collective Securitisation and Security Governance in the European Union*. London: Routledge.

Lynch, S. (2023). Why Ursula von der Leyen Matters to Biden. *Politico*.

Mandelbaum, M., Friis Kristensen, A.M. ve Athanassiou, C. (2016). De/Re-Constructing the Political: How Do Critical Approaches to 'Security' Frame Our Understanding of the Political?. *Critical Studies on Security*, 4(2), 133-136.

Masys, A. (2021). Non-Traditional Security: A Risk-Centric View. In *Handbook of Security Science*.

Maurer, H., Raube, K. ve Whitman, R. (2023). The EU and the Invasion of Ukraine: A Collective Responsibility to Act?. *International Affairs*, 99(1), 219-238.

McGwire, M. (1988). A Mutual Security Regime for Europe?. *International Affairs*, 64(3), 361-379.

Meissner, K. ve Graziani, C. (2023). The Transformation and Design of EU Restrictive Measures Against Russia. *Journal of European Integration*, 45(3), 377-394.

Mello, P.A. (2024). Zeitenwende: German Foreign Policy Change in the Wake of Russia's War Against Ukraine. *Politics and Governance*, 12.

Meng, X. (2019, Temmuz). Views on the Security of Nation-States in the Context of Non-Traditional Security Issues Under the Globalization. In *2nd International Conference on Education Science and Social Development (ESSD 2019)* (ss.520-522). Atlantis Press.

Mihalka, M. (2001). Political Economy, Weltanschauung and the Transformation of European Security. *European Security*, 10(3), 1-17.

Miles, S. (2024). We All Fall Down: The Dismantling of the Warsaw Pact and the End of the Cold War in Eastern Europe. *International Security*, 48(3), 51-85.

Miller, L.B. (1977). Energy, Security and Foreign Policy: A Review Essay. *International Security*, 1(4), 111-123.

Mitchell, A. (2014). Only Human? A Worldly Approach to Security. *Security Dialogue*, 45(1), 5-21.

Mitrovic, M. (2017, Kasım). Hybrid Security Threats and Contemporary Approach to National Security. In *Thematic Conference Proceedings of International*

Significance, International Conference “Archibald Reiss Days,” Academy of Criminal and Police Studies, Belgrade (Cilt 1, ss.337-345).

Moens, A. (1993). The European Security and Defence Identity and the Non-Concert of Europe. *European Security*, 2(4), 567-584.

Mohammadi, S., Jafaripaibandi, F. ve Khoshkhatti, M. (2024). The Impact of Security Arrangements in West Asian Countries on the National Security of the Islamic Republic of Iran: A Copenhagen School Perspective. *Journal of Social-Political Studies of Iran’s Culture and History*, 3(3), 200-219.

Molnar, P. (2023). Digital Border Technologies, Techno-Racism and Logics of Exclusion. *International Migration*, 61(5), 307-312.

Moran, A. (2020). NATO and Security Alliance Theory. In *International Security Studies* (ss.335-347). Routledge.

Morgan, P. (2003). NATO and European Security: The Creative Use of an International Organization. *Journal of Strategic Studies*, 26(3), 49-74.

Moses, J.C. (2004). Dissolution: Sovereignty and the Breakup of the Soviet Union. *Perspectives on Politics*, 2(2), 413-414.

Muiznieks, N.R. (1995). The Influence of the Baltic Popular Movements on the Process of Soviet Disintegration. *Europe-Asia Studies*, 47(1), 3-25.

Musaoğlu, N. ve Özgöker, U. (2008). Rusya-AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8, 73-98.

Neumann, I.B. (2016). Russia’s Europe, 1991–2016: Inferiority to Superiority. *International Affairs*, 92(6), 1381-1399.

Newton, J.M. (2013). Gorbachev, Mitterrand, and the Emergence of the Post-Cold War Order in Europe. *Europe-Asia Studies*, 65(2), 290-320.

Nitoiu, C. ve Pasatoiu, F. (2021). Resilience and the World Order: The EU and the RIC States. *International Politics*, 58, 444-461.

Oikonomou, I. (2018). The Political Economy of European Security. *European Security*. Erişim adresi: <https://tinyurl.com/2f69w4tz>

Orenstein, M. (2023). The European Union's Transformation After Russia's Attack on Ukraine. *Journal of European Integration*, 45(3), 333-342.

Otukoya, T.A. (2024). The Securitization Theory. *International Journal of Science and Research Archive*, 11(1), 1747-1755.

Özda, B. (2008). Lizbon Reform Andlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına İlişkin Düzenlemelerinin Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7, 125-161.

Parent, J.M. ve Rosato, S. (2015). Balancing in Neorealism. *International Security*, 40(2), 51-86.

Pfaff, C.A. (2024). A Brief History of Proxy War Part II: The Cold War. In *Proxy War Ethics: The Norms of Partnering in Great Power Competition* (ss.77-116). Cham: Springer Nature Switzerland.

Pop, A. (2016). From Cooperation to Confrontation: The Impact of Bilateral Perceptions and Interactions on the EU-Russia Relations in the Context of Shared Neighbourhood. *Eastern Journal of European Studies*, 7(2), 47-70.

Popławski, M., Kopczewski, M. ve Narloch, C.J. (2020). Model of Negotiation Strategy in the Process of Building European Security. *Journal of Decision Systems*, 29(sup1), 460-472.

Powell, R. (2012). The Concept of Security. *University of Oxford Socio-Legal Review*, 1-29.

Rácz, A., Spillner, O. ve Wolff, G.B. (2023). Why Sanctions Against Russia Work. *Intereconomics*, 58(1), 52-55.

Rapan, F. (2019, Nisan). Nuclear Policy in Equation of Power Balance. In *Proceedings of the 12th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities* (ss.323-329).

Rasmussen, M.V. (2001). Reflexive Security: NATO and International Risk Society. *Millennium*, 30(2), 285-309.

Reichard, M. (2004). Some Legal Issues Concerning the EU-NATO Berlin Plus Agreement. *Nordic Journal of International Law*, 73(1), 37-67.

Reinold, T. (2011). State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defense Post-9/11. *American Journal of International Law*, 105(2), 244-286.

Riddervold, M. ve Rosén, G. (2016). Trick and Treat: How the Commission and the European Parliament Exert Influence in EU Foreign and Security Policies. *Journal of European Integration*, 38(6), 687-702.

Riddervold, M., Trondal, J. ve Newsome, A. (Ed.). (2021). *The Palgrave Handbook of EU Crises*. London: Palgrave Macmillan.

Rider, T.J., Findley, M.G. ve Diehl, P.F. (2011). Just Part of the Game? Arms Races, Rivalry, and War. *Journal of Peace Research*, 48(1), 85-100.

Rieker, P. ve Riddervold, M. (2022). Not So Unique After All? Urgency and Norms in EU Foreign and Security Policy. *Journal of European Integration*, 44(4), 459-473.

Risso, L. (2011). A Difficult Compromise: British and American Plans for a Common Anti-Communist Propaganda Response in Western Europe, 1948–58. *Intelligence and National Security*, 26(2-3), 330-354.

Roberts, P. (2022). British Commonwealth Archives from Far North to Distant South: Neglected Resources for Cold War International History. *Journal of American-East Asian Relations*, 29(2), 133-166.

Rogers, J. (1978). Soviet-American Energy Involvement. *Energy Policy*, 6(2), 166-167.

Romano, A. (2019). Re-Designing Military Security in Europe: Cooperation and Competition Between the European Community and NATO During the Early 1980s. In *Multiple Connections in European Cooperation* (ss.109-135). Routledge.

Romanova, T. (2016). Sanctions and the Future of EU–Russian Economic Relations. *Europe-Asia Studies*, 68(4), 774-796.

Ruddick, S. (1995). *Maternal Thinking: Toward a Politics of Peace*. Beacon Press.

Ruggenthaler, P. (2015). Recent Studies on the 1989 Revolutions in Eastern Europe and on the Demise of the Soviet Union. *Contemporary European History*, 24(1), 139-150.

Rummel, R. (1994). West European Cooperation in Foreign and Security Policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 531(1), 112-123.

Sakwa, R. (2015). The Death of Europe? Continental Fates After Ukraine. *International Affairs*, 91(3), 553-579.

Sancak, K. (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 123-134.

Sandler, T. ve Enders, W. (2005). September 11 and Its Aftermath. *International Studies Review*, 7(1), 165-170.

Sanus, E., Akgül-Açıkmeşe, S. ve Karaoguz, H.E. (2024). The EU's Autonomous Sanctions Against Russia in 2014 Versus 2022: How Does the Bureaucratic Politics Model Bring in the Institutional 'Balance of Power' Within the EU?. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 62(5), 1278-1295.

Schild, G. (2024). Surviving the Soviet Missile Threat. *Diplomatic History*, 48(2), 320-323.

Schmidt, G. (2014). *From London to Brussels: Emergence and Development of a Politico-Administrative System*. Palgrave Macmillan.

Schmitz, R. (2023). Biden and the EU's von der Leyen Meet to Ease Tensions Over Trade, Subsidy Concerns. *NPR*.

Sears, N.A. (2021). International Politics in the Age of Existential Threats. *Journal of Global Security Studies*, 6(3), ogaa027.

Shiffrinson, J.R.I. (2016). Deal or No Deal? The End of the Cold War and the US Offer to Limit NATO Expansion. *International Security*, 40(4), 7-44.

Siddi, M. (2022). The Partnership That Failed: EU-Russia Relations and the War in Ukraine. *Journal of European Integration*, 44(6), 893-898.

Simon, C. (2024). The Clash of Migration and Security in the Post-Cold War Era. *International Journal of Multidisciplinary Research in Arts, Science and Technology*, 2(3), 106-111.

Simón, L. (2017). Neorealism, Security Cooperation, and Europe's Relative Gains Dilemma. *Security Studies*, 26(2), 185-212.

Singh, D. (2023). NATO During the Cold War and Dissolution of the Soviet Union. In *The Tripartite Realist War: Analysing Russia's Invasion of Ukraine* (ss.67-82). Cham: Springer Nature Switzerland.

Sinkkonen, T. (2011). A Security Dilemma on the Boundary Line: An EU Perspective to Georgian–Russian Confrontation After the 2008 War. *Southeast European and Black Sea Studies*, 11(3), 265-278.

Sjursen, H. ve Rosen, G. (2017). Arguing Sanctions: On the EU's Response to the Crisis in Ukraine. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 55(1), 20-36.

Smith, K.E. (2024). The European Union's Strategic Test in Ukraine. *Current History*, 123(851), 83-88.

Stein, A. (1985). Reason and Realpolitik: US Foreign Policy and World Order, By Louis Rene Beres. (Lexington, Mass.: DC Heath, 1984, ss.143, 9.95, paper.). *American Political Science Review*, 79(3), 891-892.

Stępką, M. (2022). The Copenhagen School and Beyond: A Closer Look at Securitisation Theory. In *Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse: The "Migration Crisis" and the EU* (ss.17-31). Cham: Springer International Publishing.

Stone, D. (2013). Cold War Ideas. *Contemporary European History*, 22(4), 675-686.

Stueck, W. (1995). *The Korean War: An International History*. Princeton: Princeton University Press.

Tangör, B. (2009). *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*. Seçkin Yayıncılık.

Tickner, J.A. (1994). Feminist Critique of Political Realism. In P.R. Beckman ve F. D'Amico (Ed.), *Women, Gender, and World Politics: Perspectives, Policies, and Prospects*. Westport, Conn: Bergin & Garvey.

Tickner, J.A. (2004). Feminist Responses to International Security Studies. *Peace Review*, 16(1), 43-48.

Tidwell, A.S. ve Smith, J.M. (2015). Morals, Materials, and Technoscience: The Energy Security Imaginary in the United States. *Science, Technology, & Human Values*, 40(5), 687-711.

Totaro, M.G. (2018). Cold War Energy: A Transnational History of Soviet Oil and Gas. *Europe-Asia Studies*, 70(8), 1345-1347.

True, J. (2013). Feminizm. In A. Linklater ve diğerleri (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (çev. A. Aslan ve M.A. Ağcan). İstanbul: Küre Yayınları.

Turan, İ. (1971). *NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.

Türker, H. (2007). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*. Nobel Yayın Dağıtım.

Urbelis, V. ve Paulauskas, K. (2008). NATO's Deterrence Policy—Time for Change?. *Baltic Security & Defence Review*, 10, 86-102.

Vierucci, L. (1995). The Role of the Western European Union (BAB) in the Maintenance of International Peace and Security. *International Peacekeeping*, 2(3), 309-329.

Weber, C. (2020). *International Relations Theory: A Critical Introduction*. Abingdon, Oxon ve New York: Routledge.

Weber, S. (1992). Shaping the Postwar Balance of Power: Multilateralism in NATO. *International Organization*, 46(3), 633-680.

Wernicke, G. (2003). The Race to Tip the Scales: Nuclear Paradox for the Eastern Bloc. *Journal of Peace Research*, 40(4), 457-477.

Whitman, R.G. ve Wolff, S. (2010). The EU as a Conflict Manager? The Case of Georgia and Its Implications. *International Affairs*, 86(1), 87-107.

Wiebes, C. ve Zeeman, B. (1983). The Pentagon Negotiations March 1948: The Launching of the North Atlantic Treaty. *International Affairs*, 59(3), 351-363.

Wright, K.P. (2015). Cold War Reconnaissance Flights Along the Berlin Corridors and in the Berlin Control Zone 1960–90: Risk, Coordination and Sharing. *Intelligence and National Security*, 30(5), 615-636.

Wyllie, J. (1994). European Security Realities and the Influence of Cold War Institutions. *European Security*, 3(2), 238-250.

Yungblyud, V.T. ve Zorin, A.V. (2023). The February Crisis of 1948 in Czechoslovakia in the American Intelligence Materials. *Novaâ i Novejšaâ Istoriâ*, (4), 138-150.

Yücel, Z. (2023). *Soğuk Savaş Sonrası NATO: Adaptasyon ve Dönüşüm*. Ekin Yayınevi.

Zapfe, M. (2017). Deterrence From the Ground Up: Understanding NATO's Enhanced Forward Presence. *Taylor & Francis Ltd.*

Zaslavskaya, N. ve Averde, D. (2019). EU-Russia Political and Security Cooperation: Major Research Trends. *Journal of Contemporary European Studies*, 27(2), 147-158.

Zhang, B. (2023). Polarity and Strategic Competition: A Structural Explanation of Renewed Great Power Rivalry. *The Chinese Journal of International Politics*, 16(4), 383-405.

Zorin, A.V. (2022). The February 1948 Crisis in Czechoslovakia: Reaction, Assessments and Consequences for the USA Foreign Policy. *Vestnik Volgogradskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Seriya 4, Istoriia, Regionovedenie, Mezhdunarodnye Otnosheniia*, 27(2), 67-80.